00047445

294.53
Win/Man
47445

NOT TO BE ISSUED OUT
WITHOUT PERMISSION.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

THE
ASIATIC SOCIETY OF BOMBAY
Town Hall, Bombay.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

Digitized with financial assistance from
NSDL
Technology, Trust & Reach
on 16 November, 2018

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

Anecdota Oxoniensia

Aryan Series Part VIII

THE MANTRAPĀṬHA

OR

THE PRAYER BOOK OF THE ĀPASTAMBINS

EDITED

TOGETHER WITH THE COMMENTARY OF HARADATTA

AND TRANSLATED BY

M. WINTERNITZ, PH.D.

47445
ae

FIRST PART

INTRODUCTION

SANSKRIT TEXT, VARIETAS LECTIONIS, AND APPENDICES

33 C 88

Oxford

AT THE CLARENDON PRESS

1897

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

HENRY FROWDE, M.A.
PUBLISHER TO THE UNIVERSITY OF OXFORD

LONDON, EDINBURGH, AND NEW YORK

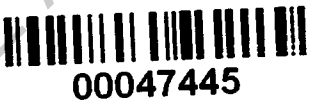

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

TO

THE RIGHT HONOURABLE

PROFESSOR F. MAX MÜLLER

THIS WORK IS INSCRIBED

BY THE GRATEFUL EDITOR.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

CONTENTS

	PAGE
PREFACE	vii
INTRODUCTION:—	
Title	ix
The Materials for the Edition of the Text	xi
Grammatical Irregularities	xv
Relation of the Mantrapāṭha to the Āpastambīya Gṛhyasūtra	xxxi
Relation of the Mantrapāṭha to the Taittirīya, Rigveda, and Atharvaveda Saṃhitās	xl
Date of the Mantrapāṭha	xlv
Orthographical Notes	xlvii
Supplementary Note to page xiii	xlix
LIST OF ABBREVIATIONS	l
TEXT OF THE MANTRAPĀṬHA, WITH CRITICAL NOTES	1–84
APPENDICES:—	
A. Synopsis of the Mantrapāṭha and the Āpastambīya Gṛhyasūtra	85
B. Synopsis of Parallel Passages showing the Relation of the Mantrapāṭha to the Vedic Saṃhitās	89
INDEX OF MANTRAS	95
INDEX OF IMPORTANT WORDS	103

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

PREFACE

WHEN, ten years ago, I published my edition of the Āpastambīya Gṛhyasūtra, and at the same time made a first copy of the Mantrapāṭha, I thought I should be able to publish an edition of the latter within one or two years. It is due to unfortunate circumstances that the work has been delayed so long.

I hope I shall soon be able to publish the Second Part, which will contain an English translation and the Commentary of Haradatta.

My thanks are due to the Delegates of the Clarendon Press for allowing this work to appear in the 'Anecdota' Series, and to Professor Max Müller for recommending it to them. I have also to thank the Librarians of the Bodleian Library, of the Vienna University Library, of the India Office Library, of the Royal Asiatic Society, and of the Elphinstone College, Bombay, for kindly placing their MSS. at my disposal. I have again, as on former occasions, to express my sincerest thanks to Hofrath Dr. G. Bühler for the kind interest he has taken in my work, by procuring MSS. for me, and by assisting me most disinterestedly with his advice, whenever it was wanted. To Dr. Eugen Hultzsch I am indebted for the loan of the MS. from Tiruvidaimarudūr, and for making enquiries regarding MSS. of Sāyaṇa and Sudarśanārya.

Finally I have to acknowledge my obligations to Mr. J. C. Pembrey, the excellent Oriental Reader of the Clarendon Press, for all the care he has bestowed on the printing of this text.

M. WINTERNITZ.

OXFORD,
May 1, 1897.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

INTRODUCTION

THE Mantrapāṭha, of which this is the first critical edition, contains the Mantras or Prayers to be recited in connection with the domestic rites and ceremonies as taught in the Āpastambīya Gṛhyasūtra[1]. It is included in the great corpus of Sūtras, known as the Āpastambīya Kalpasūtra of the Black Yajurveda (in 30 Praśnas), and forms Praśnas XXV and XXVI of this corpus, while the Gṛhyasūtra itself forms the twenty-seventh Praśna. This is stated by Cauṇḍappa, who wrote a commentary on the Āpastambīya Sūtras in the fourteenth century A.D., in the following lines:

पञ्चविंशेऽथ षड्विंशे गृह्यमन्त्राः प्रपञ्चिताः।
प्रश्नेऽथ सप्तविंशे स्याद्गृह्यतन्त्रविधिक्रमः॥[2]

TITLE.

Tradition does not seem to have fixed upon any definite title for these Mantras. They are referred to simply as 'the Mantras' (*mantrāḥ*), or as 'List of Mantras' (*mantrasamāmnāya*, commentaries on Āp. Gṛhy. 4, 2), or as 'the chapter, or the two chapters of Mantras' (*mantrapraśnaḥ*, or *mantrapraśnau*, or *mantrapraśnadvayam*, or as 'the text of the Mantras for recitation' (*mantrapāṭha*). I have chosen 'MANTRAPĀṬHA,' which is warranted by some of the MSS., as being

[1] The Āpastambīya Gṛhyasūtra, with Extracts from the Commentaries . . . , edited by M. Winternitz, Vienna, 1887.

[2] See A. C. Burnell, Sanskrit MSS. at Tanjore (1880), p. 16 b, also in the Indian Antiquary, vol. i, p. 5 seq. The Paribhāshās form part of Praśna XXIV, not Praśna XXV (as stated by Dr. Bühler in S. B. E., vol. ii, p. xii, and repeated by Prof. Oldenberg, S. B. E., vol. xxx, p. xxix). See Prof. Max Müller in S. B. E., vol. xxx, p. 312 seq.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

the most convenient title, though the majority of the MSS. are in favour of *Mantrapraśna*[1]. The Telugu edition has the title *Ekāgnikāṇḍamantrapraśnadvayam*, and Haradatta's commentary on the Mantras goes by the title *Ekāgnikāṇḍavyākhyā*, or *Ekāgnikāṇḍamantrāṇāṃ vyākhyā*, sometimes also *Mantrapraśnabhāshya*. In his commentary on Āp. Dharmas. II, 2, 3, 16 Haradatta[2] uses the word 'Mantrapāṭha' for the Mantras occurring in the Taitt. Ār. X, 67 (see also Mahānārāyaṇa-Upanishad 19, 2, ed. Colonel G. A. Jacob) to be recited at the Vaiśvadeva rite, and referred to by Āp. Dharmas. II, 2, 3, 13–II, 2, 4, 8. In this case 'Mantrapāṭha' seems to be used in a general sense for 'text of the Mantras.' In the same way Mantrapāṭha, as well as Mantrasaṃhitā and Mantrabrāhmaṇa, is found as the title of similar Collections of Prayers belonging to the different Vedic schools[3].

[1] Aufrecht's Catalogus Catalogorum (1891), p. 430, gives both **मन्त्रपाठ** and **मन्त्रप्रश्न**. The title **मन्त्रपाठ** is given by Rice, MSS. in Mysore and Coorg (Bangalore, 1884), p. 46; Benares Catalogue in the 'Paṇḍit,' vol. iii, p. vii; G. Oppert, Lists of Sanskrit MSS. in Southern India, II, 2505. Bühler, Catalogue of Sanskrit MSS. in Gujarāt etc., I, p. 4, has **आपस्तम्बमन्त्रपाठः** (but is not this MS. identical with our MS. E.?) and **आपस्तम्बमन्त्रसंहिता**. Our MS. E. has **मन्त्रपाढा**; so also Kielhorn, Lists of Sanskrit MSS. purchased for Government during the years 1877-81 (Poona, 1881), p. 21. Oppert, I, 2943, gives **मन्त्रपाद** (sic). Our MSS. B. Bu. W. give the title **मन्त्रप्रश्नः**; so also Benares Catalogue in the 'Paṇḍit,' vol. iii, p. vii; P. Peterson, Second Report in Search of Sanskrit MSS. (1884), p. 178. **मन्त्रप्रश्नी** is given by Burnell, Tanjore MSS., p. 16 b; also in the Catalogue of Sanskrit MSS. in the Sanskrit College Library, Benares (Allahabad: Government Press, n. d.), p. 99. Our MS. Wh. has **मन्त्रप्रश्नद्वयम्**. As to the title Ekāgnikāṇḍa, see below, p. xxxviii.

[2] **षड्विराट्: अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहा विश्वेभ्यो देवेभ्यः ध्रुवाय भूमाय ध्रुवक्षितये अच्युतक्षितय इत्येतेः एते हि मन्त्रपाठे पठिताः।** etc. See Bühler, Āpastamba, 2nd ed., II, p. 64.

[3] A Mantrapāṭha of the White Yajurveda is quoted by P. Peterson, Second Report in Search of Sanskrit MSS. (1884), p. 173. Several MSS. of a Mantrasaṃhitā of the White Yajurveda are given in the Catalogue of Sanskrit MSS. in the Sanskrit College Library, Benares, p. 40. A Mādhyandinīya-Mantrasaṃhitā, lithographed, appeared at Bombay, 1890. It is a modern compilation, beginning with **संध्यामन्त्राः**, and containing such prayers as **तर्पणमन्त्राः**, **पञ्चगव्यमन्त्राः**, **अर्घमन्त्रः**, **स्नानमन्त्रः** etc. A Sāmavedamantrasaṃhitā, lithographed, was published by Prāṇaśaṃkara and Dayāśaṃkara (Jīrṇadurge, 1888). This is quite different from the well-known Mantrabrāhmaṇa belonging to the Gobhila-Gṛhyasūtra, though it is also intended as a prayer

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

THE MATERIALS FOR THE EDITION OF THE TEXT.

This edition of the Mantrapāṭha is based on the following MSS.:—

(*a*) *MSS. of the Text, in Devanāgarī characters, with accents.*

1. W. MS. Wilson 468 of the Bodleian Library, Oxford, containing the first Praśna only. Paper, 15 leaves (ff. 37–51 of the volume), 7 lines on a page. It begins: **श्रीगणेशाय नमः ॥ प्र॒ सु ग्मंता** etc. Colophon: **इति श्रीमंचप्रश्ने कांडि प्रथमः प्रश्नः ॥१॥** Probably eighteenth century. Correct.

2. B. A modern copy, procured by Dr. G. Bühler and presented by him to the Vienna University Library, where it is entered under 'Manuscripta I, 299 (I, 83695).' Paper, 22 leaves, 13 lines on a page. It begins: **श्रीगणेशाय नमः ॥ अथ मंचप्रश्नो लिख्यते ॥ हरिः ओँ ॥ प्र सु ग्मंता** etc. The title is given on the first page as follows: **आपस्तंबगृह्ये मंचप्रश्नप्रारंभोयम् ॥** The colophon: **इति मंचप्रश्नः समाप्तः ॥** Very good copy.

3. E. MS. No. 17 belonging to the Elphinstone College, Bombay. Paper, 33 leaves, 11 lines on a page. The title-page has the following: **(नंबर १७) (सने १८७०७१) ॥ (आपस्तंबमन्त्रपाढा पचाणि १७–९–१८२६).** The MS. begins: **श्रीगणेशाय नमः ॥ हरिः ओँ प्र॒ सु ग्मन्ता** etc. The colophon runs as follows: **श्रीरस्तु ॥ इदं पुस्तकं आपस्तम्बीयमन्त्रपाढानाम्नोः लिखितं ॥ संवत् १८२६ विरोधीसंवत्सरे मार्गशिर्षवद्य ६ सोमवारे लिखितं ॥ स्वार्थं परार्थं च ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥ पुस्तकमिदं गीरिधरदशपुचोपनामकस्य ॥ ७ ॥** Not very correct.

(*b*) *MSS. of the Text, in Grantha characters, unaccentuated.*

4. Bu. Palm leaf MS., No. 50 of Burnell's Collection in the India Office Library. See A. C. Burnell, Catalogue of a Collection of Sanskrit MSS. Part I. Vedic MSS. (London, 1870), p. 16 (lxiv). Why Burnell should have described the 'Mantrapraśnadvaya' as being 'Taittirīya Āraṇyaka V and VI,' I cannot understand. The MS. is fairly correct.

book to be used for domestic rites. The above-quoted Benares Catalogue, p. 26, mentions a Mantrapāḍhā of the Sāmaveda. There are several MSS. and lithographed editions of a Mantrasaṃhitā of the Rigveda (which does not, however, belong to the Āśvalāyana-Gṛhyasūtra, but is of a more modern character). Sāyaṇa (Ṛgveda-Bhāshya I, 1, 1, Max Müller's 2nd ed., vol. i, p. 24, l. 12) quotes a Mantrabrāhmaṇa of the Rigveda, by which he certainly does not mean the Aitareya-Brāhmaṇa.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

5. Wh. Palm leaf MS., No. 25 of the Whish Collection in the library of the Royal Asiatic Society, 37 leaves, 6 lines on a page. The first leaf contains the following entry: 'The Mantra-praśnam, or Mantras for different Brahmanical ceremonies, in two Chapters of 17 and 22 Lectures—C M Whish 1822.' The MS. was probably written towards the end of the eighteenth century. Very correct.

(c) MSS. of Haradatta's Commentary on the Mantrapāṭha.

6. Hw. Palm leaf MS., No. 26 of the Whish Collection in the library of the Royal Asiatic Society, 135 leaves, 5 lines on a page, Grantha characters. Entry on the first leaf: 'This volume contains the Mantra-prasna-bhāshyam: compleat. by Haridattāchāryyah—C M Whish Calicut 1824.' The MS. looks a little older than No. 25 of the same collection (Wh.). Correct.

7. Hbg. A modern copy, procured by Dr. G. Bühler and presented by him to the Vienna University Library, where it is entered as MS. 312 = I, 134855. It is written on paper in Grantha characters. Good copy.

8. Hbd. A Devanāgarī transcript (on paper), made for Dr. G. Bühler from a Grantha MS. of the library of the Mahārāja of Mysore, and presented by Dr. Bühler to the Vienna University Library, where it is entered as MS. 296 = I, 134819. Very incorrect.

9. HHg. Palm leaf MS., from Tiruviḍaimarudūr, procured for me by Dr. Eugen Hultzsch. Very small Grantha characters, and difficult to read. 42 leaves, about 13 lines on a page. Size 17 × 2 in. The MS. is correct, but the writing is perfect poison to the eyes, and the MS. has therefore only been consulted for the most important passages.

(d) Other Materials.

10. P. A MS. of the Āpastambīya-Saṃskāra-Prayoga, in the Bodleian Library, Oxford (MS. Sansk. d. 1). This Prayoga gives the Mantras *in extenso*, but not in the order in which they occur in the Mantrapāṭha, as the ceremonies are arranged differently from the Āpastambīya Gṛhyasūtra. The MS. is imperfect, ff. 2 and 9 being missing. Consequently not *all* the Mantras are found in this MS. I thought it of some importance to collate the Mantras in this MS. for the sake of those grammatical peculiarities and irregularities which

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

will have to be discussed below. It is interesting to see that even in this Prayoga MS.—which is quite independent from all the MSS. described above—it did not occur to the author or scribe to alter such strange readings as **खेऽनसः खे रथः**, etc. It is a paper MS., in Devanāgarī character, probably written about 100 years ago, and was bought in 1886 by Dr. G. Thibaut, then at Benares, for the Bodleian Library.

11. T. An edition, in Telugu characters, of Haradatta's commentary on the Mantrapāṭha, together with the texts of the Āpastambīya Gṛhya-sūtra, and of the Mantrapāṭha, printed at the Ādisarasvatī Press, Chennipur, 1890. The complete title is as follows:—

Śrī

Āpastaṃbamaharshaye namaḥ.

Sasūtraikāgnikāṃḍamaṃtrabhāshyaṃ

vivāhopanayanādisakalasmārtakarmopayukta-maṃtrārthajijñāsūnām atyaṃtopakārāya

Āpastaṃbīyagṛhyasūtraṃ, ekāgnikāṃḍamaṃtrapraśnadvayaṃ śrī-*Haradattācārya*-viracita-*maṃtrabhāshyaṃ* ca sukhabodhaṃ saṃpuṭīkṛtya, anekaprācīnatāḷapatralikhitagraṃthāvalokanapūrvakaṃ lekhakapramādādidoshān yathāmati pariśodhya *Vāviḷḷa, Rāmasvāmiśāstriṇā* ādisarasvatīnilayākhyasvīyamudrākshareśālāyāṃ mudrāpya prakaṭīkṛtaṃ vijayatetarāṃ cennipuri. 1890 saṃvatsaraṃ.

The first Praśna ends: **प्र सु गमंताष्टादश। हिरण्यवर्णाः पंचदश। सोमष्योडश। सोमायाष्टादश। आतिष्ठिमं चयोविँशतिः। सत्येन ता मंदसाना एकान्नविँशतिरेकान्नविँशतिः। शर्मैकविँशतिः। इह गाव एकान्नविँशतिः। उदीर्ष्वातो दश। अपश्यं त्वा द्वादश। आरोहोदं नव। विष्णुर्योनिं करोमि ते प्राजापत्यमष्टादशाष्टादश। प्रातरग्निं चतुर्दश। इमां खनाम्युदसौ द्वादश द्वादश। अक्षीभ्यां विँशतिरष्टादश॥ अक्षीभ्यां ते नासिकाभ्यां। उदसौ सूर्यो अगात्।** etc.... **हिरण्यवर्णाश्शुचयः पावकाः। प्र सु गमंता धियसानस्य सचणि॥ ७८॥ प्र सु गमंता तानि ब्रह्मोत शँसति॥ हरिः ओं श्रीकृष्णार्पणमस्तु॥ प्रथमप्रश्नस्समाप्तः॥**

At the end of II, 14, T. has: **इत्येकाग्निकांडे द्वितीयप्रश्ने चतुर्दशः खंडः द्वितीयप्रश्ने पूर्वभागः समाप्तः॥** It ends: **द्वितीयः प्रश्नस्समाप्तः समाप्तश्चायं प्रश्नद्वयात्मक एकाग्निकाण्डमंत्रः॥ ओं तत्सत्॥**

These materials proved quite sufficient for the critical restoration of

the text of the Mantrapāṭha, and it is not likely that more MSS., which might have been procured from India, would have been of much avail. Commentaries on the Mantrapāṭha by Sāyaṇa (Vidyāraṇya), and by Sudarśanācārya, are mentioned by Dr. G. Oppert (Lists of Sanskrit Manuscripts in Southern India, vol. ii, 2083, 6790, 10089; 7263). But Dr. Hultzsch, who was kind enough to make enquiries about these MSS., could find no trace of them. 'No Paṇḍit,' he writes, 'knows anything about the existence of these commentaries.' One very obliging Paṇḍit, Triambaka Sastriar of Kumbakonam, indeed offered to 'make' a commentary of Sāyaṇa. He writes to one of Dr. Hultzsch's correspondents: 'But if you want "Sâyaṇachârya's bhâshya," as almost all these mantras occur in the Ṛigvêda and Yajurvêda, I think we can write it out of these vêda bhâshyas.' Let us hope that we shall never find a Bhāshya of Sāyaṇa made up in this fashion, though an authentic commentary of Sāyaṇa, and also of Sudarśanārya, if they really exist, would be most valuable. As it is, we must be satisfied with Haradatta's commentary.

There can be no doubt that Haradatta, the author of the commentary on the Mantrapāṭha, is identical with the Haradatta who wrote the Anākulā Vṛtti on the Āpastambīya Gṛhyasūtra, and the Ujjvalā Vṛtti on the Āpastambīya Dharmasūtra. Now it has been proved by Dr. Bühler that this Haradatta cannot have written later than between A.D. 1450–1500, and (if he was also the author of the Padamañjarī, a commentary on the Kāśikā, which is not at all impossible)[1] may be much older.

As none of our MSS. can claim so early a date as the fifteenth century, it follows that Haradatta's commentary must be considered as the highest authority for the reconstruction of the text of the Mantrapāṭha. Whenever, therefore, a reading was supported by Haradatta (H.)[2], it has invariably been adopted.

[1] See Dr. Bühler's second edition of the Āpastambīya Dharmasūtra (Bombay Sanskrit Series, No. XLIV), part i, p. viii seq. The Mitāksharā-Vṛtti on the Dharmasūtra of Gautama is probably the work of the same Haradatta. See Dr. Bühler in S. B. E., vol. ii (2nd ed.), p. xlvii n. For other works ascribed to Haradatta, and possibly a biography of this learned author (Haradattīya? Haradattacaritra?), see Th. Aufrecht, Catalogus Catalogorum (Leipzig, 1891), p. 755.

[2] We have, of course, always to distinguish between a reading supported by a *special remark* of Haradatta—only these have been pointed out in the notes by 'H.'—and

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

As to the MSS. of the text, the Grantha MSS. had to be considered as of higher authority than the Devanāgarī MSS., for the orthographical peculiarities of the latter leave no doubt that they go back to Grantha MSS. Besides, there is every reason to assume that the Southern MSS. represent more accurately a text belonging to the school of the Āpastambins. For, as Dr. Bühler has shown[1], both Brahmanical tradition, and the information to be derived from inscriptions, as well as the actual state of things in modern India, prove that the Āpastambins belong to Southern India. The Taittirīya literature, generally, must have flourished in the Dekhan at a very early period[2], and for the best Taittirīya MSS. we have always to turn to the South, where, indeed, most of these MSS. are found.

The Grantha MS. Wh. is, as a rule, more correct than Bu., the other Grantha MS., which stands nearer to B. W. E. than Wh. The MSS. E. and W. stand much nearer to each other than they stand to B.

The Telugu edition (T.) has only been collated after the text was already in type. Its value is that of a good MS., and it agrees on the whole with the text commented on by Haradatta. I have quoted it in the critical notes in all important cases. Its importance, like that of P., lies in the fact that it also confirms the authenticity of all those strange and ungrammatical readings which an editor, at first sight, feels inclined to remove by conjectural emendations, and which, nevertheless, have to be retained, as they are confirmed by Haradatta's commentary, and by the best MSS.

Grammatical Irregularities.

There are numerous cases in these Mantras where every editor would be tempted to have recourse to conjectural emendations. But on closer examination he will remember that he has to edit, and not to correct his text, and that even a grammatically impossible reading has to be retained, if it is warranted by the best authority.

readings found in any one or some of our MSS. of Haradatta. A reading found in Hw., Hbg., Hbd., or HHg. has no more, or even less, weight than that of a single text MS., as the copyists of the commentary are not so careful as those of the text.

[1] See S. B. E., vol. ii (2nd ed.), pp. xxxiii–xxxvii.

[2] See some excellent remarks by Dr. H. Lüders, Die Vyâsa-Çikshâ (Kiel, 1895), p. 51.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

Take for instance I, 1, 9. Nothing would be easier than to correct this verse and restore the readings found in Rv. VIII, 91, 7. There cannot, of course, be the least doubt that खे रथः for खे रथस्य is absolute nonsense, that the vocative इन्द्र with the third person अकरत् is grammatically impossible, that पूत्वी is the correct reading, and not पूर्वी. Yet the evidence of the MSS. and the explanations of Haradatta leave no doubt that the *faulty* readings are those known among the Āpastambins. खेनसः खे रथः is the reading of all the MSS., and is explained by Haradatta. The reading of W. इन्द्रः (sic) is clearly a weak attempt of some copyist to justify the third person अकरत् by changing the vocative into a nominative. पूर्वी, again, is supported by the readings of all but one of the MSS., and by Haradatta. As I had to edit, not to correct the prayer book of the Āpastambins, I could only give the text as it is warranted by the best MSS. and by the Commentator, and as we must assume that the Āpastambins repeated it on the occasion of the bride's bath, without exactly knowing themselves what they were repeating.

I, 1, 10. Here again there is not the least doubt that शुम् सन्त्वापः is the correct reading, but the explicit statement of Haradatta, that सम् शन्त्वापः is the reading known among the Āpastambins (प्रसिद्धस्तु पाठः सम् शन्त्विति), forbids our adopting the correct reading given by the MSS. W. Bu., and found Av. XIV, 1, 40. We find शम् for सम् again I, 11, 11, and in I, 11, 6 Haradatta supports the reading of the best MSS. विस्रयाते for विश्रयाते by saying शकारस्य सकारः. It might be said that we could not have both शम् and सम् in the same verse. But the same promiscuous use of the two sibilants occurs also in some of the Aśoka inscriptions, and, as Dr. Bühler has pointed out, is due to a laxness of pronunciation to be observed in most parts of India[1].

I, 3, 14. Following the authority of the best MSS. and of Haradatta,

[1] 'The vacillation is just the same as when the inhabitants of Gujarât say in one sentence *ê śuṃ kahê chhê* ("what does he say?"), and in the next *tamê suṃ kahyuṃ* ("what did you say?").' Dr. Bühler in Epigraphia Indica, vol. iii, p. 136. See also M. Bloomfield, the Kāuçika-sūtra, p. lx; J. Amer. Or. Soc., vol. xiii, p. cix seq.; and S. B. E., vol. xlii, pp. 255, 331; J. Wackernagel, Altindische Grammatik, p. 226.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

I had to adopt the reading सप्तपदा बभूव, though सप्तपदावभूव, the reading found in Dr. Bühler's MS. of Bhāradvāja-Gṛhy. I, 16, and in Hir. I, 21, 2 (ed. Kirste), is far more plausible. But of two Hiraṇyakeśin MSS. which I have seen myself, one reads सप्तपदा बभूव, the other °पदा बभूम.

I, 8, 2. The reading इरां वहतो घृतमुच्चमाणास् is certainly ungrammatical, and it would be easy enough to propose emendations. We might correct उच्चमाणास् to उच्चमाणाँस्, and all would be well. Or, we might read इरां वहन्तो घृतमुच्चमाणास्, taking these words as a parenthetical sentence. Compare Hir. I, 29, 2; Āśv. II, 9, 5; Śāṅkh. III, 5, 3[1]. But the *varietas lectionis* and Haradatta's commentary leave no doubt that the ungrammatical reading is the traditional reading of the Āpastambins. Baudh. I, 8 has the same reading.

I, 8, 7. Here, again, the reading अनुपचिती of Av. VI, 78, 2 might easily be substituted for अनपेचिती, which gives hardly any sense. The latter, however, is the reading of all the MSS., and is explained by Haradatta as meaning: यथा तयोरन्यापेक्षा न भवति तथा, or परमात्मरात्मानौ.

I, 9, 1. One might think that the accents which are only found in the Devanāgarī MSS. have little authority, and as a matter of fact, the MSS. are not always reliable in this respect. In E., especially, the accents are often placed quite arbitrarily. Yet, although I have frequently allowed myself to deviate from the MSS. with regard to the accentuation, I have never done so without giving the readings of the MSS. in the critical notes[2]. For we find in Haradatta's commentary references to the accents which prove that they also were fixed by tradition. Such a case occurs I, 9, 1, where Haradatta confirms the

[1] Here also the Mantra is evidently corrupt.

[2] It is hardly necessary to state that if I quote in the notes a reading as occurring, e.g. in 'B. W. Wh.,' or in 'E. Bu.,' etc., it always means that it occurs in B. W. E. with the accents, and in Wh. Bu. without the accents. The MSS. give frequently the verb with the Anudātta in a dependent clause; as will be seen from the critical notes, I have corrected the accentuation in these cases. In the accentuation of vocatives, also, the MSS. are frequently wrong, and I thought it better to follow the general rules of Vedic accentuation. Especially frequent are such cases of wrong accentuation towards the end of the book. See I, 13, 3a; II, 2, 3; 6, 14a; 12, 10a; 13, 5; 10; 14, 2d; 15, 12; 17, 1; 11; 12; 18, 35; 36; 39; 44; 20, 1; 21–23; 33; 35; 21, 19; 32b; 33c; 22, 5a; 10a.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

reading of our accentuated MSS.: इह गावः प्र जायध्वमिहाश्वा इह पूरुषाः। by saying सर्वचामन्त्रितनिघातश्छान्दसत्वान्न भवति. This verse occurs in Av. XX, 127, 12 in the following form:

इह गावः प्र जायध्वमिहाश्वा इह पूरुषाः।
इहो सहस्रदक्षिणोऽपि पूषा नि षीदति॥

Now we find in Pār. I, 8, 10, Bhār. I, 17, and Hir. I, 22, 9 the following version of the first line:

इह गावो नि षीदन्त्विहाश्वा इह पूरुषाः।

That is to say, in order to make the first line harmonize better with the second line, the vocatives were changed into nominatives, and the second person प्र जायध्वम् was changed into a third person नि षीदन्तु. In our Mantrapāṭha, however, the vocatives were changed into nominatives, while the second person प्र जायध्वम् was retained. The Mantra occurs also Baudh. I, 8 (agreeing with Mantrapāṭha), and MBr. I, 3, 13 (agreeing with Av.), but unfortunately we do not know how the corresponding line in these texts was accentuated. As regards MBr. I, 3, 13, Sāyaṇa's commentary—he says that the second person stands for the third person[1]—may possibly refer to गावः, अश्वाः, and पूरुषाः being accentuated as nominatives.

I, 9, 3. As we have seen that Haradatta was acquainted with a traditional accentuation of the Mantras, we may even be justified in altering the accents, against our accentuated MSS., according to Haradatta's commentary. I have ventured to do so in this difficult Yajus, where our MSS. read प्रस्वक्षः, while the commentator explains प्रस्वः स्वः

[1] Sāyaṇa on Mantra-Brāhmaṇa (Royal Asiatic Society MS. Whish 85, foll. 15 b, 16 a) I, 3, 13: इह गाव इति अनुष्टुबस्य च्छन्दः। गृहप्रवेशने विनियोगः। अशास्यमाना देवताः। इह अस्मिन् गृहे गावः प्रजायन्तां पुत्रपौत्रादिसन्ततिद्वारेण प्रभूता भवन्तीति यावत् प्रार्थनायां लोट्। अत्र वाक्येः(?) प्रथमपुरुषबहुवचनस्य व्यत्ययेन मध्यमपुरुषबहुवचनं। अयमर्थः। इह गृहे वधूवरसंबन्धिगावः प्रजायन्तां त उत्पादयन्तां तथाश्वाः तथा पुरुषाः पुत्रादयः दुर्निपातेपि चार्थः। अपि च अस्मिन् गृहे पूषापि देवता निषीदतु किंभूतः सहस्रदक्षिणः एतदुक्तं भवति येभ्यः प्रसादे गोसहस्रदक्षिणा अपि ऋतवस्संपत्स्यन्ते॥

by saying **प्रस्रः प्रसवनशीलाः**. As to **स्रः** for **स्र**, and the puzzling form **श्रोचेष्ट**, all I can say is that Haradatta only confirms the readings of the MSS. when he says: **स्रः। छान्दसो विसर्जनीयः। स्रः स्र भवत।** and **प्रश्रोचेष्ट प्रसविषीष्ट।**

I, 10, 2. Here, again, it would have been easy enough for the commentator, as well as for the editor, to restore the readings of Rv. X, 85, 21. Haradatta knew as well as we do that **पतिवती** is the reading in the Rigveda-Saṃhitā, yet he states that the short *i* of **पतिवति** is 'Vedic.' **ईट्टे** is the reading of all the MSS. and of Haradatta, for **ईष्टे**, the much better reading of the Rigveda. More doubtful is the reading **वित्ताम्** for **वक्ताम्**. The MSS. both of the text and of the commentary are divided between **वित्ताम्** and **वक्ताम्**, but Haradatta's explanation **अर्धदत्तामसमाप्त-विवाहां** is more appropriate for **वित्ताम्**. The Devanāgarī MSS. often give the reading of the Rigveda, where the Grantha MSS. have peculiar readings, and it is altogether more probable that a copyist should have substituted a reading of the Rigveda for a reading differing from it, than the other way about. For the same reasons I have adopted the reading **प्रमर्ष्यं** I, 10, 1, instead of **प्रफर्व्यं** of Rv. X, 85, 22.

I, 11, 2. If there could be any doubt as to Haradatta's thorough acquaintance with the readings of the Rigveda-Saṃhitā, it would be removed by his note on the reading **तनूँ** for **तनू**. All the MSS. support the reading **तनूँ**, and Haradatta has the following interesting remark on it: 'The *ū* has the Anunāsika; the Bahvṛcas, however, read it as a pure vowel. In our case also, some people read an Anusvāra after the *ū*, but pronounce the *ū* itself as a pure vowel[1].' Such expressions as **अधीयते**, 'they read, they recite,' are very significant, and go far to prove that Haradatta did not rely merely on what he *saw* in MSS., but based his remarks on what he *heard* from the mouth of Āpastambins when they were reciting their prayers.

I, 11, 4. Here, again, I ventured to alter the accents on the authority

[1] **ऊकारस्यानुनासिकः। बह्वृचास्तु शुद्धमेवाधीयते। इहापि केचिदूकारात्परमनुस्वारमधीयते। ऊकारं तु शुद्धम्॥** The Anunāsika is a nasal sound affecting or accompanying the vowel, the Anusvāra is a nasal *following after* the vowel. See Wackernagel, Altind. Grammatik, p. 256; Whitney, Taittirīya-Prātiśākhya, p. 8.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

of Haradatta. While the accentuated MSS. have सह साम, which yields no sense at all, H. explains सहसामः as being '*chāndasa*' for सहसानः. I do not believe that his explanation is right, but it shows, at any rate, that the Āpastambins, heard by Haradatta, did not recite सह साम, but सहसाम. This, too, is corrupt, but it is not a corruption of MSS., but one that had become stereotyped in the recitation of the Āpastambins. It would not be difficult to propose emendations, but if we once begin to conjecture, there are so many possibilities that they all lose in probability. I subjoin the readings of the MSS. of H., and some possible emendations:

°भिस्सहसामदृंह्र Unaccentuated MSS.
°भिंस्सह साम दृंह्र Accentuated MSS.
°भिंस्सहसाम दृंह्र H.
°भिंस्सहसावन्निंह्र
°भिंस्सहंसा म दृंह्र } Possible conjectures.
°भिंस्सह सोंम (hiatus) दृंह्र

I, 11, 11. There is much that is ungrammatical in this Mantra. We have दशस्खम्खा for दशस्वन्ता, शम् for सम्, and हथः for हतः. But all these readings are confirmed by Haradatta's commentary, and are given by nearly all our MSS. Hence I should not have been justified in correcting this verse according to Rv. VIII, 31, 9, where we find the correct readings. As to शम् for सम्, see above, note to I, 1, 10. H. says that *ś* for *s* is 'Vedic,' and adds that the Bahvṛcas read *s*. As to दशस्खम्खा he says: वकार उपजनः. He explains संहथः by संहतम्, and छगुतः by छगुतम् (खोडर्थे खट् पुरुषव्यत्ययश्च). The verse was originally connected with some rite of the Soma sacrifice[1], and when it was in the Mantrapāṭha included among the prayers to be recited at marital cohabitation after the wedding, its original meaning was no longer

[1] The two verses Rv. VIII, 31, 8–9 would be very appropriate for an occasion where cohabitation forms part of the Soma sacrifice, as at the Mahāvrata ceremony. See A. Hillebrandt, Sonnwendfeste in Alt-Indien, pp. 42–44. I agree with Pischel (Vedische Studien, I, 178 seq.) as to *údhar* having the meaning of *yoni*, but I see no reason why *romaśa* should not mean *śepa*. I translate *sám údho romaśám hato devéshu kṛṇuto dúvaḥ*, 'they join together *yoni* and *śepa*, and (thereby) worship the gods.'

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

understood, or only half understood. And if people repeat what they do not understand, corruptions like those occurring in our Mantra are almost inevitable.

I, 16, 2. **उवाचरेत्** for **उपाचरेत्** (Rv. X, 159, 2) is not only the reading of all the MSS. and T., but is also confirmed by Haradatta, who says that *v* for *p* is 'Vedic,' adding that the Bahvṛcas read *p*. It is noteworthy that the Grantha MSS. in our case write quite distinctly **उवा°**, though in many cases it is impossible to distinguish between Grantha *v* and *p*, the two letters being so much alike. We find also *p* for *v*, as in **परिचप** I, 13, 5 for **परिचव** of Av. XIX, 8, 4. In II, 22, 4 it is almost impossible to say whether **प्रपणन्** or **प्रवणन्** ought to be read. Following Haradatta's note **प्रपणन् व्यवहरन्**[1], I adopted the reading **प्रपणन्**, though the MSS. of the text are in favour of **प्रवणन्**. B. supports the reading of T. **प्रवणान्**, which is not impossible for **प्रपणान्** corresponding to **प्रपणं** of Av. III, 15, 6. If Haradatta had read **प्रवणन्**, he would have made a remark on the **वकार**[2]. But the most startling interchange of *v* and *p* occurs II, 22, 9, where the MSS. (all but one) read **अनु पोऽङ्क्त** for **अनु वोऽङ्क्त**, on which Haradatta remarks: **युष्मदादेशस्य वसो वकारस्य छान्दसः पकारः॥** Of course, when seeing **पो** for **वो** in a Grantha MS., and the regular form **वः** immediately after, one would naturally think that this is a clerical mistake due to the similarity of the two letters *v* and *p* in Grantha. But if we remember that Haradatta did not rely on MSS. alone, but *heard* the Āpastambins recite their Mantras before he wrote his commentary, we shall have to admit that this interchange between *v* and *p* is due to a dialectic pronunciation of the Āpastambins, and not to a slip made by a copyist. It is highly improbable that Haradatta would have made his remarks on the authority of a single faulty MS. In fact, if he relied on MSS. at all, he must have had more than one MS., as we have seen that he mentions a various reading

[1] The Haradatta MSS. vacillate, however, in the same way as the text MSS., between **प्रपणन्**, **प्रवणन्**, and **प्रपणान्**, but there is more authority for **प्रपणन्**. The readings are: **प्रपणन् व्यवहरन्** Hw. Hbg. **प्रवणन् व्यवहरन्** Hbd. **प्रपणन् व्यवहारान्** HHg. **प्रवणान् व्यवहारान्** T. comm. (**प्रवणाँश्चरामि** text of T.).

[2] One might even derive **प्रवणन्** from **वन्** + **प्र**, but this is not probable.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

तनूं for तनूँ above, p. xix. And a commentator like Haradatta knew as well as we do, that copyists are by no means infallible. If he had found पो for वो in a MS., he would have simply corrected it. His remark that *p* is 'Vedic' for *v* proves that he had the best authority for the reading पो. Moreover, we can imagine that an editor of both the text and the commentary (e.g. the editor of the Telugu edition)[1] would adopt the reading पो on the strength of the commentary, but it is highly improbable that the writers of the MSS. E., B., and Wh. should all have faithfully and carefully followed the commentary of Haradatta in writing पो, which must have been as startling to any scribe as it is to us.

I, 16, 4. The best MS. of the text (Wh.) and the best MS. of the commentary (Hw.) read अक्रिर् instead of अक्रि. It is just possible that we have in this one irregularity more, but as Haradatta himself does not make any special remark about it, I thought it safer to follow the majority of MSS. which read अक्रि with Rv. X, 159, 4.

I, 16, 6. It looks strange, no doubt, that we should read अभिभूवरी in ver. 5 and अभिभूवरीः in ver. 6. But the evidence of the MSS. and Haradatta's remark (छान्दस्सुलोपाभावः सुमङ्गलीरिति यथा) leave no doubt that the Āpastambins—probably on account of the preceding सपत्नीः—read अभिभूवरीः in ver. 6, while the readings of the best MSS. and Haradatta prove that we have to read अभिभूवरी in ver. 5. Compare C. R. Lanman, Noun-Inflection in the Veda, p. 376 seq.

II, 2, 3. I am doubtful about the reading व्यक्णन्. Both the text and the Haradatta MSS. vacillate between व्यक्णन्, व्यचणन्, and व्यचिणन्. Haradatta explains: विविधमसंसयन् (viz. कार्पासावस्थायां बीजनिर्हरणार्थम्). The evidence of the MSS. is decidedly in favour of व्यक्णन्[2]. It ought to be mentioned that the reading व्यचिणन् is doubtful, as in the Grantha what I read *i* may be meant for the Virāma. And as the Virāma is frequently omitted in Grantha MSS. even the reading व्यचणन् might be meant for व्यक्णन्. In the same verse we ought, of course, to expect

[1] T. reads not only अनु पो but also निवर्तो पो in II, 22, 9, and सित्वा पो (for सित्का वो) in II, 22, 10! But the commentary in T. agrees with our MSS.

[2] Could it be corrupted from व्यघ्नन्? Or is it formed after the analogy of such forms as अगमन्, अघ्नन्, etc.?

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

अक्तगन् (as in Mantra 5), but the evidence of the MSS. leaves no doubt that the Āpastambins read अक्तन् in this verse. The text MSS. have all अक्तन्, so also the best Haradatta MS. (Hw.), and HHg. reads अक्तन् अक्तगन्, which I believe to be Haradatta's own reading explaining the irregular by the regular form. The accents had to be corrected, as *cákṛtan* is impossible.

II, 2, 8. The reading of Av. II, 13, 3; XIX, 24, 6 परीदं वासो अधिथाः is, no doubt, the correct reading of the verse, but it is not the reading of the Āpastambins. It is true that in Grantha it is frequently impossible to distinguish the letters *dh* and *th*. But it cannot be a mere accident that *all* the MSS., both Devanāgarī and Grantha, read distinctly धाः, not थाः. The Telugu edition[1], too, and the Prayoga MS. read धाः, and, above all, Haradatta renders पर्यधिथाः by परिहितवानसि, and remarks: थकारस्य धकारश्छान्दसः. Hiraṇyakeśin also reads अधिधाः (though one of Prof. Kirste's MSS. has अधिथाः). Perhaps, we ought to read परीदं वासो अधिधाः against the authority of the accentuated MSS.

II, 2, 11. The form समिद्धं (which is also found in Bhār., Hir., and Baudh.) is, as Prof. Kirste (note to Hir. I, 4, 6) suggests, probably a Prakritic form for समृद्धं, which occurs Śāṅkh. II, 1, 30. But it should be added that in Śāṅkh. also a various reading समिद्धं is quoted in Prof. Oldenberg's edition (Ind. Stud. XV, p. 48). See also Prof. Oldenberg's note on Śāṅkh. II, 10, 4 (S. B. E., vol. xxix, p. 75 note).

II, 3, 2. Here we have again a clear instance of Haradatta's carefulness and trustworthiness in recording readings of the Āpastambins which differ from those of the Rigveda. While Rv. IV, 58, 1 and Vs. XVII, 89 read उदारदुपांशुना, the Mantrapāṭha (agreeing with TĀ. X, 10, 2) reads उदारदुपाँशुना. This difference of accentuation between the Āpastambins and the Bahvṛcas is pointed out by Haradatta, who separates उप and अंशुना, and says: अनुदात्तपाठस्तु व्यत्ययेन। बह्वृचास्त्वाद्युदात्तमेवाधीयते। I should prefer to explain उपांशुना in our Mantra with Sāyaṇa as meaning 'by the muttered prayer.'

In II, 3, 24 Haradatta again refers to the accentuation, pointing out that 'some' (केचित्) read *asaú* instead of *asau*.

[1] However, T. has very frequently ध for थ.

II, 6, 8. It is almost too tempting to correct विद्युन्ने to विद्युर्मे, the reading of Rv. I, 23, 24, especially if we remember that in Grantha र्मे[1] might easily be misread for न्ने. But all our MSS. (also T.) have विद्युन्ने, and Haradatta says that the *t* for Visarga in विद्युत् is '*chāndasa*,' adding that the Bahvṛcas read विद्युः. It is certainly a mistake, but as it is not merely a clerical mistake of some copyist, it has to be retained in the text as a faulty reading of the Āpastambins.

II, 7, 25. The reading द्रयमोषधे is not only supported by all but one of our MSS., and by Haradatta's commentary, but it is also the reading of Hir. I, 10, 6, and I, 11, 3, and (according to Prof. Kirste) also of Bhār. II, 21. The correct reading would, no doubt, be द्रयमोषधी, which we find Pār. I, 13, 1. But the correct reading was not the reading of the Āpastambins, and the mistake is in all probability older than the Sūtrakāras Bhāradvāja and Hiraṇyakeśin.

II, 8, 4. Whether ब्रह्मणे is a Prakritic form for ब्राह्मणे or a mistake for ब्रह्मणि (the reading of Hir. I, 10, 6) may be doubted, but there can be no doubt that we have to read ब्रह्मणे in the Mantrapāṭha, as this is the reading of all MSS., and Haradatta tells us that ब्रह्मणे for ब्राह्मणे is 'Vedic.'

II, 8, 10. कामायान्वै is the reading of all MSS., though we should expect कामायन्वै, as Kāmāyanī is the patronymic of Śraddhā.

II, 9, 1. In पर्वतपूरुष we have पूरुष used as a neuter in the sense of पौरुष. A similar neglect of Vṛddhi occurs in राजबन्धवीः II, 17, 26, where all MSS. have the short *a*, and Haradatta says छान्दसं ह्रस्वत्वम्। In II, 17, 8 we find an irregular Vṛddhi in आन्तरिक्षा for अन्तरिक्षा or आन्तरिक्षा. Haradatta says छान्दसत्वादादिवृद्धिः।

II, 11, 19. If Haradatta is right, we have here उदल for उदर[2], which makes good sense. Tiladā, a personification of the after-birth, is addressed: 'Thou art neither flesh, nor (part of the) abdomen.' Compare II, 16, 7 and 8, where according to the evidence of the MSS. रोहित has to be read in ver. 7, and लोहित in ver. 8. Two different beings seem to be meant.

[1] Grantha MSS. always double the consonant after *r*. For this and other peculiarities of Grantha MSS., see my edition of the Āpastambīya Gṛhyasūtra, p. x note.

[2] Compare उपल and उपरि, मातुल and °मातुर, Wackernagel, Altindische Grammatik, p. 220.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

II, 13, 7. Haradatta is hardly right in explaining **अयं** as a nominative standing for the accusative **इमं**[1], and in deriving **पर्याध्वम्** from **परि + अस्** 'to throw[2].' Perhaps we ought to read **अयं कलिं** 'Kali, the dice.' **पर्यास्** seems to be used (as **पर्युपास्** is sometimes) in the sense of 'to sit round (with hostile intentions), *circumsedere*.'

II, 14, 2. **क्षण्वर्त्मने** is certainly a mistake for **क्षण्वर्तने**. But Haradatta says **हे क्षण्वर्त्मने क्षण्वर्त्मन्**, and all the MSS. read **क्षण्वर्त्मने**. Compare Āpast. Gṛhy. 5, 23, where **वर्त्मन्** is used as a feminine, as if it were **वर्तनि**.

II, 15, 3. In this verse (which occurs also in a very corrupt form in Āśv. II, 8, 16 and Śāṅkh. III, 3, 1) we find again an impossible mixture of second and third persons. Nothing would be easier than to correct **खादिरावती** to **खा इ°**, and **तिष्ठाद्मा** to **तिष्ठा मा**, but it is wiser to follow Haradatta, and simply state the *purushavyatyaya*, without tampering with the traditional text.

II, 16, 2 and 5. If I had been sure that Haradatta really read **अव चाकशत्** for **इव चाकशत्** in these verses, I should have adopted it in the text, as T. does, for Haradatta's authority must count for more than that of the MSS. On the other hand, this would be the only case in which a reading given by Haradatta is not supported by any of the text MSS. And as he has no special gloss on **अव**, it is doubtful whether Haradatta really read it. The MSS. of the commentary have—

II, 16, 2
- **अव चाकशत् अपश्यत्** Hw. Hbg. Hbd.
- **चाकशत् पश्यन्** HHg.
- **अव चाकशत् अपश्यन्** Comm. in T.

II, 16, 5
- **वामिव चाकशत् आकाशमपश्यत्** Hw.
- **वामव चाकंशत् आकाशं पश्यन् आगच्छत** Hbg.
- **वामवचाकशत् आकाशं पश्यन्** HHg. Deest in Hbd.
- **वामवचाकशत् आकाशं पश्यत्** Comm. in T.

Hiraṇyakeśin II, 7, 2 has **समुद्रमिव चाकशत्**.

All the Mantras in this chapter are beset with difficulties, and it may be doubted whether it will ever be possible to restore the text so as to bring out a satisfactory meaning. In fact, I do not believe that those

[1] **द्वितीयार्थे प्रथमा। इमं कलिम्।**

[2] **अस्यतेरेतद्रूपं न पुनरासेः। पर्यस्यत।**

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

who used these charms to cure children's diseases or to exorcise the demons harassing little children, knew the actual meaning of the words which they recited.

Whether we ought to read **सुवीरण** or **सुवीरिण** in II, 16, 3 and 6 is quite doubtful. If **दुर्वीरिण** in Śatap. Br. XI, 4, 1, 6; 14 means 'shaggy,' **वीरिण** might mean 'hair,' and **सुवीरिण** 'fine-haired.' But the best MSS. (Hw. Wh.) support **सुवीरण**.

In II, 16, 7 the reading **अवधावति**, though syntactically impossible, seems to be warranted by the best MSS. and by Haradatta's commentary. But the MSS. are corrupt. I subjoin the readings of the Haradatta MSS.:

अवधावति लकारव्यत्ययः। अधोमुखा आगच्छत। Hbd.
अवधावत लकारव्यत्ययः। अधोमुखा आगच्छत। HHg.
अवधावत। धकारव्यत्ययः। अधोमुखा आगच्छत। Hbg.
अवधावथ। थकारव्यत्ययः। अधोमुखा गच्छत। Hw.
अवधावति। धावत। लकारस्य व्यत्ययः अधोमुखा गच्छत। Comm. in T.

For the metre's sake it ought to be left out altogether, but the sense seems to require **अर्व धावत**, the corrected reading of Bu. Hir. II, 7, 2 also reads **अवधावति**.

A most puzzling form is **सीसरीदत** in II, 16, 9 seq. Haradatta, indeed, has no difficulty, he quietly explains **सीसरीदत** by **अपसर्पत**, without telling us how he arrives at this meaning. There can be no doubt that the verses must have had some sense at some time or other. But, as we find them in the Mantrapāṭha (and both Haradatta and the MSS. enable us to ascertain at least the traditional readings of the Āpastambins), they defy all attempts at interpretation. The words **नमस्ते अस्तु सीसर** seem to suggest that **सीसर** is the name of a male demon, and **सीसरी** his female counterpart, and it is not impossible (as Dr. Bühler has kindly suggested to me) that we have to look for something like **सीसरी दुतः** in **सीसरीदत**, while **सीसरम** might stand for **सीसर मत्**. But in conjecturing anything like that, we really go beyond the time when these Mantras were fixed in the school of the Āpastambins. And if we could get at the original form of the Mantras, it would only mean that they were composed in this form, but became corrupt and intelligible, *before* they were received into the prayer book of the Āpastambins.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

II, 17, 13. Here we have again a case where an entirely impossible and ungrammatical reading is warranted both by Haradatta and by the MSS.. **हिनसात्** is explained by **हिंस्युः**, and as to **न्यैत्** Haradatta says: **छान्दसो यकारः**[1].

II, 22, 5 seq. Here again the reading **परिषीतः** is perfectly certain, though we may hesitate to adopt Haradatta's explanation, who says: **छान्दसं दीर्घत्वं परिषितः परितो बद्धः**. For the readings of Hiranyakeśin and Pāraskara seem to point to some other corruption.

In II, 22, 10 **पाशेन सित्वा वो** is certainly the *correct* reading. But the false reading **पाशेन सित्का वो** was, no doubt, the traditional reading of the Āpastambins, whether they explained to themselves the *k* as 'Vedic,' as Haradatta does (**ककार उपजनश्छान्दसः**), or never thought of any explanation.

The grammatical irregularities which have just been pointed out will, I am afraid, prove of very little value to grammarians. A few of the cases quoted may be due to dialectic pronunciation, and thus throw some light on the phonology of the Sanskrit spoken in Southern India. And I will here add a few cases of irregular contraction and euphonic combination, which may be interesting for grammarians.

In I, 3, 14 we read **अमूहममूहमस्मि**, and the same contraction *ámūhám* (=*ámus*+*ahám*? or *ámū*+*ahám*?) occurs also in Baudh. I, 12, Bhār. I, 19, and Hir. I, 20, 2[2], which proves that the Mantra in this form was common property of the Black Yajurvedins.

Another Mantra which belongs to the Taittirīyas generally is I, 4, 16 (repeated many times, see also Hir. I, 3, 6 etc.), which occurs already in TBr. II, 4, 1, 9. Both Sāyaṇa on this passage, and Haradatta on our Mantra agree in explaining **अयासि**=*ayás asi*, and **अयासन्**=*ayás sán*. Similar contractions as *ayási*=*ayásasi* have been pointed out by the late Prof. Roth (Z. D. M. G., vol. 48, p. 678).

A case of elision occurs I, 13, 9 (also Hir. I, 16, 3) in **नस्मि**, which Haradatta rightly explains as *ná asi*, i. e. *ná 'si*. See Wackernagel, Altindische Grammatik, p. 318.

[1] The Telugu edition omits this remark (which is found in all our MSS.) in the commentary, and reads **नेद्विनसान्नेद्वयम्** in the text.

[2] See my paper, 'Das altindische Hochzeitsrituell,' etc. (Denkschriften der k. Akademie der Wissenschaften in Wien, Phil.-Histor. Cl. Bd. XL, Wien, 1892), p. 6.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

Haradatta is no doubt right in explaining पितेति II, 14, 1 as an irregular Sandhi for पितेति = *pitâ eti*, and क्वेथसि II, 22, 5 for क्वेथसि = *kvà eshyasi*. Compare Wackernagel, l. c., p. 321 seq.

Grammatical forms which deserve to be mentioned are perhaps the difficult form अदाख्ष I, 4, 4[1], for which Av. XIV, 2, 52 has the much easier reading अदक्षत, and अनभिशस्तीश्च I, 5, 18 (also Baudh. II, 10 with the long *ī*), and तनूँ I, 11, 2, which may possibly be a contraction for तन्वाँ[2].

The occurrence of लक्ष्मि with the short *i* in अलक्ष्मिः I, 1, 5 (also Baudh. I, 1), and in लक्ष्मिघ्नी I, 10, 3–6 deserves also to be mentioned.

But most of the grammatical irregularities discussed above admit of no explanation from the grammarian's point of view—as little as the gibberish of magicians. They can only be explained by assuming that these prayers were handed down by oral tradition—probably for centuries—among people who were no longer familiar with Vedic speech. What the Jaina monk Harikeśa-Bala tells the Brahmans—'You are only the bearers of words, as it were, you do not understand their meaning, though you have learned the Vedas[3]'—was probably literally true at a very early period. The authors of the Brāhmaṇas could not have used the Vedic Mantras for their fantastic speculations, if these Mantras had been clearly understood. But the charms and prayers collected in the Mantrapāṭha were not even in the keeping of learned priests, like the Saṃhitās of the Rigveda or Yajurveda. They were used by people of all classes for their daily devotions and for all important occasions in their daily life. And folk-lorists know how folk-songs and children's rhymes become corrupted in the mouths of uneducated people, who care more for the beauty of the tunes or the fun of the rhymes, than for the actual meaning of the verses which they repeat. Just so will charms and prayers become corrupted in the mouths of worshippers who repeat them, not on account of the meaning which they carry, but on account of their intrinsic sacredness. Indeed, the less they were understood, the more sacred would these time-honoured charms and prayers become, and the stronger the belief in

[1] Baudh. I, 6 has दीर्घामुदाख्ष.

[2] But see C. R. Lanman, Noun-Inflection in the Veda, p. 412.

[3] Uttarādhyayana-sūtra XII, 15 (Sacred Books of the East, vol. xlv, p. 52).

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

their efficacy, for—as an old adage says—'the gods love what is mysterious, and hate what is evident[1].'

That the Mantras were not understood, or only half understood, may be seen from several passages where the Mantras have absolutely nothing to do with the ceremony for which they are used[2].

The very first verse of the Mantrapāṭha, which is to be recited when the wooers are sent out, has really nothing to do with this act. The words *varebhir varān* (*vara* meaning also 'wooer') were the only motive for using the Mantra in this connection.

Mantra I, 2, 6, beginning with the words '*Around thee*, O Indra, may our songs be,' has certainly no connection with the ceremony of dressing the bride. But the words **परि त्वा** 'around thee' were enough to use the Mantra when putting the new dress *around* the bride.

Mantra I, 6, 1, 'The earth is *supported* by truth,' etc., was only prescribed for the supporting of the carriage on account of the word **उत्तभिता** 'supported.'

More passages of that kind will be pointed out in my translation of the Mantrapāṭha. But how little the Mantras were understood, may be seen best from such passages as I, 8, 8, where two lines, one taken from Rv. X, 85, 42, the other from Rv. VI, 57, 6, are joined together so as to form one Mantra, though they have nothing to do

[1] **परोक्षप्रिया इव हि देवाः प्रत्यक्षद्विषः** Bṛhadāraṇyaka-Upanishad IV, 2, 2, **परोक्षकामा हि देवाः** Śatap. Br. VI, 1, 1, 2; 11; 2, 3; 7, 1, 23; VII, 4, 1, 10; 13; 16; 2, 12; 5, 1, 22. A German novelist tells of an old farm-servant who knows some verses from his hymn-book by heart, but recites them quite wrongly, making sheer nonsense of them. But when he is told how he ought to recite them, he gets angry, and refuses to adopt such daring innovations. 'Mein alter Jochem weiss noch einige Verse aus dem Gesangbuch auswendig. Er sagt sie immer vor sich hin, aber ganz verkehrt, und es ist purer Unsinn, was er daraus gemacht hat. Ich wollte ihm nun die Verse richtig stellen. Darüber ward er sehr bös und sagte, das wäre Neues, das gelte nicht. Sein Unsinn ist ihm lieber, er hat etwas Geheimnisvolles daran, und das imponirt ihm, weil er's nicht versteht.' (B. Auerbach, Auf der Höhe, vol. iii.)

[2] 'It very frequently occurs in the Gṛhya ritual that Mantras are used at sacrifices standing in no connection with those for which they have originally been composed.' Prof. Oldenberg, S. B. E., vol. xxx, p. 114 note. See also A. Hillebrandt, Ritual-Litteratur (Bühler's Grundriss, III, 2), p. 19, and the interesting remarks by Prof. R. G. Bhandarkar, Report on the Search for Sanskrit MSS. in the Bombay Presidency during the year 1883–84 (Bombay, 1887), p. 37 seq., and by Prof. Bloomfield, S. B. E., vol. xlii, p. 480.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

with one another. The literal translation of the Mantra would be: 'Stay ye here, may ye not be separated, may ye reach old age! For great welfare, O Indra.' A grammatical construction is impossible.

A similar case occurs II, 3, 2, where the first line is derived from Rv. IV, 58, 1, and the second line from Rv. I, 109, 7. A literal translation will show how absurd the combination of the two lines is: 'From the ocean went forth the wave full of honey; may I obtain immortality by the muttered prayer. These, indeed, are the rays of the sun by which our Fathers went up to their common home (lit. common drinking-place?).'

It is, I believe, sufficiently clear, that the Āpastambins recited these Mantras much in the same way as many a Roman Catholic will listen to Latin prayers, and many a Jew will say, and listen to, Hebrew prayers without any knowledge of the language in which they are composed. But not only that: the evidence adduced compels us also to assume that the Mantras of the Āpastambins were compiled, arranged, and some of them composed by men who knew the Vedic Saṃhitās, but to whom the language of these Saṃhitās was a dead and half-forgotten language. The priests or Paṇḍits, who finally arranged these Mantras so as to form part of the liturgical books of the Āpastambins, knew, no doubt, Sanskrit as well as our commentator Haradatta, and were thus able to see the gist of many of the Mantras, and to assign to them a place in the ritual. In the case of other Mantras, which they did not understand, they were satisfied if one or two words—as a rule the first word or words—of the Mantra suggested something similar to the rite for which it was used. The important thing for them was always the *words*, and not the *meaning* of the Mantras. The words were sacred, because they were either taken from their sacred literature, from the Saṃhitās of the Rigveda or Yajurveda, or because they were magic spells and charms hallowed by time and ancient usage. If they thought of any meaning at all, they must have felt at liberty to explain to themselves any ungrammatical forms and constructions in the same way as Sāyaṇa and Haradatta used to explain them in more recent times, as being 'chāndasa' or 'Vedic.'

But all this seems to suggest that the Mantrapāṭha must have had an independent existence from the Gṛhyasūtra of Āpastamba, and that Āpastamba himself was neither the author nor the compiler of the Mantrapāṭha. In order to arrive at a more definite conclusion about

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

this, we shall have to examine more closely into the relation of the two works.

Relation of the Mantrapāṭha to the Āpastambīya Gṛhyasūtra.

The relation between the Āpastambīya Gṛhyasūtra and the Mantrapāṭha is very similar to that between the Gobhila-Gṛhyasūtra and the Mantra-Brāhmaṇa of the Sāmaveda. While most of the other Gṛhyasūtras give the prayers in full, when describing the different domestic rites, Āpastamba and Gobhila merely describe the rites, and refer to the prayers as known from their respective prayer books.

Professor Knauer has shown that the Gobhila-Gṛhyasūtra not only presupposes, but is entirely based on the Mantra-Brāhmaṇa, that the Gṛhyasūtra is, in fact, nothing but a careful and systematic working up of the Mantras into a treatise on domestic rites. That certain Mantras are not given in the Mantra-Brāhmaṇa, but are quoted by Gobhila in the Gṛhyasūtra either by their Pratīkas, or *in extenso*, is explained by Prof. Knauer as due to the fact that the Mantra-Brāhmaṇa is strictly limited to the Gṛhya ritual, carefully excluding everything that pertains to the Śrauta rites[1]. A different theory has been proposed by Prof. Oldenberg, who believes that the two works—the Gobhila-Gṛhyasūtra and the Mantra-Brāhmaṇa—were 'composed together and on one common plan.' His chief argument is the occurrence of certain Mantras in the Gṛhyasūtra, which are omitted in the Mantra-Brāhmaṇa. 'Gobhila gave the full wording of the shorter Mantras with which the description of the ceremony could be interwoven without becoming obscure or disproportionate; the longer Mantras would have interrupted, rather tediously and inconveniently, the coherency of his ritual statements; so he separated them from the rest of his work and made a separate Saṃhitā of them.' He admits that there are exceptions, that short Mantras occur in the Mantra-Brāhmaṇa, and long Mantras in the Gṛhyasūtra, but thinks that 'allowance must be made for a certain inconsistency or carelessness in the distribution of the material between the two texts'—which is rather awkward, as the number of Mantras in question is not very large, so that the exceptions really make the rule

[1] Das Gobhilagṛhyasūtra herausg. und übersetzt von Dr. Friedrich Knauer, II (Dorpat, 1886), pp. 22–34.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

illusory[1]. In fact, Prof. Knauer has shown that of 33 short Mantras *occurring in the Mantra-Brāhmaṇa* no less than 28 are given *in extenso* in the Gṛhyasūtra, and only 5 in an abridged form, while, if Prof. Oldenberg's theory were right, these 28 Mantras ought not to be included in the Mantra-Brāhmaṇa. Prof. Knauer also draws attention to the fact that tradition does not ascribe the Mantra-Brāhmaṇa to Gobhila. It would certainly be a very uncommon thing in Indian literature if a work compiled by Gobhila should have no author's or compiler's name assigned to it by tradition, it being far more usual that works are ascribed to a renowned author even if they do not belong to him[2].

Prof. Oldenberg is inclined to extend his theory about the relation between Mantra-Brāhmaṇa and Gobhila-Gṛhyasūtra also to the parallel case of Mantrapāṭha and Āpastambīya Gṛhyasūtra. No doubt, the cases are parallel, and the Sūtras of Āpastamba presuppose the existence of the Mantrapāṭha, but there is no reason to assume that the Mantrapāṭha presupposes the Sūtras[3]. The Mantras, certainly, presuppose a Gṛhya ritual. But as there were Vedic Saṃhitās and a Śrauta ritual before there existed any Śrautasūtras, so there may have been (and I believe there were) Mantra-Saṃhitās or prayer books for the domestic rites and a Gṛhya ritual before any Gṛhyasūtras existed[4].

If there is any difference between Āpastamba and Gobhila as regards their relation to their respective prayer books, it is this, that Āpastamba is far more dependent on the Mantrapāṭha than Gobhila on the Mantra-Brāhmaṇa—so much so, that the ritual in Āpastamba is hardly intelligible from the Sūtras alone without referring to the Mantras. The Gṛhyasūtra not only presupposes the Mantrapāṭha, but was framed after it. To begin with, the Gṛhyasūtra constantly refers to the Mantrapāṭha by such phrases as **उत्तरया** 'with the following Ṛg verse,' **उत्तरेण** or **उत्तरेण यजुषा** 'with the following Yajus formula[5].' But not

[1] H. Oldenberg in Sacred Books of the East, vol. xxx, pp. 4–8.

[2] See F. Knauer, Vedische Fragen, in 'Festgruss an Rudolf von Roth' (Stuttgart, 1893), pp. 61–64.

[3] Sacred Books of the East, vol. xxx, p. 249.

[4] Thus there existed an Atharvaveda-Saṃhitā and Atharvan practices long before the Kauśika-sūtra. See the Kāuçika-sūtra of the Atharva-veda, ed. by M. Bloomfield, p. xxii.

[5] It is not right to say that the Mantras are always referred to as *yajus* by Āpa-

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

only that; we are also told, e.g. (Āp. 4, 2), that the wooers should be sent out 'with the two first verses' (viz. of the Mantrapāṭha), or (Āp. 4, 10) that the bridegroom should recite over his bride 'the two first verses' (viz. of the third Anuvāka). In Āp. 8, 10 we are told that 'the remaining Mantras' (viz. of the eleventh Anuvāka) should be recited at the cohabitation. This is a particularly interesting case. In most of the MSS., Mantras I, 11, 7–11 form a separate section, only in our MS. Wh. (generally the best MS.!) they form part of the eleventh Khaṇḍa. It is by no means improbable that Āpastamba in the Gṛhyasūtra (8, 10) alludes to a difference of opinion with regard to this section, when he says: शेषं समावेशने जपेत् 'let him mutter the rest (अनुवाकशेषं "the rest of the section," says the commentary) at the cohabitation.' Instead of saying, as he generally does, उत्तराभिः 'with the following (Ṛg verses),' he may have chosen the phrase शेषं 'the rest,' in order expressly to refute the idea of these Mantras forming a section by themselves. In Āp. 9, 9 it is said that he should worship the sun 'with the following Anuvāka,' i.e. Mantrapāṭha I, 16. The water for the Upanayana rite is to be mixed (according to Āp. 10, 5) 'with the first Yajus of the Anuvāka,' i.e. with Mantrap. II, 1, 1.

Interesting is the manner in which Āp. 11, 1–4 refers to Mantrap. II, 3, 26–32. The Pratīka is quoted of II, 3, 26, the short questions and answers II, 3, 27–30 are referred to by the Sūtra पृष्टं परस्य प्रतिवचनं कुमारस्य 'The questions are for the teacher, the answers for the boy.' Then follow the two Sūtras शेषं परो जपति and प्रत्यगाशिषं चैनं वाचयति. This can only mean, 'The other (i.e. the teacher) mutters the rest (of the Anuvāka). *But* he should cause him (the pupil) to recite the (Mantra) containing a wish for himself.' I do not think that शेषं can mean anything else but अनुवाकशेषं 'the rest of the Anuvāka[1],' but as the Mantra meant (II, 3, 31) is not the end of the Anuvāka, we have, I believe, to take च in Āp. 11, 4 in the sense of 'but[2].' Mantra II,

stamba (Prof. Bloomfield, S. B. E., vol. xlii, p. xliv note). He refers to prose formulas by *yajus*, to *ṛcas*, or verses, by using the feminine of *uttara* (cf. *uttarām* 4, 6, *uttarayā* 4, 7 etc. etc.). The only reason why he says repeatedly *uttareṇa yajushā*, and never *uttarayarcā*, but always *uttarayā*, is that *uttareṇa* (which also means 'to the north,' etc.) would in many cases have been ambiguous, while the meaning of *uttarayā* was always clear.

[1] Sudarśanārya says: अनुवाकशेषैकदेशं 'a portion of the rest of the Anuvāka.'

[2] About च in the sense of 'but,' see Böhtlingk-Roth, Sanskrit-Wörterbuch, s. v. च 6).

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

3, 32, 'O Lord of the Paths, may I obtain the other end of the path,' is the Mantra containing 'a wish for himself.' These Mantras are also interesting for another reason. If Prof. Oldenberg were right in assuming that the authors of the Gṛhyasūtras were also the compilers of the Mantra collections, surely Gobhila, as well as Āpastamba, would have included such short questions and answers as **को नामासि, असौ नामासि** etc. not in the collection of Mantras, but in their Gṛhyasūtras[1]. Yet we find them both in the Mantra-Brāhmaṇa (I, 6, 17) and in our Mantrapāṭha (II, 3, 27–30).

In Āp. 11, 18 **स्रुतं च म इत्येतत्** is, no doubt, rightly explained by Haradatta as meaning 'that group of Mantras beginning with **स्रुतं च मे**' (**एतत् = एतन्मन्त्रजातम्**). The MSS. read Mantrapāṭha II, 5, 2–10, and again II, 5, 12–21 without dividing the single Mantras. I have followed the Telugu edition in numbering them. That Mantras 12–21 were not intended to be one Mantra is clear from Āpastamba's usual phrase **उत्तरैः** 'with the following (Mantras).' Sudarśanārya also explains 'with the following *ten* Mantras.'

Quite exceptional is the way in which Āp. 8, 2 refers to Mantrap. I, 9, 8 by the words **सदसस्पतिर्द्वितीयः** 'Sadasaspati is the second (deity to be worshipped).' The Mantra begins **सदसस्पतिमद्भुतं** etc.

By far the most usual way in which Āpastamba refers to the Mantrapāṭha is by the word **उत्तर** 'the following.' Whenever a number of burnt-oblations are to be offered, Āpastamba simply says: 'Let him offer the *following* burnt-oblations' (*āhuti*), that is to say, the burnt-oblations which are to be offered with the Mantras following in the Mantrapāṭha. As many Mantras there are, so many oblations have to be offered. In order to know the exact number of oblations to be made, it is necessary to know the Mantrapāṭha by heart.

That the Āpastambins are expected to learn first the Mantras by heart before they proceed to the study of the Gṛhyasūtra, follows even from the traditional arrangement of the two Mantrapraśnas *before* the Gṛhyasūtra[2]. But this method of referring to the Mantrapāṭha—to chapter and verse of the 'prayer book'—which we have just pointed

[1] Another set of very short Mantras—formulas consisting of one or two words only—occurs in the Mantrap. II, 10, 11–18.

[2] See above, p. ix.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

out, proves that the author of the Gṛhyasūtra had an actual collection of Mantras, arranged and divided into Anuvākas (corresponding to the Khaṇḍas of our MSS.) exactly in the same manner as we find the Mantrapāṭha in our MSS., constantly *before his mind* when he composed his Sūtras.

Professor Knauer, when speaking of the analogous case of the Mantra-Brāhmaṇa, would go farther. He asserts that Gobhila must have had an actual *written* 'book' of Mantras 'in his hands' when writing his Gṛhyasūtra[1]. I do not think that it can be proved that the authors of the Gṛhyasūtras wrote or used written books. Though it is extremely probable that the art of writing was known at the time when the Sūtras were composed[2], I do not believe that the Sūtras were intended for reading, as the very Sūtra style is intended as a *memoria technica* for texts to be learnt by heart. The Mantras, too, were learnt by heart—as prayers and hymns are learnt to the present day, not only in India—and there was no occasion for writing them down. What is true even to-day, that for the Hindu 'sacred books and all sciences exist only in the mouth of the teacher, compared with which a written text has no authority, and that they can be learnt correctly only from a teacher, not from manuscripts[3],' was certainly true in the days of the Sūtrakāras.

There are only very few Mantras which are inserted in the Āpastambīya Gṛhyasūtra and are not found in the Mantrapāṭha[4]. They are—

(1) The Parishecana Mantras given by Āp. 2, 3 and 8:

अदितेऽनुमन्यस्व and . . . °नुमँस्थाः । °

[1] Knauer, Das Gobhilagṛhyasūtra, II, pp. 31–34, and 'Festgruss an Rudolf von Roth,' p. 63.

[2] See G. Bühler, Indische Palaeographie (Grundriss, I, 11), p. 17.

[3] G. Bühler, l. c., p. 4.

[4] There are, besides, a few Mantras which are merely indicated in the Gṛhyasūtra, and not given *in extenso* in either of the two works. They are the Jaya, Abhyātāna, and Rāshṭrabhṛt formulas (found in Ts. III, 4, 4–7), the Prajāpati verse Ts. I, 8, 14, 2, and the Vyāhṛtis (भू स्वाहा भुव स्वाहा सुव स्वाहा), all referred to by Āp. 2, 7. The Rudra-Mantras (Ts. IV, 5) also, prescribed by Āp. 20, 8, do not occur in the Mantrapāṭha. They evidently formed a separate book, and had to be learnt separately. Haradatta says: अत्र रुद्राञ्जपेत् । रुद्रा अन्यत्र व्याख्याताः । from which we may conclude that Haradatta wrote a commentary on the Rudras.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

अनुमतेऽनुमन्यस्व and . . . °नुमँस्थाः ।
सरस्वतेऽनुमन्यस्व and . . . °नुमँस्थाः ।
देव सवितः प्रसुव and . . . प्रासावीः ।

The last of these Mantras (in a much longer version) is the first Mantra in the Mantra-Brāhmaṇa, while the other Mantras are given by Gobhila (I, 3, 1–3).

(2) The Mantras for the two Ājyabhāga offerings (Āp. 2, 6):

अग्नये स्वाहा ।
सोमाय स्वाहा ।

(3) The Mantra for the Svishṭakṛt offering (Āp. 2, 7):

यदस्य कर्मणोऽत्यरीरिचं यद्वा न्यूनमिहाकरम् ।
अग्निष्टत्स्विष्टकृद्विद्वाग्त्सर्वं स्विष्टं सुहुतं करोतु स्वाहा ॥.

(4) The Mantra आपन्ना श्री श्रीर्मागात् ॥ which, according to Āp. 8, 6, is to be recited optionally in lieu of the two Mantras I, 9, 9–10 of the Mantrapāṭha, prescribed by Āp. 8, 5.

(5) The Mantra यदि वारुण्यसि वरुणात्त्वा निष्क्रीणामि यदि सौम्यसि सोमात्त्वा निष्क्रीणामि ॥ which, according to Āp. 9, 5, is to be recited at the performance of a kind of love charm. Now it is very remarkable that the very similar Mantra यद्यसि सौमी सोमाय त्वा राज्ञे परिक्रीणामि etc., employed at the Puṃsavana rite, is given *in extenso* by Gobhila II, 6, 7, and does not occur in the Mantra-Brāhmaṇa. This cannot be a mere accident.

One thing is certain. The occurrence of these Mantras in the Āpastambīya Gṛhyasūtra, and their omission in the Mantrapāṭha, are not due to any distinction made between long and short Mantras, as Prof. Oldenberg suggests. Numerous short Mantras occur in the Mantrapāṭha, and the Mantras occurring in the Gṛhyasūtra are by no means all short Mantras. I can see no other reason why Āpastamba should have included these Mantras in his Gṛhyasūtra than the fact that they were missing in the Mantrapāṭha which formed the basis for his treatise. If he himself had been the compiler of the Mantrapāṭha, there is no visible reason why he should have included just these few Mantras in the Gṛhyasūtra.

The agreement between Mantra-Brāhmaṇa and Mantrapāṭha with regard to the omission of the Parishecana Mantras and the Mantra

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

यदि वाहयसि etc. seems to indicate that different Vedic schools had their prayer books for domestic rites, which were arranged according to some uniform plan. That the Mantrapāṭha is included in the corpus of Sūtras ascribed to Āpastamba[1] may be merely for the sake of convenience, as the two works are so closely connected with one another. But it does not follow that even the tradition of the Āpastambins credited Āpastamba with the authorship or compilership of the Mantrapāṭha. With the exception of the quite modern MS. E., none of the other MSS. mentions the name of Āpastamba in the colophons. Nor did the commentators look upon Āpastamba as the author of the Mantrapāṭha. It has struck Sudarśanārya, the commentator of Āpastamba's Gṛhyasūtra, that the Sūtras Āp. 9, 2 seqq. have nothing to do with the wedding ritual in the middle of which they occur, and he explains this fact by saying that this heterogeneous matter is treated here on account of the order followed by the Mantrapāṭha (मन्त्राम्नान-क्रमेणैव)[2]. This shows that Sudarśanārya did not consider Āpastamba to be the compiler of the Mantrapāṭha[3].

But there is also some external evidence showing that the Mantrapāṭha existed as an independent Vedic work, forming a kind of appendix to the literature of the Taittirīyas. For in the Kāṇḍānukrama of the Ātreyī Śākhā of the Black Yajurveda, after the 41 Kāṇḍas and the

[1] See above, p. ix. That Āpastamba refers to the Anuvāka division of the Mantrapāṭha (see above, p. xxxiii), but not to the division into 2 Praśnas, seems to show that the division of the corpus of Āpastambīya Sūtras into 30 Praśnas, of which the Mantras formed 2 Praśnas, is of a more recent date.

[2] See my essay, 'Das altindische Hochzeitsrituell,' l. c., p. 95. Similarly the author of the Khādira-Gṛhyasūtra looked upon the Mantra-Brāhmaṇa as an independent work, not as the work of Gobhila. This is proved by Khād. I, 3, 3 seq., where it says that the Samāvartana or bath at the end of studentship comes first, and then marriage. 'As, however, in the (collection of) Mantras marriage is treated of (first), it is explained (here) before (the bath).' Prof. Oldenberg, S. B. E., vol. xxix, p. 379 seq. I doubt whether Prof. Knauer's interpretation of this passage (Das Gobhilagṛhyasūtra, II, p. 39 seq.) is admissible.

[3] Commentators are so fond of long discussions as to why a Sūtrakāra said something which he ought not to have said, that they would have certainly tried to 'explain,' after their fashion, why certain Mantras occur in the Gṛhyasūtra instead of being included in the Mantrapāṭha. Their not doing so, shows also that they, at any rate, did not consider Āpastamba the author or compiler of the Mantrapāṭha.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

3 Upanishads ascribed to Tittiri and the 8 Kāṭhakāni have been enumerated, we read:

ऐकाग्निको विधिः काण्डं वैश्वदेवमिति स्थितिः।

This *Ekāgnikāṇḍa*[1] consists, as the commentary states, of the Parishecana Mantras अदितेऽनुमन्यस्व etc., the 39 Vaiśvadeva Mantras (=TĀ. X, 67=Mahānārāyaṇa-Upanishad 19, 2, see Āp. Dh. II, 2, 3, 16–II, 2, 4, 8), and finally of the *praśnadvayam* beginning प्र सु ग्मन्तेति, i.e. our Mantrapāṭha[2]. We do not know the date of this Kāṇḍānukrama, but it seems to be older than the final arrangement of the Taittirīya-Brāhmaṇa and Taittirīya-Āraṇyaka. For though it agrees with the present arrangement of the Taittirīya-Saṃhitā, there is, as Professor Weber has shown[3], some difference in the arrangement of the Taittirīya-Brāhmaṇa and Taittirīya-Āraṇyaka, as compared with the Kāṇḍānukrama.

Haradatta called his commentary the *Ekāgnikāṇḍavyākhyā*[1], because he included in it also the Parishecaṇa Mantras and the Vaiśvadeva Mantras[4], occurring at the beginning of the Āpastambīya Gṛhyasūtra, and in the Taittirīya-Āraṇyaka X, 67. The Mantrapāṭha seems, then, to have formed part of an Ekāgnikāṇḍa, 'a chapter (of Mantras for the rites to be performed) with one fire,' *before* it came to be included in the corpus of Āpastambīya Sūtras.

This proves, I believe, conclusively that Āpastamba is neither the author nor the compiler of the Mantrapāṭha, which must have existed as an independent collection *before* the Gṛhyasūtra was composed.

It seems to me not impossible that other Gṛhyasūtras, too, may be

[1] See above, p. x.

[2] See A. Weber, Indische Studien, III, pp. 376, 387, 391; XII, p. 354. In a note to Ind. Stud. III, p. 387, Prof. Weber has already (in 1855) referred to the Bodleian MS. (W.) of the Mantrapāṭha.

[3] Indische Studien, III, p. 374.

[4] The Telugu edition gives the Parishecana and some of the Vaiśvadeva Mantras as a kind of introduction, omitting the Mantras for the Bali offerings. It begins: ॥ अथ वैश्वदेवमंचप्रारंभः ॥ अदितेनुमन्यस्व । अनुमतेनुमन्यस्व । सरस्वतेनुमन्यस्व । देव सवितः प्रसुव ॥ ओं अग्नये स्वाहा । सोमाय स्वाहा । विश्वेभ्यो देवेभ्यस्स्वाहा । ध्रुवाय भूमाय स्वाहा । ध्रुवक्षितये स्वाहा । अच्युतक्षितये स्वाहा । अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा । अदितेन्वमँस्थाः । अनुमतेन्वमँस्थाः । सरस्वतेन्वमँस्थाः । देव सवितः प्रासावीः ॥ ॥ एकाग्निकांडभाष्यप्रारंभः ॥ Then follows the beginning of Haradatta's commentary.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

based on similar prayer books or Mantra collections. Such modern prayer books as the Rigveda-Mantra-Saṃhitā [1], which contain prayers for domestic rites, may possibly be developed from older books of that kind which were worked up into the Gṛhyasūtras as we have them now. Dr. Bühler has discovered a Mantrabhāshya, containing a commentary on the Mantras prescribed in the Pāraskara-Gṛhyasūtra [2], so that there may have been a separate collection of Mantras, which formed the basis of our Pāraskara-Gṛhyasūtra. For practical purposes such an entire separation of Mantras and Sūtras, as it is carried out in the case of the Mantrapāṭha and the Āpastambīya Gṛhyasūtra, and (though less rigorously) in the case of the Mantra-Brāhmaṇa and Gobhila, must have been very inconvenient. That this is so even now-a-days, may be seen from a native edition of the Āpastambīya Gṛhyasūtra in Grantha characters, which gives the Mantras in Pratīka form [3].

But whether they existed originally in separate collections or not, the Mantras ought, I believe, always to be regarded as belonging to an older stratum of Vedic literature than the Sūtras in which they occur. This is not always borne in mind by scholars when investigating the language of the Sūtras [4].

[1] I possess a lithographed edition, Bombay, 1891 (Śake 1813), beginning with पुष्पाहवाचनमन्त्राः, गान्धीश्राद्धमन्त्राः etc. This is different from the 'Āśvalāyanaśākhokta-Mantra-Saṃhitā' (Bodleian MS. Walker 144, cf. Max Müller, History of Ancient Sanskrit Literature, p. 474), which begins with सौर, पुरुषसूक्त, विष्णुसूक्त etc. Neither the edition, nor the MS., contains the Mantras as found in *our* Āśvalāyana-Gṛhyasūtra. See also the books quoted above, p. x, note 3.

[2] Dr. Bühler's Report on Sanskrit MSS. in Gujarat for 1872–3 (see Indian Antiquary, II, 304).

[3] Āpastaṃbagṛhyasūtram sapratīkam (printed at Tanjore, Jyotirvilāsa Press, 1885). Instead of the Sūtra तागादितो द्वाभ्यामभिमन्त्रयेत (Āp. 4, 2) this edition, e.g., has: ताग् प्र सु ग्मंतेति द्वाभ्यामभिमंत्रयेत.

[4] Dr. O. Franke, in his article 'Was ist Sanskrit?' (Bezz. Beiträge, XVII, 54 ff.), says (p. 55) that in Pāṇ. IV, 1, 62 '*bhāshā*' is opposed to 'Sanskrit,' not to '*chandas*,' for, he says, the example given by the Kāśikā (*sakhā saptapadī bhava*) is taken from the Āśvalāyana-Gṛhyasūtra (I, 7, 19). Yet the words are not Āśvalāyana's, but, as the author of the Kāśikā knew well, the words of a Vedic *Mantra* (also occurring Śāṅkh. I, 14, 6, Kauś. 76, 24, cf. Mantrap. I, 3, 14), and therefore '*chāndasa*,' not 'Sanskrit' in Dr. Franke's sense. *Sakhā* as a feminine occurs also in Śāṅkh. II, 2, 1, again in a *Mantra*.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

RELATION OF THE MANTRAPĀṬHA TO THE TAITTIRĪYA, RIGVEDA, AND ATHARVAVEDA SAṂHITĀS.

Even if we had not the testimony of the Kāṇḍānukrama, there could not be the least doubt that the Mantrapāṭha belongs to the Taittirīya-Veda.

An analysis of the synoptical list of parallel passages given in Appendix B yields the following facts.

There are 100 Mantras for which parallel passages are found in the Taittirīya-Saṃhitā. Of these, 86 are *identical* with the corresponding Mantras of the Taittirīya-Saṃhitā, while 14 are only *similar* Mantras. Most of the identical Mantras—66 in number—are not given *in extenso* by our MSS., but only indicated by Pratīkas. It was evidently taken for granted that every Āpastambin would know these Mantras by heart from his Saṃhitā—the more so, as most of them occur several times in the Taittirīya books. In using these verses or formulas for the ritual, they had all, of course, to be recited in full. They are accordingly given in full in the Āpastambīya-Saṃskāra-Prayoga (MS. P.), and are fully commented on in Haradatta's commentary. For the sake of convenience I have printed these Mantras *in extenso*[1], as it would have been mere pedantry to compel the reader to refer to the Taittirīya-Saṃhitā every time that such a Mantra occurs. It has, however, always been stated in the critical notes when the MSS. give the Pratīka only. This very practice of the scribes of our MSS. shows that a thorough familiarity with the Taittirīya-Saṃhitā is presupposed on the part of the worshippers who had to make use of the Mantrapāṭha.

Besides those 100 Mantras occurring in the Taittirīya-Saṃhitā, many of which occur also in the Brāhmaṇa and Āraṇyaka, there are 20 parallel passages which are found in the Taittirīya-Āraṇyaka only, and 18 which are found in the Taittirīya-Brāhmaṇa only. Of these 38 Mantras, 31 are identical, and only 7 are variants of the corresponding Taittirīya Mantras.

If we turn to the Rigveda-Saṃhitā we find parallel passages for 140

[1] The editor of T. is not consistent in this respect. Sometimes he gives the Mantras in full, sometimes their Pratīkas only, and occasionally he even gives first the Pratīka, with श्लेषा etc. after it, and then the Mantras *in extenso*.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

Mantras (86 in Praśna I[1] and 54 in Praśna II), many of which occur also in the Taittirīya books. But only 45 out of these 140 Mantras are identical with the corresponding verses of the Rigveda, while all the other Mantras contain either slight various readings, or are entirely different versions of the Rigveda verses. If we take into account the Mantras which occur in the Rigveda-Saṃhitā only, and not in the Taittirīya books, there are 84 parallel passages (68 in Praśna I and 16 in Praśna II), of which only 24 are identical with the corresponding verses of the Rigveda.

Still more remarkable is the result of an analysis of the parallel passages occurring in the Atharvaveda-Saṃhitā. Of 120 Mantras occurring in this Saṃhitā, only 9 are identical with the corresponding Atharvaveda verses, while all the rest are either different versions, or contain at least one or two various readings. Excluding the Mantras found also in the Rigveda-Saṃhitā, and in the Taittirīya books, there are 41 Mantras found in the Atharvaveda-Saṃhitā only, out of which only 2 are identical verses.

The following table will show clearly how much closer the relation of the Mantrapāṭha to the Taittirīya books is, than its relation to the other Vedic Saṃhitās[2]:—

Of 138	Mantras	found in	Ts. TBr. TĀ.	117	are identical,		21	have	variants
„ 140	„	„	Rv.	45	„	„	95	„	„
„ 84	„	„	Rv. and not in Ts. TBr. TĀ.	24	„	„	60	„	„
„ 120	„	„	Av.	9	„	„	111	„	„
„ 41	„	„	Av. and not in Rv. Ts. TBr. TĀ.	2	„	„	39	„	„

If any further proof were wanted to show that the Mantrapāṭha belongs to the Black Yajurveda, we have only to refer to those Mantras which occur in the Rigveda or Atharvaveda with variants, while the Taittirīyas have the same readings as our Mantrapāṭha. Thus Mp. I,

[1] The large number of Rigveda Mantras in the first Praśna is due to the fact that this Praśna contains the Mantras for the wedding ritual, collected in the Sūryā hymn Rv. X, 85.

[2] It is hardly necessary to add anything about other Saṃhitās but those mentioned, as there is nothing to suggest any closer connection of the Mantrapāṭha with either the Vs., or the Maitr. S., or the Sāmaveda-Saṃhitā.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

7, 1 has the same readings as TĀ. IV, 20, 1 seq., while Rv. VIII, 1, 12 agrees with Av. XIV, 2, 47. Mp. I, 14 corresponds to Rv. I, 14; the various readings occurring in vv. 3, 5, and 7 are also found in TBr. II, 5, 5, 1; 8, 8, 9. Mp. II, 12, 6–10 agrees with TBr. II, 5, 6, 1–3, both differing from the corresponding hymn of Av. II, 10. Mp. II, 15, 2 shares with TĀ. X, 1, 10 the reading **सम्रथाः**, while Rv. I, 22, 15 reads **सम्रथः**[1].

The total number of Mantras in the Mantrapāṭha (excluding repetitions) is 590; for 264 of these Mantras I have been able to find parallel passages in the Saṃhitās of the Rigveda or Atharvaveda, and in the Taittirīya books. Of the remaining 326 Mantras many will be found in the other Gṛhyasūtras and in the Mantra-Brāhmaṇa of the Sāmaveda. A comparison of these Mantras would show that the Mantras of the Mantrapāṭha have much more in common with those of the Baudhāyana, Bhāradvāja, and Hiraṇyakeśin Gṛhyasūtras—that is to say, with the Gṛhyasūtras of the Black Yajurveda—than with any of the other Gṛhyasūtras.

Baudhāyana, Bhāradvāja, and Hiraṇyakeśin have frequently the same Mantras (with the same various readings where they differ from the Saṃhitās) as the Mantrapāṭha, though they do not prescribe them for the same occasions. Thus Baudh. I, 10 agrees with Mp. I, 1, 6 in reading **जीवाम्** for **जीवम्** of Rv. X, 40, 10, although Āpastamba prescribes the Mantra for the moment when the bride begins to cry at the preparatory marriage rites, while Baudhāyana includes it among the prayers to be recited at the cohabitation[2]. Instead of **नीललोहितं भवति** of Rv. X, 85, 28, the Mp. I, 6, 8 reads **नीललोहिते भवतः**. The same reading occurs in Baudh. I, 8. Āpastamba prescribes it for the wedding ceremony, which I believe to be identical with the European custom of barricading the bridal procession[3], while according to Baudhāyana it is to be recited when the bride looks at the setting sun. It has been shown[4] that in some cases ungrammatical readings of the Mantrapāṭha occur also in the

[1] Vs. XXXV, 21 (=XXXVI, 13) also has **सम्रथाः**. See besides, p. xxiii, on II, 3, 2.

[2] See 'Das altindische Hochzeitsrituell,' pp. 12, 42 seq.

[3] See 'Das altindische Hochzeitsrituell,' pp. 12, 67 seq., and my paper 'On a Comparative Study of Indo-European Customs' (Transactions of the International Folk-Lore Congress, London, 1891), p. 268 seq.

[4] See above, pp. xvii, xxiii seq., xxvii, on I, 8, 2; II, 2, 11; II, 7, 25; and I, 3, 14.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

Gṛhyasūtras of Baudhāyana, Bhāradvāja, and Hiraṇyakeśin. If we had critical editions of Baudh. and Bhār., many more cases of this kind would certainly come to light. They prove that these Mantras are derived from one source common to the schools of the Black Yajurveda.

As is only to be expected, the Gṛhyasūtra of the White Yajurveda, the Pāraskara-Gṛhyasūtra, has more Mantras in common with the Mantrapāṭha than the Mantra-Brāhmaṇa and the Gṛhyasūtras of the Rigveda schools. The parallel passages from the Gṛhyasūtras[1] quoted in the critical notes will give some idea of the relation of the Mantrapāṭha to the Mantras of the other Gṛhyasūtras. A full analysis of the Mantras occurring in the Gṛhyasūtras has been promised by Prof. E. W. Fay, who also intends to publish a complete Index of Mantras covering all the Gṛhyasūtras[2]. This will, no doubt, prove extremely useful for the study of Vedic Mantras, and it is only to be hoped that it may include the Gṛhyasūtras of Baudhāyana and Bhāradvāja, for which the MS. material unfortunately seems as yet to be insufficient. Of still greater importance will be such a Vedic Concordance on a large scale as announced by another American scholar, Prof. Bloomfield[3]. Only such a Concordance of the *Pādas* of Vedic Mantras will enable us to get a clearer insight into the origin of the Mantrapāṭha than it is at present possible to arrive at. With the help of such a Concordance we should, no doubt, also be able to find many more parallel passages than I have been able to point out. But there will always remain a considerable number of Mantras which were not derived from any Vedic Saṃhitā. Such Mantras as those of II, 13, used at the ceremonies connected with the birth of a child, or the exorcisms against the demons harassing little children, found in II, 16, belong to ancient popular tradition, and are probably older than the hymns of the Vedic bards.

[1] In the first Praśna I have only given a few parallel passages, as they have been given more completely in the 'Erläuterungen' to my essay 'Das altindische Hochzeitsrituell,' p. 27 seqq., where I have also quoted the wedding Mantras from the Baudhāyana and Bhāradvāja Gṛhyasūtras. Editions of these two works are still among the *desiderata*. I regret that it was too late to make any use of Prof. Knauer's excellent edition of the Mānava-Gṛhyasūtra, which has just been published.

[2] See John Hopkins University Circulars, Baltimore, May, 1890, vol. ix, no. 81, p. 74.

[3] See American Oriental Society's Proceedings, April, 1892.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

Prof. Oldenberg[1], indeed, believes 'that, during the latter part of the Rigveda period, ceremonies such as marriage and burial began to be decked out with poetry as had long been the case with the Soma offering.' And from metrical usage he concludes[2] 'that the development of the Gṛhya rites in the form in which they are described to us in the Sūtras, that especially their being accompanied with verses, which were to be recited at their performance, is later than the time of the oldest Vedic poetry, and coincides rather with the transition period in the development of the Anushṭubh metre, a period which lies between the old Vedic and the later Buddhistic and epic form.'

I confess I am not convinced by Prof. Oldenberg's argumentation of the comparatively late origin of the Gṛhya Mantras. It seems to me highly improbable that marriage rites and burial ceremonies should have been performed without any prayers, until they began to be 'decked out with poetry' after the analogy of the Soma sacrifice. In fact, many of the Gṛhya 'rites' consist merely in invocations addressed to popular deities, or in the recitation of magic formulas, while others are no 'rites' at all unless they are accompanied by prayers or formulas. And it has not yet been proved that the elaborate Soma sacrifice can claim a higher antiquity than the simple Gṛhya offerings[3]. I am rather inclined to think that the artificial poetry of the Brāhmans, as represented by the hymns of the Rigveda, and the *popular* poetry connected with Atharvan practices and Gṛhya rites, as represented by the Atharvaveda-Saṃhitā, and the Gṛhya Mantras, are two parallel streams running in different channels, approaching each other at times, and diverging widely at other times. The peculiarities of the Anushṭubh pointed out by Prof. Oldenberg may just as well be due to the fact that these Mantras were popular poetry, and as such followed different rules of metrics from those followed by the authors of the Vedic hymns. Besides, a glance at our Mantrapāṭha will show that metrical laws are disregarded in these Gṛhya Mantras quite as much as the rules of grammar. See e.g. I, 1, 9, where the metre is as corrupt as the text of the Mantra. Or, take the Mantras of II, 16, which offer no less difficulties to scanning than to

[1] S. B. E., vol. xxx, p. x. [2] S. B. E., vol. xxx, p. xiv.

[3] See the very interesting and suggestive remarks made by Prof. Knauer in the 'Festgruss an Rudolf-von Roth,' p. 64 seqq.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

interpretation. Compare also such Mantras as I, 1, 3; 3, 6; 4, 11; 5, 7; II, 5, 22; 7, 24–26, etc., where we have either too many or too few syllables, or Mantras where we have a kind of mixed prose and verse, as in I, 3, 14; 13, 7–8; II, 3, 3–12; 5, 2–9; 13, 12, etc. I doubt whether, with such a state of things, it would be safe to draw any conclusions as to chronology from the metrical usage of the Gṛhya Mantras[1].

Date of the Mantrapāṭha.

Needless to say that it is absolutely impossible to arrive at any safe conclusion as to the exact, or even approximate date of the Mantrapāṭha. It presupposes the Saṃhitās of the Rigveda, Yajurveda, and Atharvaveda, and refers to the three Vedas in II, 19, 14–16, and to the four Vedas in II, 21, 2–5. It is older than the Kāṇḍānukrama of the Ātreyī school, but we know nothing about the date of this work. If I have succeeded in proving that the Āpastambīya Gṛhyasūtra is based on the Mantrapāṭha, and that for the author of the Gṛhyasūtra the Mantrapāṭha was a sacred text with which he did not dare to tamper, but which was to him a given fact, we shall have to assume, as it must have taken some time for this sacred character to develop, that the Mantrapāṭha preceded the Gṛhyasūtra by something like a century. As Dr. Bühler has shown that, on linguistic grounds, Āpastamba cannot be placed later than the third century B. C.[2], we may conclude that the Mantrapāṭha cannot be much later than the fourth century B. C., though it may be much older.

If Haradatta were right in explaining **ऋषिर्बोधः** II, 16, 14 as meaning 'The Ṛshi of the Bodhāyana Gotra' (**यस्य गोत्रं बोधायनस्य बोध ऋषिः**), it might prove the anteriority of the Sūtrakāra Bodhāyana or Baudhāyana to the Mantrapāṭha. But this interpretation is more than doubtful.

There is one other Mantra which may possibly help us some day to arrive at a more certain date of the Mantrapāṭha. This is the Gāthā to be sung by two lute players at the Sīmantonnayana among the Sālvas.

[1] On the similar state of things in the hymns of the Atharvaveda, see Prof. Bloomfield, S. B. E., vol. xlii, p. 296: 'Atharvan metres are so generally capable of improvement, that we are in danger of singing our own, rather than Atharvan hymns, when we apply ourselves to the task of improving them.' See also ibid., p. 584 seq.

[2] S. B. E., vol. ii, p. xlvi.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

Other Gṛhyasūtras (Hir. II, 1, 3; Āśv. I, 14, 7; Pār. I, 15, 8) quote a Gāthā, similar to Mp. II, 11, 13, in which king *Soma* is praised, and the name of the river near which the worshipper dwells, is to be mentioned[1]. Āpastamba[2] alone says that the first Gāthā (Mp. II, 11, 12) is to be sung among the people of the *Sālvas*, while the second one (II, 11, 13) is to be used for Brāhmaṇas generally. The Gāthā is a fragment of some Ākhyāna, and can only be translated quite tentatively: '"*Yaugandhari* only is our king," thus spake the *Sālva* (women?), sitting on thy banks, O *Yamunā*, turning round the wheel (?).' It is simply impossible to know the exact meaning of this verse, which must originally have formed part of a longer ballad, of which only this one verse has come down to us. Yet thus much is certain that Yaugandhari is the name of a king of the Sālvas, a tribe that must have been living somewhere near the Yamunā. And it seems obvious, too, that the author or compiler of the Mantrapāṭha must have had some connection with this or some other king of the Sālvas.

Now, the Sālvas or Śālvas are frequently mentioned in Sanskrit literature. They were divided into several tribes, one of which were the Yugandharas[3], as we see from the Kārikā quoted by the Kāśikā on Pāṇ. IV, 1, 173:

उदुम्बरात्तिलखला मद्रकारा युगन्धराः।
भुलिङ्गाः शरदण्डाश्च साल्वावयवसंज्ञिताः॥

Śālvas and Yugandharas are mentioned together in the Mahābhārata IV, 1, 12 among the 'lovely countries around the Kurus,' and in the Mahābh. VIII, 44 (45), 14 the Śālvas are mentioned immediately after the Kauravas and Pāñcālas along with other nations who follow the 'eternal law' of the Brāhmanic religion. According to H. H. Wilson[4], the Śālvas 'seem to have occupied part of Rājasthan, a Śālva Rāja being elsewhere described as engaging in hostilities with the people

[1] Cf. Prof. Oldenberg, Zeitschrift der D. M. G., vol. 39, p. 88. As to Soma as the king of Brāhmaṇas, see Ts. I, 8, 10, 2: एषो वो भरत्त राजा सोमोऽस्माकं ब्राह्मणानाँ राजा. Cf. Śat. Br. V, 3, 3, 12.

[2] Gṛhyasūtra 14, 4-6.

[3] According to the Kāśikā on Pāṇ. III, 2, 46, Yugandhara is the name of a mountain.

[4] Vishṇu-Purāṇa (London, 1840), p. 177.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

of Dvarakā in Guzerat.' Ch. Lassen[1] identifies the Sālvas with the *Salabastrae* of Pliny, and places them between the Indus and the Arāvali in Lower Rājasthan. According to our Mantra we should have to place either the Sālvas, or at least the Yugandharas as forming one division of the Sālvas, somewhere near the Yamunā. As the school of the Āpastambins undoubtedly belongs to the South of India[2], we ought to expect the Mantrapāṭha, too, to have arisen in the South. Could there be any possible connection between the Sālvas of the Yamunā, and the 'Sālvas' or 'Sāluvas' met with in South-Indian inscriptions of modern times[3]?

At any rate, this seems to be the only passage in the Mantrapāṭha which may be said to contain a historical allusion. It is to be hoped that future researches and future discoveries of our excellent Indian epigraphists may enable us to use this allusion for chronological purposes.

ORTHOGRAPHICAL NOTES.

There can be no doubt, that if we want to know how the Āpastambins actually recited their prayers, we have to take into account the phonetic peculiarities of the Grantha MSS., which—for reasons stated above (p. xv)—give the most authentic text of the Mantrapāṭha. Now, the Grantha MSS. are perfectly consistent with regard to the Sandhi of sibilants.

[1] Indische Alterthumskunde, p. 613 seq. (vol. i[2], p. 760 seq.).

[2] See above, p. xv.

[3] Sāluvaganda II, A. D. 1428, and Sāluva Narsinha, A. D. 1477, are given in a genealogical list of Vijayanāgara kings, by H. H. Wilson, in the Asiatic Researches, XX, p. 7. Sāluva Nṛsiṃha occurs in a Grant of Raṅga II, dated in 1644-5 A. D., and Dr. Hultzsch thinks that this king, 'who was the protégé of Rāma's great-grandfather Bukka according to the Karṇāṭā grants, may have been Sadāśiva's grandfather Nṛsiṃha or Narasa of Vijayanāgara' (Indian Antiquary, XIII, p. 155). See also R. Sewell, Sketch of the Dynasties of Southern India (Madras, 1883), pp. 44 seq., 109, and L. Rice, Epigraphia Carnataca, Mysore, I (Bangalore, 1894), p. 215, Introd., p. 24 seq. Dr. Lüders informs me that Sāḷva-Timma is a name of a chief minister of king Kṛshṇa Rāya of Vijayanāgara in an inscription from Koṇḍavīḍu, dated Śaka-Saṃvat, 1442. Dr. E. Hultzsch (South-Indian Inscriptions, I, 1890, p. 179) gives for Sāluva, as occurring in Tamil inscriptions of these kings, the meaning, '*the hawk, a biruda.*' See, however, V. Visvanatha Pillai, A Dictionary, Tamil and English (Madras, 1888), s. v. சாளுவர், 'tributary kings from Salva, regarded by the people in Southern India as intruders.'

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

They never write a Visarga before a sibilant, but always the corresponding sibilant, and they drop the Visarga (or rather the final sibilant) before an initial sibilant with *any* following consonant. That is to say, they follow the practice recommended by the Vyāsa-Śikshā[1], and probably known already to the author of the Taittirīya-Prātiśākhya. For the teaching of the latter (IX, 1), that 'Visarga, when followed by a spirant which has a surd letter after it, is dropped, according to Kāṇḍamāyana,' seems to imply, as the commentator explains it, that according to others the Visarga is dropped not only in this case, but also before a spirant that is followed by a sonant letter[2]. Devanāgarī copyists seem to have been puzzled sometimes in consequence of this way of making Sandhi. Thus, they separated प्रस्खः (I, 9, 3) into प्र स्खः instead of प्रः स्खः, and were doubtful as to विष्णो before श्रेष्ठेन I, 12, 7, or as to प्राण before स्वं II, 4, 14.

As I wished to edit the text as I believe it to have been recited by the Āpastambins, I had to follow the Grantha MSS. with regard to this Sandhi of sibilants[3].

I ought also to have written the nasals in accordance with the Grantha MSS.—that is, the corresponding nasal instead of Anusvāra—and to have omitted the Avagraha. But if I had done so, it would have made the separation of words almost illusory, and would have been mere pedantry. Every Sanskrit scholar knows that the Anusvāra is used as a mere graphic sign, expressive of the nasal required by the following consonant, that, e.g. शं नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे is meant to be read शन्नो भव द्विपदे शञ्चतुष्पदे, as the Grantha MSS. actually write. I have also followed the European practice with regard to the Avagraha, as I consider it, with Dr. von Böhtlingk[4], as useful for practical purposes. If we were to follow the MSS. in all respects, we should have to do away with

[1] See H. Lüders, Die Vyâsa-Çikshâ (Kiel, 1895), p. 57.

[2] See W. D. Whitney, The Tâittirîya-Prâtiçâkhya (Journal of the American Oriental Society, vol. ix), p. 205. Cf. J. Wackernagel, Altindische Grammatik, § 287.

[3] Dr. Oertel, in his edition of the Jaiminīya-Upanishad-Brāhmaṇa (Journal of the American Oriental Society, vol. xvi, 1, 1894), has also followed his MSS. with regard to the Sandhi of sibilants (he prints *dakshiṇatas sa*, etc.), but he leaves a final sibilant before an initial sibilant with a following sonant letter (e.g. *tatassyāt*, etc.). The same rule is followed in the Telugu edition of our Mantrapāṭha.

[4] Zeitschrift der D. M. G., vol. 43, p. 602.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

the separation of words altogether. If we write Visarga instead of स्, श्, or ष्, we give an entirely wrong impression of the actual recitation of the text. But I see no reason why we should not avail ourselves of such orthographical expedients as the Anusvāra and the Avagraha, which do not affect the oral recitation.

I also adopted the usual practice of placing the figures १ and ३ after short and long Svarita vowels, when followed by an Udātta syllable, although the MSS. never use these figures. They write, e. g. **खल्व्यं ताम्°** I, 1, 3, **°द्दृत्वस्सं वि°** I, 4, 9, **नवो यानि** I, 7, 9, **मनुष्या वपन्ति** I, 11, 6 etc.

Supplementary Note to page xiii.

I see from the 'Catalogue of the Library of the India Office, Vol. II.—Part I. Sanskrit Books,' which has just been published, that there is also an edition of the 'Mantraprasna' in Grantha characters, printed at Madras, 1882. Unfortunately the book is not accessible at present.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

LIST OF ABBREVIATIONS.

Āp. = Āpastambīya Gṛhyasūtra (ed. M. Winternitz).
Āp. Dh. = Āpastambīya Dharmasūtra (ed. G. Bühler).
Āp. Śraut. = Āpastambīya Śrautasūtra (ed. R. Garbe).
Āśv. = Āśvalāyana-Gṛhyasūtra (ed. A. F. Stenzler).
Av. = Atharvaveda-Saṃhitā.
B. = Dr. Bühler's Vienna MS. I, 299 (Devanāgarī, with accents).
Baudh. = Baudhāyana-Gṛhyasūtra (quoted from Dr. Bühler's MS.).
Bhār. = Bhāradvāja-Gṛhyasūtra (quoted from Dr. Bühler's MS.).
Bṛh. Up. = Bṛhadāraṇyaka-Upanishad.
Bu. = Burnell's India Office MS., No. 50 (Grantha).
E. = Elphinstone College MS., No. 17 (Devanāgarī, with accents).
H. = Haradatta's commentary on the Mantrapāṭha.
Hbd. = Dr. Bühler's Devanāgarī MS. of Haradatta (Vienna MS. 296).
Hbg. = Dr. Bühler's Grantha MS. of Haradatta (Vienna MS. 312).
HHg. = Dr. Hultzsch's Grantha MS. of Haradatta.
Hir. = Hiraṇyakeśi-Gṛhyasūtra (ed. J. Kirste).
Hw. = R. A. S. MS. Whish, No. 26, of Haradatta (Grantha).
Kauś. = Kauśikasūtra (ed. M. Bloomfield).
Maitr. S. = Maitrāyaṇī Saṃhitā (ed. L. v. Schroeder).
MBr. = Mantra-Brāhmaṇa of the Sāmaveda (ed. by Satyavrata Sāmaśrami, in vol. i. of the Ushā).
MSS. = Manuscripta omnia (includes **T.**, unless the contrary be stated).
P. = Bodleian MS. Sansk. d. 1 of the Āpastambīya-Saṃskāra-Prayoga.
Pār. = Pāraskara-Gṛhyasūtra (ed. A. F. Stenzler).
Rv. = Rigveda-Saṃhitā.
Rv.-Ms. = Ṛgveda-Mantrasaṃhitā (lithographed, Bombay, 1891, Śake 1813).
Śāṅkh. = Śāṅkhāyana-Gṛhyasūtra (ed. H. Oldenberg, Indische Studien, vol. xv).
Śat. Br. = Śatapatha-Brāhmaṇa.
T. = Telugu edition of the Mantrapāṭha.
TĀ. = Taittirīya-Āraṇyaka.
TBr. = Taittirīya-Brāhmaṇa.
Ts. = Taittirīya-Saṃhitā.
Vs. = Vājasaneyi-Saṃhitā.
W. = Bodleian MS. Wilson 468 (Devanāgarī, with accents).
Wh. = R. A. S. MS. Whish, No. 25 (Grantha).

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

TEXT OF THE MANTRAPĀṬHA,

WITH

CRITICAL NOTES.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

॥ अथ मन्त्रपाठः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ हरिः ओँ ॥

प्र सु ग्मन्ता धियसानस्य सक्षणि वरेभिर्वरॉं अभि षु प्र सीदत ।
अस्माकमिन्द्रं उभयं जुजोषति यत्सोम्यस्यान्धसो बुबोधति ॥१॥
अनृक्षरा ऋजवस्सन्तु पन्था येभिस्सखायो यन्ति नो वरेयम् ।
समर्यमा सं भगो नो निनीयात्सं जास्पत्यँ सुयममस्तु देवाः ॥२॥
अभ्रातृघ्नीं वरुणापतिघ्नीं बृहस्पते ।
इन्द्रापुत्रघ्नीं लक्ष्म्यं१ तामस्यै संवितस्सुव ॥३॥
अघोरचक्षुरपतिघ्न्येधि शिवा पतिभ्यस्सुमनास्सुवर्चाः ।
जीवसूर्देवकामा स्योना शं नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे ॥४॥

I, 1, 1a प्र सु ग्मन्ता धियसानस्य W. E.—षु प्र सीदत W. षु प्र सीदतः E. षु प्र सीदता Bu. षु प्रसीदतः Rv. X, 32, 1. 1b जिजोषति B.—यत्सो° MSS. यत्सो° P. Rv. l.c. 2b जास्पत्यँ E.—Rv. X, 85, 23. 3a अभ्रातृघ्नीं W. E. 3b °पुत्रघ्नीं B.—सुवा Bu. सुवः E. See Av. XIV, 1, 62. 4a °पतिघ्नियेधि W. Bu. B pr. m.—पतिभ्यः B. Bu. Wh. H. T. पशुभ्यः W. E. P. Rv. X, 85, 44. 4b जीवसू° MSS. H. वीरसू° Rv. l.c.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

इदमहं या त्वयि पतिघ्नलक्षिस्तां निर्दिशामि ॥५॥
जीवाँ रुदन्ति वि मयन्ते अध्वरे दीर्घामनु प्रसितिं दीधियुर्नरः।
वामं पितृभ्यो य इदं समेरिरे मयः पतिभ्यो जनयः परिष्वजे ॥६॥
व्युक्षन्कूरमुदचन्वाप आस्यै ब्राह्मणा स्वपनं हरन्तु।
अवीरघ्नीरुदचन्वापः ॥७॥
अर्यम्णो अग्निं परि यन्तु क्षिप्रं प्रतीक्षन्ताँ श्वश्रुवो देवराश्च ॥८॥
खेऽनसः खे रथः खे युगस्य शचीपते।
अपालामिन्द्र त्रिः पूर्व्यैकरत्सूर्यत्वचसम् ॥९॥
शं ते हिरण्यं समु शन्त्वापश्शं ते मेथी भवतु शं युगस्य तृध्नं।

5 पतिघ्नलक्षिस्तां नि° Wh. H. T. पतिघ्नलक्ष्यस्तां नि° W. P. पतिघ्नियलक्ष्यस्तां नि° E. पतिघ्नि (घ् sec. m.) यलक्षियस्तान्नि° B. पतिघ्नायलक्षिस्तान्नि° Bu. 6a जीवं Rv. X, 40, 10. 6b परिष्वजे B. 7 and 8 See Av. XIV, 1, 39. 8 अर्यम्णो E.—°चन्ताँ श्वश्रुवो Bu. Wh. Hw. HHg. (lacuna in Hbd. Hbg.) °चन्ताँ स्वश्रवो W. E. P. °चंताँ श्वश्रवो B. °चन्तां श्वश्रवो T. 9a खेऽनसः खे रथः B. खेनसः खे रथः W. E. खेनसः खे रथः Bu. Wh. H. P. T. खे रथस्य खेऽनसः Rv. VIII, 91, 7.—युगस्य W. E.—शचीपते MSS. शतक्रतो Rv. l.c. 9b °मिद्रुस्रः W. In Bu. it looks like °मिन्द्रुस्रिः, but the leaf is damaged just where the Akshara occurs, and it may have been °मिन्द्र त्रिः.—पूर्व्यकरत् B. पूर्व्यकरत् Wh. P. T. पूत्व्यकरत् Bu. See Introd., p. xvi. 10a समु शंत्वापः B. E. समु शन्त्वापः Wh. H. P. शमु सन्त्वापः Bu. शमु संत्वापः W. T. Av. XIV, 1, 40. See Introd., p. xvi. —मेथी B. W. E. Hbd. Hbg. P. मेधी Wh. Hw. T. In Bu. the two letters थ् and ध् are not kept distinct in writing, so that we may read either मेथी or मेधी in this MS. See I, 9, 6.—शन्तनश्च तृत्स Wh.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

शं न आपश्शंतपविषा भवन्त्वघा पत्या तन्वँ१ सँ सृजस्व ॥१०॥

प्रथमः खण्डः ॥१॥

हिरण्यवर्णाश्शुचयः पावकाः प्र चक्रमुर्हित्वावद्यमापः।
शं पविचा वितता ह्यासु ताभिष्ट्वा देवस्सविता पुनातु ॥१॥
हिरण्यवर्णाश्शुचयः पावका यासु जातः कश्यपो यास्वग्निः।
या अग्निं गर्भं दधिरे सुवर्णास्तास्त आपश्शँ स्योना भवन्तु ॥२॥
यासाँ राजा वरुणो याति मध्ये सत्यानृते अवपश्यञ्जनानाम्।
या अग्निं गर्भं दधिरे सुवर्णास्तास्त आपश्शँ स्योना भवन्तु ॥३॥
यासाँ देवा दिवि कृण्वन्ति भक्षं या अन्तरिक्षे बहुधा निविष्टाः।
या अग्निं गर्भं दधिरे सुवर्णास्तास्त आपश्शँ स्योना भवन्तु ॥४॥
शिवेन त्वा चक्षुषा पश्यन्त्वापश्शिवया तन्वोप स्पृशन्तु त्वचं ते।
घृतश्चुतश्शुचयो याः पावकास्तास्त आपश्शँ स्योना भवन्तु ॥५॥
परि त्वा गिर्वणो गिर इमा भवन्तु विश्वतः।
वृद्धायुमनु वृद्धयो जुष्टा भवन्तु जुष्टयः ॥६॥

10b तन्वँ E.—कृणुता Bu.—प्रथमः खण्डः ॥ Wh. ॥१॥ Bu. प्र सु ग्मन्ताष्टादश ॥१॥ W. E. ॥१॥ प्र सु ग्मंताष्टादश ॥ B. I, 2, 1b ताभिस्त्वा W. B. E. P. 3a सवितृते Bu. 4a देवां Bu.—निविष्टाः E. 5a पश्यत्वापः E. पश्यंत्वापः W. पश्यंत्वापः B.—तनुवोपं स्पृशन्तु B. तन्वोपस्पृशंतु E. तनुवोप स्पृशन्तु Bu. 5b घृतः च्युतः शुचयोः Bu.—To Mantras 2–5, see Av. I, 33; Ts. V, 6, 1, 1–2; TBr. II, 8, 9, 3. 6 Rv. I, 10, 12.

आशासाना सौमनसं प्रजाँ सौभाग्यं तनूम् ।
अग्नेरनुव्रता भूत्वा सं नह्ये सुकृताय कम् ॥७॥
पूषा त्वेतो नयतु हस्तगृह्याश्विनौ त्वा प्र वहताँ रथेन ।
गृहान्गच्छ गृहपत्नी यथासो वशिनी त्वं विदथमा वदासि ॥८॥

°द्वितीयः खण्डः ॥२॥

सोमः प्रथमो विविदे गन्धर्वो विविद उत्तरः ।
तृतीयो अग्निष्टे पतिस्तुरीयस्ते मनुष्यजाः ॥१॥
सोमो ददद्गन्धर्वाय गन्धर्वो दददग्नये ।
रयिं च पुत्राँश्चादादग्निर्मह्यमथो इमाम् ॥२॥
गृभ्णामि ते सुप्रजास्त्वाय हस्तं मया पत्या जरदष्टिर्यथासः ।
भगो अर्यमा सविता पुरन्धिर्मह्यं त्वादुर्गार्हपत्याय देवाः ॥३॥
ते हि पूर्वे जनासो ये पूर्वेह्नो हिताः ।
मूर्धन्वान्यच सौभवः पूर्वो देवेभ्य आतपत् ॥४॥

7 Wh. only gives this Mantra in full. All the other MSS. have only आशासानेषा ॥ I have supplied the accents from Ts. I, 1, 10, 1. See also TBr. III, 3, 3, 2; Âp. Śraut. II, 5, 2; Av. XIV, 1, 42. 8a गंयतु W. E.—°श्विनौ MSS. °श्विना Rv. X, 85, 26.—रथेना Bu. 8b द्वितीयः खण्डः ॥ Wh. ॥२॥ Bu. ॥ हिरण्यवर्णाः पञ्चदश ॥२॥ E. . हिरण्यवर्णाः पंचदश ॥१५॥२॥ W. ॥२॥ हिरण्यवर्णाः पंचदश ॥ B. I, 3, 1 and 2 Rv. X, 85, 40; 41. 3a सुप्रजास्त्वाया Bu. सौमनस्त्वाय Rv. X, 85, 36.—जरदष्टि° W. 4b सौभुवः B.—आतपत T.

सरस्वति प्रेदमव सुभगे वाजिनीवति ।
तां त्वा विश्वस्य भूतस्य प्र गायामस्यय्तः ॥५॥
य एति प्रदिशस्सर्वा दिशोऽनु पवमानः ।
हिरण्यहस्त ऐरम्मस्स त्वा मन्मनसं कृणोतु ॥६॥

एकमिषे विष्णुस्त्वान्वेतु ॥७॥ द्वे ऊर्जे विष्णुस्त्वान्वेतु ॥८॥ त्रीणि व्रताय विष्णुस्त्वान्वेतु ॥९॥ चत्वारि मायोभवाय विष्णुस्त्वान्वेतु ॥१०॥ पञ्च पशुभ्यो विष्णुस्त्वान्वेतु ॥११॥ षडृतुभ्यो विष्णुस्त्वान्वेतु ॥१२॥ सप्त सप्तभ्यो होत्राभ्यो विष्णुस्त्वान्वेतु ॥१३॥

सखा सप्तपदा भव सखायौ सप्तपदा बभूव । सख्यं ते गमेयं सख्यात्ते मा योषं सख्यान्मे मा योष्ठाः । समयाव सं कल्पावहै संप्रियौ रोचिष्णू सुमनस्यमानौ । इषमूर्जमभि संवसानौ । सं नौ मनाँसि सं व्रता समु चित्तान्या करम् । सा त्वमस्यमूहममूहमस्मि सा त्वं द्यौरहं पृथिवी त्वँ रेतोऽहँ रेतोभृत्त्वं मनोऽहमस्मि

5b °स्वं प्रगाथा° W. E. 7 °न्वेतु W. E. B. 8–12 Wh., P., and T. have विष्णुस्त्वान्वेतु at the end of each Mantra. The other MSS. read त्रीणि व्रतायं चत्वारि मायोभवाय पञ्च पशुभ्यः षडृतुभ्यः सप्त etc. But the Commentator says: सर्वत्र विष्णुस्त्वान्वेत्यित्यनुषङ्गः । 13 °न्वेतु B. E. W. 14a भवा Bu.—सप्तपदा बभूव B. सप्तपदा बभूव (°वा Bu.) Wh. Bu. H. P. T. सप्तपदा बभूम E. सप्तपदाबभूव W. But W. often has व for व, e.g. बुबोधति I, 1, 1, for बुबोधति. See Introd., p. xvi seq. 14 c–e Cf. Ts. IV, 2, 5, 1. 14f °स्वमूहमंमूहमस्मि W. E. °स्वं (मूहमं marg.) मूहमंस्मि B. °स्वमूहममूहमस्मि Wh. Bu. H. P. T. अमोऽहमस्मि Av. XIV, 2, 71. See also Brh. Up. VI, 4, 19, and Introd., p. xxvii.—रेतोभृत्वं E. W.

वाङ्कँ सामाहमस्म्यृङ्कँ सा मामनुव्रता भव पुँसे पुत्राय वेत्तवे स्त्रियै पुत्राय वेत्तवा एहि सूनृते ॥१४॥

तृतीयः खण्डः ॥३॥

सोमाय जनिविदे स्वाहा ॥१॥
गन्धर्वाय जनिविदे स्वाहा ॥२॥
अग्नये जनिविदे स्वाहा ॥३॥
कन्यला पितृभ्यो यती पतिलोकमव दीक्षामदास्य स्वाहा ॥४॥
प्रेतो मुञ्चामि नामुतस्सुबद्धाममुतस्करम् ।
यथेयमिन्द्र मीढ्वस्सुपुत्रा सुभगासति ॥५॥
इमां त्वमिन्द्र मीढ्वस्सुपुत्राँ सुभगाँ कुरु ।
दशास्यां पुत्राना धेहि पतिमेकादशं कृधि ॥६॥
अग्निरैतु प्रथमो देवतानाँ सोऽस्यै प्रजां मुञ्चतु मृत्युपाशात् ।
तदयँ राजा वरुणोऽनु मन्यतां यथेयँ स्त्री पौत्रमघं न रोदात् ॥७॥

14f °स्म्यृत्वँ E. °ऋत्कं Wh.—मामनुव्रता भव E.—पुँसपुत्राय E.—वेत्तवे E.W.B. वेत्तवे Bu. Hbd. Hbg. P. T. वेत्तवे Wh. Hw.—स्त्रियै पुत्राय वेत्तवा एहि सूनृते (without accents) B.—वेत्तवे Hbd. Hbg. वेत्तव E. वेत्तव W. वेत्तव Bu. Wh. T. वेत्तवे Hw.—तृतीयः खण्डः ॥ Wh. ॥३॥ Bu. ॥१७॥ सोमः प्रथमः पोऽउग्र ॥३॥ W. ॥सोमः प्रथमः पोऽउग्र ॥३॥ E. ॥३॥ सोमः प्रथमः पोऽउग्रः ॥३॥ B. I, 4, 4 यदी W. यति B pr. m. Wh. T.—°दाक्षः W. Cf. Av. XIV, 2, 52; MBr. I, 2, 5. 5 Cf. Rv. X, 85, 25. 6a कुरु Bu. Wh. Hw. Hbg. T. क्रतु B. W. E. Rv. X, 85, 45. Hbd. has कुरु corrected (by the same hand) from क्रतु. 7a °रैतु B.—सोऽस्यै B.—Cf. MBr. I, 1, 10.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

इमामग्निस्त्रायतां गार्हपत्यः प्रजामस्यै नयतु दीर्घमायुः ।
अन्वूनोपस्था जीवतामस्तु माता पौत्रमानन्दमभि प्र बुध्यता-
मियम् ॥८॥
मा ते गृहे निशि घोष उत्थादन्यत्र त्वदुदत्यꣳसं विशन्तु ।
मा त्वं विकेश्युर् आ वधिष्ठा जीवपत्नी पतिलोके वि राज
पश्यन्ती प्रजाँ सुमनस्यमानाम् ॥९॥
द्यौस्ते पृष्ठँ रक्षतु वायुरूरू अश्विनौ च स्तनं धयन्नँ सविताभि
रक्षतु ।
आ वाससः परिधानाद्बृहस्पतिर्विश्वे देवा अभि रक्षन्तु पश्चात् ॥१०॥
अप्रजस्तां पौत्रमृत्युं पाप्मानमुत वाघम् ।
शीर्ष्णे स्रजमिवोन्मुच्य द्विषद्भ्यः प्रति मुञ्चामि पाशम् ॥११॥
इमं मे वरुण श्रुधी हवमद्या च मृडय ।
त्वामवस्युरा चके ॥१२॥
तत्त्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदा शास्ते यजमानो हविर्भिः ।
अहेडमानो वरुणेह बोध्युरुशꣳस मा न आयुः प्र मोषीः ॥१३॥

8a °मंशो B.—Cf. MBr. I, 1, 11. 9b विकेशु° E.—आवधिष्ठा W. E. आ वधित्वा B.—Cf. MBr. I, 1, 13. 10 Cf. MBr. I, 1, 12. 11a वा अघं Bu. 11b °मुच्याव E.—Cf. MBr. I, 1, 14; Av. VIII, 6, 26. 12–15 Wh. and P. give these verses in full. The other MSS. give the Pratīkas, viz. इमं मे वरुण तत्त्वा यामि त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्ने. See Ts. II, 1, 11, 6; II, 5, 12, 3 seq.; Rv. I, 25, 19; I, 24, 11; IV, 1, 4 and 5; TBr. III, 7, 11, 3; 12, 6; TĀ. IV, 20, 3.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

त्वं नो॑ अग्ने॒ वरु॑णस्य वि॒द्वान्दे॒वस्य॑ हेडो॒ऽव॑ यासिसीष्ठाः ।
यजि॑ष्ठो॒ वह्नि॑तमश्शोशु॒चानो॒ विश्वा॒ द्वेषाँ॑सि॒ प्र मु॑मुग्ध्य॒स्मत् ॥१४॥
स त्वं नो॑ अग्नेऽव॒मो भ॑वो॒ती नेदि॑ष्ठो अ॒स्या उ॒षसो॒ व्यु॑ष्टौ ।
अव॑ यक्ष्व नो॒ वरु॑णँ॒ ररा॑णो वी॒हि मृ॑डी॒कँ सु॒हवो॑ न एधि ॥१५॥
त्वम॑ग्ने अ॒यास्य॒यासन्म॑न॒सा हि॒तः ।
अ॒यास॑न्ह॒व्यमू॑हिषे॒ऽया नो॑ धेहि भेष॒जम् ॥१६॥

तुरीयः खण्डः ॥४॥

आ ति॑ष्ठ॒मम॑श्मा॒नम॑श्मे॒व त्वँ स्थि॒रा भ॑व ।
अ॒भि ति॑ष्ठ पृतन्य॒तस्स॒हस्व पृ॑तनाय॒तः ॥१॥
इ॒यं नार्यु॑प ब्रू॒ते कु॒ल्पान्या॒वप॑न्ति॒का ।
दी॒र्घायु॑रस्तु मे॒ पति॒र्जीवा॑तु श॒रद॑श्श॒तम् ॥२॥
तुभ्य॑मग्ने॒ पर्य॑वहन्सू॒र्यां व॑ह॒तुना॑ स॒ह ।
पुन॒: पति॑भ्यो जा॒यां दा अ॑ग्ने प्र॒जया॑ स॒ह ॥३॥

16 See TBr. II, 4, 1, 9. Both Sāyaṇa on this passage, and H. on our Mantra, explain अयासि = अयाः असि, and अयासन् = अयाः सन्.—तुरीयः खण्डः ॥ Wh. ॥४॥ Bu. ॥४॥ सोमाय जनिविदेष्टादश ॥४॥ W.B.E. In B. these notes at the end of the Khaṇḍas are always given without accents. I, 5, 1a भवा Bu. 2a नार्युप W. E.—कुल्पान्वा° B. कुल्पान्वा° Bu. HHg. Hbd. P. T. कुल्पान्वा° W. E. कुल्पान्वा° Wh. Hw. कूल्पानि Hbg. See Av. XIV, 2, 63; MBr. I, 2, 2; Pār. I, 6, 2; Śāṅkh. I, 14, 1; Hir. I, 20, 3. 2b दीर्घायुरस्तु W. E. 3a °न्सूर्यां E. °न्सूर्यां W. °न् सूर्यामि Bu. °न् सूर्यां Wh. °न्सू° T. 3b दाग्ने Bu.—Rv. X, 85, 38.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

पुनः पत्नीमग्निरदादायुषा सह वर्चसा ।
दीर्घायुरस्या यः पतिस्स एतु शरदश्शतम् ॥४॥
विश्वा उत त्वया वयं धारा उदन्या इव ।
अति गाहेमहि द्विषः ॥५॥
आ तिष्ठेममश्मानम् ॥६॥
अर्यमणं नु देवं कन्या अग्निमयक्षत ।
स इमां देवो अध्वरः प्रेतो मुञ्चाति नामुतस्सुबद्धाममुतस्करत् ॥७॥
तुभ्यमग्ने पर्यवहन् ॥८॥
पुनः पत्नीमग्निरदात् ॥९॥
विश्वा उत त्वया वयम् ॥१०॥
आ तिष्ठेममश्मानम् ॥११॥
त्वमर्यमा भवसि यत्कनीनां नाम स्वधावन्त्स्वयं बिभर्षि ।
अञ्जन्ति वृक्षं सुधितं न गोभिर्यद्दंपती समनसा कृणोषि ॥१२॥

4a पत्नीरग्नि° B. 4b दीर्घायुरस्या E. W.—पतिः स एतु B. E. W. Bu. H. T. पतिर्जीवातु Wh. पतिर्जीवाति Rv. X, 85, 39. 5a इवा Bu.—Rv. II, 7, 3. 6 *Id est* verse 1 to be repeated. 7a तु Bu.—कन्या E.—°यचता Bu.—See MBr. I, 2, 3; Rv. X, 85, 25; Av. XIV, 1, 17 seq. 7b मुंचातु P. 8–10 *I. e.* 3–5 repeated. 11 *I. e.* 1 repeated. 12a स्वधावत्स्वर्यं E. W. स्वधावत्स्वर्यं B. स्वधावन्गुह्यं Rv. V, 3, 2. Haradatta must have read स्वधावत्स्वर्यं. — बिभर्षि E. H. बिभर्षि W. बिभर्षि B. Rv. l. c. 12b वृक्षं MSS. मिवं Rv. l. c.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

तुभ्यमग्ने पर्यवहन् ॥१३॥
पुनः पत्नीमग्निरदात् ॥१४॥
विश्वा उत त्वया वयम् ॥१५॥
प्र त्वा मुञ्चामि वरुणस्य पाशाद्येन त्वाबध्नात्सविता सुकेतः ।
धातुश्च योनौ सुकृतस्य लोके स्योनं ते सह पत्या करोमि ॥१६॥
इमं वि ष्यामि वरुणस्य पाशं यमबध्नीत सविता सुशेवः ।
धातुश्च योनौ सुकृतस्य लोकेऽरिष्टां त्वा सह पत्या कृणोमि ॥१७॥
अयाश्चाग्नेऽस्यनभिशस्तीश्च सत्यमित्त्वमया असि ।
अयसा मनसा धृतोऽयसा ह्व्यमूहिषेऽया नो धेहि भेषजम् ॥१८॥

पञ्चमः खण्डः ॥५॥

सत्येनोत्तभिता भूमिस्सूर्येणोत्तभिता द्यौः ।
ऋतेनादित्यास्तिष्ठन्ति दिवि सोमो अधि श्रितः ॥१॥
युञ्जन्ति ब्रध्नमरुषं चरन्तं परि तस्थुषः ।
रोचन्ते रोचना दिवि ॥२॥

13–15 *i.e.* 3–5 repeated. 16b सुकृतस्य E.—ते W. Wh. Bu. P. T. मे B.E. Cf. Rv. X, 85, 24; Av. XIV, 1, 19; 58. 17b ऋतस्य W.—See Ts. I, 1, 10, 2; Rv. X, 85, 24. 18a अयाश्चाग्नेस्यनभि° W. E.—सत्यमित्त्वमया B. सत्यमित्त्वमया W. E. सत्यमित्त्वमया Wh. सत्यमित्त्वामया Bu. 18b अयसा E.—धृतोयसा W. E.—पञ्चमः खण्डः ॥ Wh. ॥५॥ Bu. ॥५॥ ॥ आ तिष्ठेमं चयोविँंशतिः ॥५॥ E. W. B. I, 6, 1. Rv. X, 85, 1. 2 and 3 are given in full by Wh. and P. The other MSS. give the Pratīkas, viz. युञ्जन्ति ब्रध्नं योगेयोगे ॥ See Rv. I, 6, 1; 30, 7; Ts. VII, 4, 20, 1; IV, 1, 2, 1.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

योगेयोगे तवस्तरं वाजेवाजे हवामहे ।
सखाय इन्द्रमूतये ॥३॥
सुकिँशुकँ शल्मलिं विश्वरूपँ हिरण्यवर्णं सुवृतँ सुचक्रम् ।
आ रोह वध्वमृतस्य लोकँ स्योनं पत्ये वहतुं कृणुष्व ॥४॥
उदुत्तरमारोहन्ती व्यस्यन्ती पृतन्यतः ।
मूर्धानं पत्युरा रोह प्रजया च विराड्व ॥५॥
सम्राज्ञी श्वशुरे भव सम्राज्ञी श्वश्रुवां भव ।
ननान्दरि सम्राज्ञी भव सम्राज्ञी अधि देवृषु ॥६॥
सुषाणाँ श्वशुराणां प्रजायाश्च धनस्य च ।
पतीनां च देवृणां च सजातानां विराड्व ॥७॥
नीललोहिते भवतः कृत्यासक्तिर्व्यज्यते ।
एधन्ते अस्या ज्ञातयः पतिर्बन्धेषु बध्यते ॥८॥
ये वध्वश्चन्द्रं वहतुं यक्ष्मा यन्ति जनाँ अनु ।
पुनस्तान्यज्ञिया देवा नयन्तु यत आगताः ॥९॥

4a सुवृत्तँ T. 4b वध्व° MSS. सूर्यै च° Rv. X, 85, 20.—कृणुष्वा Bu. 5a उदुत्तरमा° E. W. 6a संम्राज्ञी E. W. B. सम्राज्ञी Bu.—संम्राज्ञीं E. W. B. Bu.—श्वश्रुवां Wh. Bu. Hw. Hbd. P. श्वश्रवां Hbg. स्वश्रवां E. श्वश्रवान् W. श्वश्रवां B. श्वश्रूवां B sec. m. T. Rv. X, 85, 46. See above, I, 1, 8. 6b संम्राज्ञीं W. B. Bu.—संम्राज्ञी E. W. B. Bu. 7b देवरृणां W. B. P. देवरृणां E. 8b एधन्तेस्या Wh. Bu.—See Rv. X, 85, 28. 9a वध्व° E. W.—जनाँ अनु MSS. and H. = Av. XIV, 2, 10. जनादनु Rv. X, 85, 31. 9b नयंति B. नंयन्तु E.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

मा विंदन्परिपन्थिनो य आसीदन्ति दंपती ।
सुगेभिर्दुर्गमतीतामपं द्रान्त्वरातयः ॥१०॥
सुगं पन्थानमारुक्षमरिष्टं स्वस्तिवाहनम् ।
यस्मिन्वीरो न रिष्यत्यन्येषां विन्दते वसु ॥११॥
ता मन्दसाना मनुषो दुरोण आ धत्तं रयिं दशवीरं वचस्यवे ।
कृतं तीर्थं सुप्रपाणं शुभस्पती स्थाणुं पथेष्ठामपं दुर्मतिं हतम् ॥१२॥
अयं नो मह्याः पारं स्वस्ति नेषद्बृहस्पतिः ।
सीरा नस्सुतरा भव दीर्घायुत्वाय वर्चसे ॥१३॥
अस्य पारे निर्ऋथस्य जीवा ज्योतिरशीमहि ।
मह्या इन्द्र स्वस्तये ॥१४॥

षष्ठः खण्डः ॥ ६ ॥

यदृते चिदभिश्रिषः पुरा जत्रुभ्य आतृदः ।
संधाता सन्धिं मघवा पुरोवसुर्निष्कर्ता विहुतं पुनः ॥१॥
इडामग्ने पुरुदꣳसꣳ सनिं गोश्शश्वत्तमꣳ हवमानाय साध ।

10 Rv. X, 85, 32. 11 b विंदते B. See Av. XIV, 2, 8.—B. E. W. T. mark here the end of Khaṇḍa 6. See below, I, 7, 12. The Grantha MSS. (Bu. Wh.) and Haradatta mark the end of the Khaṇḍa after verse 14. See also p. 30, note 1. 12a दशवीरं MSS. and H. सहवीरं P. Rv. X, 40, 13. 13a °बृहस्पतिः W. 14a निर्ऋतस्य W.—षष्ठः खण्डः ॥ Wh. ॥ ६ ॥ Bu. I, 7, 1a जत्रुभ्यं B. P. जत्रुभ्य Bu. 1b विहुतं E. W. P.—See TĀ. IV, 20, 1; Rv. VIII, 1, 12; Av. XIV, 2, 47. 2 Wh. and P. give this Mantra in full, the other MSS. give the Pratīka, reading इडामग्न इमं etc.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

स्याऽन्नस्सूनुस्तनयो विजावाग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ॥२॥
इमं मे वरुण ॥३॥
तत्त्वा यामि ॥४॥
त्वं नो अग्ने ॥५॥
स त्वं नो अग्ने ॥६॥
त्वमग्ने अयासि ॥७॥
ये गन्धर्वा अप्सरसश्च देवीरेषु वृक्षेषु वानस्पत्येष्वासते ।
शिवास्ते अस्यै वध्वै भवन्तु मा हिँसिषुर्वहतुमूह्यमानाम् ॥८॥
या ओषधयो या नद्यो३ यानि धन्वानि ये वना ।
ते त्वा वधु प्रजावतीं प्र ते मुञ्चन्त्वँहसः ॥९॥
सं कॉशयामि वहतुं ब्रह्मणा गृहैरघोरेण चक्षुषा मैत्रेण ।
पर्याणद्धं विश्वरूपं यदस्याँ स्योनं पतिभ्यस्सविता कृणोतु तत् ॥१०॥
आ वामगन्त्सुमतिर्वाजिनीवसू न्यश्विना हृत्सु कामाँ अयँसत ।
अभूतं गोपा मिथुना शुभस्पती प्रिया अर्यम्णो दुर्याँ अशीमहि ॥११॥

See Rv. III, 1, 23; Ts. IV, 2, 4, 3. 3–7=I, 4, 12–16. 8a गन्धर्वाप्सरसश्च E. P.—देवीरेषु B. 8b °मूह्यमानाम् Wh. Bu. H. T. °मोह्यमानां B. E. W. P. °मुह्यमानाम् Av. XIV, 2, 9. 9a वनाः E. P. वर्ण B. 9b त्वावतु E. W. त्वावंतु P.—See Av. XIV, 2, 7. 10 See Av. XIV, 2, 12. 11a °वस्तु° W. E. Wh. Bu.—°र्वाजि-नीवसू W. °वीजिनीवसु E.—कामाँ MSS. and H. कामा Rv. X, 40, 12.—अयँसता Bu.

अयं नो देवस्सविता बृहस्पतिरिन्द्राग्नी मित्रावरुणा स्वस्तये ।
त्वष्टा विष्णुः प्रजया सँरराणः काम आयातं कामाय त्वा वि
मुञ्चतु ॥१२॥

सप्तमः खण्डः ॥७॥

शर्म वर्मदमा भरास्यै नार्यै उपस्तिरे ।
सिनीवालि प्र जायतामियं भगस्य सुमतावसत् ॥१॥
गृहान्भद्रान्त्सुमनसः प्र पद्येऽवीरघ्नी वीरवतस्सुवीरान् ।
इरां वहंतो घृतमुक्षमाणास्तेष्वहँ सुमनास्सं विशामि ॥२॥
आगन्गोष्ठं महिषी गोभिरश्वैरायुष्मत्पत्नी प्रजया स्वर्वित् ।
बह्वीं प्रजां जनयंती सुरत्नेममग्निँ शतहिमास्सपर्यात् ॥३॥
अयमग्निर्गृहपतिस्सुसँसत्पुष्टिवर्धनः ।
यथा भगस्याभ्यां ददद्रयिं पुष्टिमथो प्रजाम् ॥४॥
प्रजाया आभ्यां प्रजापत इन्द्राग्नी शर्म यच्छतम् ।

12b सप्तमः खण्डः ॥ Wh. ॥७॥ Bu. ॥७॥ सत्येन ता मंन्दसाने(ने E.)कान्नविँशतिरिकान्नविँशतिः ॥७॥ E. W. B. I, 8, 1a भरा° Wh. Hw. हरा° B. E. W. Bu. Hbd. Hbg. HHg. P. T.—उपस्तिरे W. Bu. Hbd. P. T. 1b गायता° E. P.—सुमता असत् B. E. W. P.—See Av. XIV, 2, 21. 2b वाहंतो B. वहंन्तो E.—°सुक्षमाणाः MSS. and H, See Introd., p. xvii. 3a °रायुष्मत्पत्नी E. °रायुष्मत्पत्नी B. 3b जनयंती E. B. T. जनयन्तीं Bu. 4b दधद्रयिं B. E. W. P.—पुष्टि° E. W. पुष्टि° B. पुष्टि° by conjecture. 5a प्रजया B pr. m. Bu.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

यथैनयोर्न प्रमीयाता उभयोर्जीवतोः प्रजा ॥५॥
तेन भूतेन हविषायमा यायतां पुनः ।
जायां यामस्मा आवाक्षुस्ताँ रसेनाभि वर्धताम् ॥६॥
अभि वर्धतां पयसाभि राष्ट्रेण वर्धताम् ।
रय्या सहस्रपोषसेमौ स्तामनपेक्षितौ ॥७॥
इहैव स्तं मा वि यौष्टं विश्वमायुर्व्यश्नुतम् ।
क्रीळन्तौ पुत्रैर्नप्तृभिर्मोदमानौ स्वे गृहे ॥८॥
ध्रुवैधि पोष्या मयि मह्यं त्वादाद्बृहस्पतिः ।
मया पत्या प्रजावती सं जीव शरदश्शतम् ॥९॥
त्वष्टा जायामजनयत्त्वष्टास्यै त्वां पतिम् ।
त्वष्टा सहस्रमायूँषि दीर्घमायुः कृणोतु वाम् ॥१०॥
इमं मे वरुण ॥११॥
तत्त्वा यामि ॥१२॥

5 b यथै° W sec. m. Bu.—प्रमीयतामु° B.—प्रजाः B. E. W. Bu. P. T. 6 Av. VI, 78, 1. 7 b रय्या B. रेय्या W.—स्ताम° W. P. स्ताम° E. स्ताम° B.—°नपेक्षितौ MSS. and H. °नुपक्षितौ Av. VI, 78, 2. See Introd., p. xvii. 8 a वि यौष्टं Wh. Bu. Hw. HHg. T. वि यौष्टं W. = Rv. X, 85, 42; Av. XIV, 1, 22. व्यौष्टं B. E. व्योष्टं P. मा व्योष्टं मा विथोष्टं Hbg. मा व्यौष्टं मा विथोष्टं Hbd. See Whitney, Sanskrit Grammar, §§ 887 a, 894 b. 8 b इन्द्रं B. E. W sec. m. इन्द्रं W pr. m. Haradatta explains इन्द्रः. Cf. Rv. VI, 57, 6, and see Introd., p. xxix seq. 9 Cf. Av. XIV, 1, 52. 10 Av. VI, 78, 3. 11–15 = I, 4, 12–16.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

त्वं नो अग्ने ॥१३॥
स त्वं नो अग्ने ॥१४॥
त्वमग्ने अयासि ॥१५॥

अष्टमः खण्डः ॥८॥

इह गावः प्र जायध्वमिहाश्वा इह पूरुषाः ।
इहो सहस्रदक्षिणो रायस्पोषो नि षीदतु ॥१॥
सोमेनादित्या बलिनस्सोमेन पृथिवी दृढा ।
अथो नक्षत्राणामेषामुपस्थे सोम आहितः ॥२॥
प्रस्त्वं स्थः प्रेयं प्रजया भुवने शोचेष्ट ॥३॥
इह प्रियं प्रजया ते समृध्यतामस्मिन्गृहे गार्हपत्याय जागृहि ।
एना पत्या तन्वं१ सं सृजस्वाधा जीवीं विदथमा वदासि ॥४॥
सुमङ्गलीरियं वधूरिमाँ समेत पश्यत ।
सौभाग्यमस्यै दत्त्वायाथास्तं वि परेतन ॥५॥
ध्रुवक्षितिर्ध्रुवयोनिर्ध्रुवमसि ध्रुवतं स्थितम् ।

15 अष्टमः खण्डः ॥ Wh. ॥८॥ Bu. ॥८॥ शर्म वर्मैकविँशतिः ॥८॥ E. W. B. I, 9, 1a श्वा इह E. — पुरुषाः Bu. P. — See Av. XX, 127, 12, and Introd., p. xvii seq. 1b षीदति P. 2 See Rv. X, 85, 2. 3 प्रस्वस्थः B. E. प्रस्वस्थ W. प्रस्वस्थः Bu. Wh. P. T. प्रस्त्वः स्थः H. See Introd., p. xviii seq.—प्रेयं E. 4 See Rv. X, 85, 27. 5a संमेत W. 5b परेतना Bu.—Rv. X, 85, 33. 6a ध्रुवतंस्थितं B.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

त्वं नक्षत्राणां मेथ्यसि स मा पाहि पृतन्यतः ॥ ६॥
सप्तर्षयः प्रथमां कृत्तिकानामरुन्धतीं यज्ञवतां ह निन्युः ।
षट् कृत्तिका मुख्ययोगं वहन्तीयमस्माकमेधत्वष्टमी ॥ ७॥
सदसस्पतिमद्भुतं प्रियमिन्द्रस्य काम्यम् ।
सनिं मेधामयासिषम् ॥ ८॥
उद्दीप्यस्व जातवेदोऽपघ्नन्निर्ऋतिं मम ।
पशूँश्च मह्यमा वह जीवनं च दिशो दिश ॥ ९॥
मा नो हिँसीज्जातवेदो गामश्वं पुरुषं जगत् ।
अबिभ्रदग्न आ गहि श्रिया मा परि पातय ॥ १०॥

नवमः खण्डः ॥ ९॥

6b मेथ्यसि B.P. मेध्यसि मेधी Hbg. मेधि । असि मेधी Hbd. मेधसि E.T. मेध्यसि W. मेद्यसि Wh. Bu. मेद्यसि मेधी Hw. See I, 1, 10. 7a सप्तर्षयः W. सप्तर्षयः E. सप्त ऋषयः B. P. T. सप्तर्षयः Wh. Bu.—°मरुन्धती W. Bu.—यज्ञु° B pr. m. W.E.Bu.P. ये ज्ञु° Hir. I, 22, 14. Bhār. I, 18. Baudh. I, 8.—नन्युः Bu. P. 7b षट् कृत्तिका मुख्ययोगं वहन्तियम° E. षड्कृतिका मुख्ययोगं वहंतीयम° W. षट् कृति-(त्ति sec. m.) का मुख्ययोगं वहंतीयम° B. Haradatta supports the reading adopted in our text. But it is not impossible that the original reading was षट्कृत्तिकामुख्ययोगं वहन्तीयम°. Baudh. I, 8 has षट् कृत्तिकानां मुख्ययोगं वहतीयमस्माकमेधत्वष्टमी खरुन्धती. Bhār. I, 18 agrees with Hir. I, 22, 14. 8b सनिं B. Rv. I, 18, 6. सनिं W. E. TĀ. X, 1, 4. 9a ममा Bu. 9b दिशो दिशा Bu. 10b पातया Bu.—Mantras 8–10 occur TĀ. X, 1, 4 seq.—नवमः खण्डः Wh. ॥ ९॥ Bu. ॥ ९॥ इह गाव एकान्नविँशतिः ॥ ९॥ W. E. B.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

उदीर्ष्वातो विश्वावसो नमसेडामहे त्वा ।
अन्यामिच्छ प्रभर्व्यं१ सं जायां पत्या सृज ॥१॥
उदीर्ष्वातः पतिवति ह्येषा विश्वावसुं नमसा गीर्भिरीट्टे ।
अन्यामिच्छ पितृषदं व्रिताँ स ते भागो जनुषा तस्यं विद्धि ॥२॥

अग्ने प्रायश्चित्ते त्वं देवानां प्रायश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्त्वा नाथकामः प्र पद्ये यास्यां पतिघ्नी तनूः प्रजाघ्नी पशुघ्नी लक्ष्मिघ्नी जारघ्नीमस्यै तां कृणोमि स्वाहा ॥३॥

वायो प्रायश्चित्ते ---- ॥४॥

आदित्य प्रायश्चित्ते ---- ॥५॥

प्रजापते प्रायश्चित्ते त्वं देवानां प्रायश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्त्वा नाथकामः प्र पद्ये यास्यां पतिघ्नी तनूः प्रजाघ्नी पशुघ्नी लक्ष्मिघ्नी जारघ्नीमस्यै तां कृणोमि स्वाहा ॥६॥

I, 10, 1b प्रभर्व्यं Wh. Hw. प्रभर्व्यं Baudh. I, 10. प्रपर्व्यं B sec. m. W. E. Hbg. Hbd. T. Rv. X, 85, 22. प्रपर्व्यं B pr. m. प्रपर्व्यं Bu.—सृजा Bu. 2a पतिवति ह्येषा B. Wh. H. T. पतिवती ह्येषा E. P. पतिवतीह्येषा W. पतिवतीः ह्येषा Bu.—विश्वावसुं नमसा E pr. m. °वसुन्नमसा Wh. Hw sec. m. °वसून्नमसा Bu. °वसुर्नमसा E sec. m. W. B. °वसुर्न्नमसा Hw pr. m. विश्वावसुं त्वां नमसा Hbd. विश्वावसु त्वां न° Hbg. °वसुन्त्वा न° HHg. The difference between न्न and र्न is very slight in Grantha.—°रीट्टे MSS. and H. See Introd., p. xix. 2b °षदं वित्तां Wh. Hw. °षदं व्रतां E. W. Rv. X, 85, 21. °षदं व्रतां B. °षदं व्रात्तां Bu. Hbd. Hbg. HHg. P. T. 3 लक्ष्मघ्नी W. T. लक्ष्म्यघ्नी P. 4–5 वायो प्रायश्चित्त आदित्य (आदित्य E.) प्रायश्चित्ते MSS. मध्यमयोश्च त्वं देवानामित्यनुषङ्गः H. 6 लक्ष्मघ्नी W.—Abridged in Bu. to प्रजापते प्रायश्चित्ते त्वं देवानां + हा.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

प्रसवश्चोपयामश्च काटश्चार्णवश्च धर्णसिश्च द्रविणं च भगश्चा-
न्तरिक्षं च सिन्धुश्च समुद्रश्च सरस्वाँश्च विश्वव्यचाश्च ते यं द्विष्मो
यश्च नो द्वेष्टि तमेषां जम्भे दध्म स्वाहा ॥७॥

मधुश्च माधवश्च शुक्रश्च शुचिश्च नभश्च नभस्यश्चेषश्चोर्जश्च
सहश्च सहस्यश्च तपश्च तपस्यश्च ते यं द्विष्मोऽयश्च नो द्वेष्टि तमेषां
जम्भे दध्म स्वाहा ॥८॥

चित्तं च चित्तिश्चाकूतं चाकूतिश्चाधीतं चाधीतिश्च विज्ञातं च
विज्ञानं च नामं च क्रतुश्च दर्शश्च पूर्णमासश्च ते यं द्विष्मो यश्च
नो द्वेष्टि तमेषां जम्भे दध्म स्वाहा ॥९॥

भूः स्वाहा भुवः स्वाहा सुवः स्वाहौँ स्वाहा ॥१०॥११॥१२॥१३॥

दशमः खण्डः ॥१०॥

अपश्यं त्वा मनसा चेकितानं तपसो जातं तपसो विभूतम् ।

7 °श्च काटश्चा° E. W.—धर्णसश्च Wh.—समुद्रश्च E.—°श्चाँश्च W. P.—दध्म W. P. T. दध्नः B pr. m. दध्मः B sec. m. दद्म Wh. Bu.—Cf. Maitr. S. III, 12, 12. 8 दध्नः B pr. m. दुध्मः B sec. m. दद्म Wh. दध्म P. T. ते यं+हा, abridged, in Bu.—See Ts. I, 4, 14. 9 °श्चाकूतं चाकूतिश्च Wh. Hw.—°श्च ॥ धीतं चाधितिश्च E. आधीतं चाधीतिश्च omitted in Wh. See Ts. III, 4, 4, 1.—दद्म Wh. दध्म P. T. दध्नः B. ते यं+हा, abridged, in Bu. 10 भूस्वाहा E. 11 भुवस्वाहा Wh. Bu. 12-13 सुवसाहौँ स्वाहा E. सुवस्वाहीं स्वाहा Wh. P. सुवस्वाहा हीं स्वाहा Bu.—दशमः खण्डः ॥ Wh. ॥१०॥ Bu. ॥ उदीर्ष्वातः पञ्चदश ॥१०॥ E. ॥ उदीर्ष्वातः पंच ॥१५॥ W. ॥१०॥ उदीर्ष्वातो दश ॥१०॥ B. I, 11, 1 Rv. X, 183, 1.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

इह प्रजामिह रयिँ ररा॑णः प्र जा॑यस्व प्रजया॑ पुचकाम ॥१॥
अप॑श्यं त्वा॒ मन॑सा॒ दीध्या॑नाँ स्वायाँ त॒नूँ ऋत्वि॑ये॒ नाध॑मानाम् ।
उप॒ मामु॒च्चा यु॑व॒तिर्भू॑या॒ः प्र जा॑यस्व प्रजया॑ पुचकामे ॥२॥
सम॑ञ्जन्तु॒ विश्वे॑ देवास॒मापो॒ हृद॑यानि नौ ।
सं मा॑त॒रिश्वा॒ सं धा॒त्रा समु॑ देष्ट्री॑ दिदेष्टु नौ ॥३॥
प्रजा॑पते त॒न्वँ॑ मे जुषस्व॒ त्वष्टर्दे॒वेभि॑स्सहसाम इन्द्र ।
विश्वै॑र्दे॒वै रा॑तिभि॑स्सँर॒रा॑णः पुँसां ब॑हू॒नां मा॑त॒र॑ स्याम ॥४॥
आ नः॑ प्र॒जां ज॑नयतु प्र॒जाप॑तिराज॒रसा॑य॒ सम॑नक्त्व॒र्यमा ।
अदु॑र्मङ्गलीः पतिलो॒कमा वि॑श॒ शं नो॑ एधि द्वि॒पदे॒ शं चतु॑ष्पदे ॥५॥
तां पू॑षञ्छि॒वत॑मामेरयस्व॒ यस्यां॑ बी॒जं म॑नु॒ष्या३ वप॑न्ति ।
या॑ नः॑ ऊरू॒ उश॑ती वि॒श्रया॑ति॒ यस्यामु॒शन्तः॑ प्रह॒रेम॒ शेप॑म् ॥६॥

2a तनूँ B. E. Wh. Bu. H. तनुँ W. तनु P. तनू Rv. X, 183, 2. तनूर्त्विये T. See Introd., p. xix.—ऋत्विये E. W. ऋत्वे Wh. Hw.—नाधमानां B. E. W. P. T. Rv. l. c. In Bu. ध् and थ् not distinguishable, see I, 1, 10 note. 2b उपमामु° E.—°र्वभूया॑ः Wh. उप वभूया॑ः अनुभूया॑ः Hw. उपभूया॑ः अनुभूया॑ः Hbd. Hbg. 3b दिदेष्टु Wh. Bu. H. T. दिदेष्टि E. W. B. दधातु Rv. X, 85, 47. 4a त्वष्टु° E. W. P.—सह साम B. E. W. सहसाम H. See Introd., p. xx. 4b °वैर्रातिभिः W sec. m. °वैररातिभिः B. T. °वैररा° or °वैर्रा° Wh.—बङ्गनां W. बङ्गलानां E. 5b शं नो भव B. E. Rv. X, 85, 43. 6a °मैरयस्व Wh. Hw. 6b विश्रयाते Wh. Bu. T. H. Hir. I, 20, 2. विस्रयाति E. B. विम्रयाति W sec. m. Rv. X, 85, 37. विम्रते P. विम्रयाति Av. XIV, 2, 38. विम्रयता probably W pr. m. विम्रयाते Baudh. I, 12. See Introd., p. xvi.—प्रहरेम Wh. Bu. T. H. Hir. l. c. प्रहरेम B. E. W. P. Rv. l. c.—In all the MSS. of the text except Wh., the 11th Khaṇḍa ends here: ॥ ११ ॥ Bu. ॥ ११ ॥

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

आ रोहोरुमुप बर्हस्व बाहुं परि ष्वजस्व जायाँ सुमनस्यमानः ।
तस्यां पुषतं मिथुनौ सयोनी बह्वीं प्रजां जनयन्तौ सरेतसा ॥७॥
आर्द्रयारण्या यचामन्थत्पुरुषं पुरुषेण शक्रः ।
तदेतौ मिथुनौ सयोनी प्रजयामृतेनेह गच्छतम् ॥८॥
अहं गर्भमदधामोषधीष्वहं विश्वेषु भुवनेष्वप्तः ।
अहं प्रजा अजनयं पितॄणामहं जनिभ्यो अपरीषु पुत्रान् ॥९॥
पुनिणेमा कुमारिणा विश्वमायुर्व्यश्नुतम् ।
उभा हिरण्यपेशसा ॥१०॥
वीतिहोत्रा कृतद्वसू दशस्यन्त्वामृताय कम् ।
शमूधो रोमशँ हंयो देवेषु कृणुतो दुवः ॥११॥

एकादशः खण्डः ॥११॥

अपश्यं त्वा द्वादशा ॥११॥ B. अपश्यं त्वा द्वादश ॥११॥ E. ॥११॥ अपश्यं त्वा द्वादश ॥१२॥ W. In T. also vv. 7–11 form a separate Khaṇḍa. But see Introd., p. xxxiii. 7a See Av. XIV, 2, 39. 7b पुषतं मिथुनौ W.—सरेतसा Wh. Bu. Hw. HHg. T. सरेतसा सरेतसौ Hbd. Hbg. सरेतसौ B. E. W. 9a गर्भमदधा° W. 9b अजनयं पितृ° W. T. अजनयं पितृ° B. अनयन्पितृ° E. अनयन्पितृ° corrected to अजनयन्पितृ° Wh. अजनयत् पितृ° Bu. पितॄणां --- अजनयम् जनयामि Hw. HHg. पितॄणां --- अजनयन् जनयामि Hbd. पितॄणां --- अजनयं जनयामि Hbg. अजनयं पृथिव्या° Rv. X, 183, 3.—जनिभ्यो Wh. Bu. T. H. Rv. l. c. जरिभ्यो B. W. जरीभ्यो E. 10a पुनिणेमा and °व्यश्नुतम् MSS. and H. See Rv. VIII, 31, 8. 11a दशस्वन्त्वा° E. W. दशस्वंत्वा° B. दशस्वन्त्वा° Wh. Bu. H. See Rv. VIII, 31, 9, and Introd., p. xx. 11b शमू° MSS. and H.—हंयो W. E. Wh. Bu. H. हंतो B. Rv. l. c.—कृणुतो W. कृणुतो B.—एकादशः खण्डः Wh. ॥१२॥ Bu. ॥१२॥ आ रोहोरुं नव ॥१२॥ W. E. B.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

विष्णुर्योनिं कल्पयतु त्वष्टा रूपाणि पिँशतु ।
आ सिञ्चतु प्रजापतिर्धाता गर्भं दधातु ते ॥१॥
गर्भं धेहि सिनीवालि गर्भं धेहि सरस्वति ।
गर्भं ते अश्विनौ देवावा धत्तां पुष्करस्रजा ॥२॥
हिरण्ययी अरणी यं निर्मन्थतो अश्विना ।
तं ते गर्भं हवामहे दशमे मासि सूतवे ॥३॥
यथेयं पृथिवी मही तिष्ठन्ती गर्भमादधे ।
एवं त्वं गर्भमा धत्स्व दशमे मासि सूतवे ॥४॥
यथा पृथिव्यग्निर्गर्भो द्यौर्यथेन्द्रेण गर्भिणी ।
वायुर्यथा दिशां गर्भ एवं गर्भं दधातु ते ॥५॥
विष्णो श्रेष्ठेन रूपेणास्यां नार्यां गवीन्याम् ।
पुमाँसं गर्भमा धेहि दशमे मासि सूतवे ॥६॥
नेजमेष परा पत सुपुत्रः पुनरा पत ।

I, 12, 2b पुष्करस्रजौ Bu.—Mantras 1–3 = Rv. X, 184. 4a तिष्ठंती गर्भमाद्धे (without accents) B.—See Rv. Khila 30, 2; Av. V, 25, 2; VI, 17, 1. 4b एवन्तं Bu. एवं तं W. P. एवं तं E. Rv. l. c. 5b दधामि Bu. Hw. HHg. T. Hir. I, 25, 1. See Bṛh. Up. VI, 4, 21. 6a विष्णो W. B sec. m. Wh. Bu. T. P. विष्णोः B pr. m. E. Rv. Khila 30, 3. In the Grantha MSS. Visarga before a sibilant with a following consonant is, as a rule, dropped, hence there is no difference in writing the vocative विष्णो and the genitive विष्णोः in our case. Haradatta explains it as a vocative: हे विष्णो. See also Av. V, 25, 10–13.—गवीन्यां E. W. 6b धत्स्व P. 7a नेजमेष Bu.—सपुत्रः Wh. W. Hbg. T.—पता Bu.—See Rv. Khila 30, 1.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

अस्यै मे पुचक्कामायै गर्भमा धेहि यः पुमान् ॥७॥
व्यस्य योनिं प्रति रेतो गृहाण पुमान्पुचो धीयतां गर्भो अन्तः ।
तं माता दश मासो बिभर्तु स जायतां वीरतम स्वानाम् ॥८॥
आ ते गर्भो योनिमेतु पुमान्बाण इवेषुधिम् ।
आ वीरो जायतां पुचस्ते दशमास्यः ॥९॥

द्वादशः खण्डः ॥१२॥

करोमि ते प्राजापत्यमा गर्भो योनिमेतु ते ।
अनूनः पूर्णो जायतामष्टोणोऽपिशाचधीतः ॥१॥
पुमाँस्ते पुचो नारि तं पुमाननु जायताम् ।
तानि भद्राणि बीजान्यृषभा जनयन्तु नौ ॥२॥
यानि भद्राणि बीजान्यृषभा जनयन्ति नः ।
तैस्त्वं पुचान्विन्दस्व सा प्रसूर्धेनुका भव ॥३॥

7b मे B. E. W. 8a योनिं पतिरितो गृहाण E. W. P. योनिं पतिरितो गृहाण B. योनिं प्रति रेतो गृहाण Wh. Bu. T. H. See Hir. I, 25, 1; Śāṅkh. I, 19, 6.—गर्भे E. Bu. T. 8b दशमासो W. E.—बिभर्ति B. E. T. P.—वीरवतः E. 9a पुमाम्बाण इवे° E. W. Av. III, 23, 2. 9b वीरो MSS. वीरोऽच Av. l. c. Hir. l. c. Śāṅkh. l. c.—द्वादशः खण्डः ॥ Wh. ॥१३॥ B. W. E. Bu. I, 13, 1a See Av. III, 23, 5a. 1b जायतां° E. जायताम° W.—°ओणो W. °सोणो Bu.—°धीतः Bu. 2a See Av. III, 23, 3a.—नारि तं E. नारितं W. 2b यानि E.—जनयन्ति नः E. See Av. III, 23, 4a. 3a तानि E.—जनयन्ति नः, the accents by correction. जनयन्ति नौ E. जनयन्ति नः W. जनयंति नः B. जनयन्ति च Av. III, 23, 4. 3b °धेनुका भव B. E. W. °धेनुका भव Av. l. c.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

कामप्रमृध्यतां मह्यमपराजितमेव मे ।
यं कामं कामये देव तं मे वायो समर्धय ॥४॥
अनुहवं परिहवं परीवादं परिक्षपम् ।
दुस्वप्नं दुरुदितं तद्विषज्जो दिशाम्यहम् ॥५॥
अनुहूतं परिहूतँ शकुनैर्यदशाकुनम् ।
मृगस्य सृतमक्ष्णया तद्विषज्जो दिशाम्यहम् ॥६॥
आरात्ते अग्निरस्वारात्परशुरस्तु ते ।
निवाते त्वाभि वर्षतु स्वस्ति तेऽस्तु वनस्पते स्वस्ति मेऽस्तु
वनस्पते ॥७॥
नमश्शकृत्सदे रुद्राय नमो रुद्राय शकृत्सदे ।
गोष्ठमसि नमस्ते अस्तु मा मा हिँसीः ॥८॥
सिगसि नसि वज्रो नमस्ते अस्तु मा मा हिँसीः ॥९॥

4a कामप्रमृद्ध्यतां Wh. T. H. कामप्रमृंध्यतां B pr. m. कामः प्रमुंध्यतां B sec. m. कामः समृंध्यतां E. W. कामस्समृद्ध्यतां Bu. 4b यं कामं E. — समर्द्धया Bu. 5a परीवादं Wh. Hw. Hbd. T. P. परिवादं B. E. W. Hbg. HHg. Av. XIX, 8, 4a.— परिक्षपं Bu. H. T. P. परिक्षिपं E. B. परिक्षिमं W. परिक्षवम् Wh. Av. l.c. 6a अनूहूतं Bu.—पुरुहूतँ B.—शकुनैर्यदशाकुनं B. शकुनैर्यदशाकुनं W. शकुनैर्यद-शाकुनं E. शकुनैर्श्यद° Bu. शकुनैर्श्यद° Wh. 6b स्रुतमक्ष्णया E. Hbd. Hbg. HHg. P. (In Hw. the commentary on this verse is missing.) श्रुतमक्ष्णया W. स्रुत° T. सृतमक्ष्णया B. स्रुगमक्ष्णया Bu. Wh. See Hir. I, 16, 17. 9 शिर्गसि W. सुर्गसि B.—नसि (for नासि H.) MSS., also Hir. I, 16, 3. See Pār. III, 15, 17, and Introd., p. xxvii.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

उन्नतेव शकुने साम गायसि ब्रह्मपुत्र इव सवनेषु शँससि ।
स्वस्ति नश्शकुने अस्तु प्रति नस्सुमना भव ॥१०॥

त्रयोदशः खण्डः ॥१३॥

प्रातरग्निं प्रातरिन्द्रं हवामहे प्रातर्मित्रावरुणा प्रातरश्विना ।
प्रातर्भगं पूषणं ब्रह्मणस्पतिं प्रातस्सोममुत रुद्रं हुवेम ॥१॥
प्रातर्जितं भगमुग्रं हुवेम वयं पुत्रमदितेर्यो विधर्ता ।
आध्रश्चिद्यं मन्यमानस्तुरश्चिद्राजा चिद्यं भगं भक्षीत्याह ॥२॥
भग प्रणेतर्भग सत्यराधो भगेमां धियमुदव ददन्नः ।
भग प्र णो जनय गोभिरश्वैर्भग प्र नृभिर्नृवन्त स्याम ॥३॥
उतेदानीं भगवन्त स्यामोत प्रपित्व उत मध्ये अह्नाम् ।
उतोदिता मघवन्त्सूर्यस्य वयं देवानाँ सुमतौ स्याम ॥४॥
भग एव भगवाँ अस्तु देवास्तेन वयं भगवन्त स्याम ।
तं त्वा भग सर्व इज्जोहवीमि स नो भग पुरएता भवेह ॥५॥

10a उन्नतेव शकुने E. उन्नतेव शकुने W. See Rv. II, 43, 2a. 10b शकुने E. W.—त्रयोदशः खण्डः Wh. ॥१४॥ Bu. ॥१४॥ विष्णुर्योनिं कल्पयतु त्वष्टा रूपाणि पिंशतु । आसिञ्चतु प्रजापतिर्धाता गर्भं दधातु ते ॥ आदधामि ते पृथिवीं पृथिव्या मुखेन मुखं संसृजामि पृथिव्या । अपानेनापानं संसृजामि पृथिव्या स्योनेन स्योनं संसृजामि ॥ आदधामि ते द्यां द्यवा मुखेन मुखं संसृजामि दिवा । व्यानेन व्यानं संसृजामि दिवा स्योनेन स्योनं संसृजामि ॥ आदधामि ते वायुं वायोर्मुखेन मुखं संसृजामि वायुना । प्राणेन प्राणं संसृजामि वायुना स्योनेन स्योनं संसृजामि ॥ आदधामि ते सोमं सोमस्य मुखेन मुखं संसृजामि सोमेन । रेतसा रेतः संसृजामि सोमेन स्योनेन स्योनं संसृजामि ॥ आदधामि ते पृथिवीं पृथिव्या मुखेन मुखं संसृजामि पृथिव्या । अपानेनापानं संसृजामि पृथिव्या स्योनेन स्योनं संसृजामि ॥ आदधामि ते द्यां द्यवा मुखेन मुखं संसृजामि दिवा । व्यानेन व्यानं संसृजामि दिवा स्योनेन स्योनं संसृजामि ॥ आदधामि ते वायुं वायोर्मुखेन मुखं संसृजामि वायुना । प्राणेन प्राणं संसृजामि वायुना स्योनेन स्योनं संसृजामि ॥ आदधामि ते सोमं सोमस्य मुखेन मुखं संसृजामि सोमेन । रेतसा रेतः संसृजामि सोमेन स्योनेन स्योनं संसृजामि ॥ विष्णुर्योनिं कल्पयतु त्वष्टा रूपाणि पिंशतु । आसिञ्चतु प्रजापतिर्धाता गर्भं दधातु ते ॥ गर्भं धेहि सिनीवालि गर्भं धेहि पृथुष्टुके । गर्भं ते अश्विनौ देवावाधत्तां पुष्करस्रजौ ॥ हिरण्यस्रजौ देवावाधत्तां पुष्करस्रजौ

समध्वरायोषसो नमन्त दधिक्रावेव शुचये पदाय ।
अर्वाचीनं वसुविदं भगं नो रथमिवाश्वा वाजिन आ वहन्तु ॥६॥
अश्वावतीर्गोमतीर्न उषासो वीरवतीस्सदमुच्छन्तु भद्राः ।
घृतं दुहाना विश्वतः प्रपीना यूयं पात स्वस्तिभिस्सदा नः ॥७॥

चतुर्दशः खण्डः ॥१४॥

इमां खनाम्योषधीं वीरुधं बलवत्तमाम् ।
यया सपत्नीं बाधते यया संविन्दते पतिम् ॥१॥
उत्तानपर्णे सुभगे सहमाने सहस्वति ।
सपत्नीं मे परा धम पतिं मे केवलं कृधि ॥२॥
उत्तराहमुत्तर उत्तरेदुत्तराभ्यः ।
अथा सपत्नी या ममाधरा साधराभ्यः ॥३॥
नह्यस्ये नाम गृभ्णामि नो अस्मिन्रमते जने ।
परामेव परावतं सपत्नीं नाशयामसि ॥४॥

6a नमन्ता Bu. 7b प्रपीना B.W.Wh. Bu. T. H. TBr. II, 8, 9, 9. प्रपीता E. P. Rv. VII, 41, 7.—चतुर्दशः खण्डः ॥ Wh. ॥१५॥ Bu. ॥१५॥ प्रातरग्निं चतुर्दश ॥१५॥ E.W. B. I, 15 This Khaṇḍa corresponds to Rv. X, 145. 1a °म्योषधीं B.W.Wh. Hw.Hbd.Hbg. HHg. T. P. °म्योषधिं E.Bu. Rv.X, 145, 1. In the Grantha MSS., however, especially in Bu., it is often impossible to distinguish the long i from the short i. 2 उत्तानपर्णे E. W. — Rv. has देवजूते (so also P.) for सहमाने and कृद्ध for कृधि. 4a नह्यस्ये B. न ह्यस्ये E.W. न व्यस्ये Bu. नह्यस्ये Wh. H. T. नह्यस्या P. Rv.— गृभ्णामि W. गृह्णामि Wh. 4b Rv. has गमयामसि for नाशयामसि.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

अहमस्मि सहमानाथ त्वमसि सासहिः ।
उभे सहस्वती भूत्वा सपत्नीं मे सहावहै ॥५॥
उपं तेऽधाँ सहमानामभि त्वाधाँ सहीयसा ।
मामनु प्र ते मनो वत्सं गौरिव धावतु पथा वारिव धावतु ॥६॥

पञ्चदशः खण्डः ॥१५॥

उदसौ सूर्यो अगादुदयं मामको भगः ।
अहं तद्विद्वला पतिमभ्यसाक्षि विषासहिः ॥१॥
अहं केतुरहं मूर्धा अहमुग्रा विवाचनी ।
ममेदनु क्रतुं पतिस्सेहानायां उवाचरेत् ॥२॥
मम पुत्राश्शत्रुहणोऽथो मे दुहिता विराट् ।
उताहमस्मि संजया पत्युर्मे श्लोक उत्तमः ॥३॥
येनेन्द्रो हविषा कृत्यभवद्द्युत्तमः ।

5b भूत्वा MSS. भूत्वी P. Rv. 6b धावत् (*bis*) T.—पञ्चदशः खण्डः Wh. ॥१६॥ W in marg. E. B. Bu. I, 16 This Khaṇḍa corresponds to Rv. X, 159. 1b तद्विद्वला E. तद्विवला Bu. W. has तद्वि(एतद्वि° pr. m.)द्वलापतिमभ्यसाचि विषासहिः, placing, by mistake, these words after वारिव धावतु in I, 15, 6. 2a मूर्धा अहमुग्रा B.W. मूर्द्धा अहमुग्रा E. मूर्द्धाहमुग्रा Wh. Bu. P. Rv. मूर्द्धाऽह° T. 2b ममेदनु W. ममैतदनु Wh. ममेत् (corrected to ममेतत्) ममेव Hbd. ममैतत् (by correction) ममेव Hbg. ममैतत् Hw.—उवाचरेत् MSS. and H. for उपाचरेत् P. Rv., see Introd., p. xxi. 3b उताहमस्मि संजया पत्युर्मे श्लोक W.—पत्युः MSS. and H. for पत्यौ P. Rv. 4a कृत्य(त्य्य B sec. m.)भवद्द्यु° B. Wh. Bu. T. H. कृत्यंभवद्द्यु° W. कृत्यभवद्द्यु° E. कृत्यभवद्युग्द्यु° Rv. कृत्यभवद्युग्द्यु° P.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

अहं तदक्रि देवा असपत्ना किलाभवम् ॥४॥
असपत्ना संपत्निघ्नी जयन्त्यभिभूवरी ।
आविंत्सि सर्वासाँ राधो वर्चो अस्थेयसामिव ॥५॥
समजैषमिमा अहँ सपत्नीरभिभूवरीः ।
यथाहमस्य वीरस्य विराजामि धनस्य च ॥६॥

षोडशः खण्डः ॥१६॥

अक्षीभ्यां ते नासिकाभ्यां कर्णाभ्यां चुबुकादधि ।
यक्ष्मं शीर्षण्यं मस्तिष्काज्जिह्वाया वि वृहामि ते ॥१॥
ग्रीवाभ्यस्त उष्णिहाभ्यः कीकसाभ्योऽनूक्यात् ।

4b तदक्रिर्देवासपत्ना Wh. Hw. The corrupt readings of Hbd. (तद्वविरिति करोति), Hbg. (तद्वविरक्ति करोति), and HHg. (नद्वरविरकि) point to तदक्रि. Hbd. Hbg. HHg. also have हे देवाः. See Introd., p. xxii.—°भवं B. W. Wh. Bu. H. °भुवं E. T. Rv. °भुवन् P. 5a संपत्निघ्नी MSS. and H. संपत्नघ्नो P. Rv.—जनक्ष्य° Bu.—°भूवरीः B pr. m. W. T. P. 5b आविंत्सि सर्वासाँ (सर्वीसाँ W.) राधो वर्चो B. W. Wh. Bu. H. P. T. आवृंधमन्यासां वर्चो राधो Rv.—अस्थेय° W.—In E. 5b and 6a are missing. 6a °भिभूवरीः MSS. and H. for °भिभूवरी, see Introd., p. xxii. 6b °मस्य B sec. m. W.—वरस्य वीरा° B.—विराजामि धनस्य च MSS. विराजानि जनस्य च Rv. P.—षोडशः खण्डः ॥ Wh. ॥१७॥ Bu. ॥१७॥ इमां खनाम्युदुम्बरीं सूयों द्वादश द्वादश ॥१७॥ E. W. B. I, 17, 1-6 correspond to Rv. X, 163. See also Rv.-MS., fol. 10. 1a चुबुका° B. E. Bu. चुबुका° W. चिबुका° Wh. कुबुका° Rv. The word is not repeated by Haradatta. 1b-6b Bu. reads पृहामि for वृहामि. 2a °भ्योनूक्यात् W. B. Wh. Bu. T. °भ्यो अनूक्यात् E. Rv.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

यक्ष्मं दोषण्यं१मँसाभ्यां बाहुभ्यां वि वृहामि ते ॥२॥
आन्त्रेभ्यस्ते गुदाभ्यो वनिष्ठोर्हृदयादधि ।
यक्ष्मं मतस्नाभ्यां यकृः प्लाशिभ्यो वि वृहामि ते ॥३॥
ऊरुभ्यां तेऽष्ठीवद्भ्यां जङ्घाभ्यां प्रपदाभ्याम् ।
यक्ष्मँ श्रोणीभ्यां भासदाङ्ँससो वि वृहामि ते ॥४॥
मेहनादलंकरणात्सोमभ्यस्ते नखेभ्यः ।
यक्ष्मँ सर्वस्मादात्मनस्तमिमं वि वृहामि ते ॥५॥
अङ्गादङ्गात्सोमोलोमो जातं पर्वणिपर्वणि ।
यक्ष्मँ सर्वस्मादात्मनस्तमिमं वि वृहामि ते ॥६॥
परा देहि शबल्यँ ब्रह्मभ्यो वि भजा वसु ।
कृत्यैषा पद्वती भूत्वा जाया विंशते पतिम् ॥७॥
अष्ठीला तनूर्भवति रुशती पापयामुया ।
पतिर्यद्ध्वै३ वाससा स्वमङ्गमभिधित्सति ॥८॥

4a तेष्ठीवद्भ्यां B. Wh. Bu. P. ते अष्ठी° E. W. Rv.—जंघाभ्यां W. B. Wh. Bu. H. जघाभ्यां E. पार्ष्णिभ्यां Rv. 4b श्रोणीभ्यां B. Wh. T. H. श्रोणीभ्यां W. श्रोणिभ्यां E. Rv. In Bu. it may be read श्रोणि° or श्रोणी°.—भासदाध्वँससो E. P. भासदाङ्ँससो W. मासदाध्वँससो B. भासदाङ्ससो Bu. Wh. H. भासदाङ्गंससो Rv.—In B. verse 4 precedes verse 3. 5a °द्वलंकर° MSS. and H. °द्वनंकर° Rv. 5b and 6b °स्तमिमं B. W. Wh. Bu. T. H. °स्तमिदं E. Rv. 7a शावच्चं Wh. Bu. T. H. शावुच्चं B. E. शावुच्चं W. शामुच्चं Rv. X, 85, 29. 7b भूत्वा MSS. भूत्या Rv. l.c. 8a अष्ठीला MSS. अश्रीरा Rv. X, 85, 30.—तनूर्भव Wh. Bu. 8b °द्वध्वै MSS. वध्वै वध्वाः H. °द्वध्वो३ Rv. l. c.—°धित्सति E. B. Wh. Bu. H. °चित्सति W.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

क्रूरमेतत्कटुकमेतदप्राष्टवद्विषवन्नैतदत्तवे ।
सूर्यो यः प्रत्यक्षं विद्यात्स एतत्प्रति गृह्णीयात् ॥९॥
आशसनं विशसनमथो अधिविचर्तनम् ।
सूर्यायाः पश्य रूपाणि तानि ब्रह्मोत शँसति ॥१०॥

सप्तदशः खण्डः ॥१७॥

अचीभ्यां ते ॥ उदसौ ॥ इमां खनामि ॥ प्रातरग्निम् ॥ करोमि ते ॥ विष्णुर्योनिम् ॥ अपश्यं त्वा ॥ उदीर्ष्वातः ॥ इह गावः ॥ शर्म वर्म ॥ यदृते चित् ॥ सत्येन ॥ आ तिष्ठमम् ॥ सोमाय ॥ सोमः प्रथमः ॥ हिरण्यवर्णाः ॥[1] प्र सु गमन्ता ॥ ताणि ब्रह्मोत शँसति ॥[2]

॥ इति प्रथमः प्रश्नस्समाप्तः ॥[3]

°धित्संते Rv. l. c. 9a °पाष्टु° B.—°त्तवे Bu. Hw. 9b विद्यात्स E.—Cf. Rv. X, 85, 34. 10a °विचर्त्तनम् Wh. Bu. H. °विवर्तनं B. W. °विकर्त्तनं E. Rv. X, 85, 35. Haradatta seems to explain °थो अधि विचर्तनं. 10b ब्रह्मोत शँसति B. E. Wh. H. ब्रह्मोथ शँ° W. ब्रह्मोद शं° Bu. ब्रह्मा तु शुंधति Rv. l. c.— सप्तदशः खण्डः Wh. ॥१८॥ अचीभ्यां ते विँशृतिः ॥१८॥ E. W. B. ॥१८॥ अची ग्रीवा आन्त्रि ऊरू मेहनादंगादंगात्परा देहि सप्त ॥ Bu. T. [1] So according to Wh., except that इह गावः is left out. In E. this list of Khaṇḍa beginnings is omitted. B. W. Bu. have अचीभ्यां ते नासिकाभ्यां ॥ उदसौ सूर्यो अगात् (सूर्योगात् Bu.) ॥ इमां खनाम्योषधीं (°खनांभ्योष° W. °खनांभ्योष° B pr. m. °खनांम्योष° B sec. m.) ॥ प्रातरग्निं ॥ करोमि ते प्राजापत्यं ॥ विष्णुर्योनिं कल्पयतु ॥ आ रोहोरुं (रोरुवं Bu.) ॥ अपश्यं त्वा मनसा चेकितानं (W. has only अपश्यं त्वा) ॥ उदीर्ष्वातो विश्वावसो ॥ इह गावः प्र जायध्वं ॥ शर्म वर्मेदमा हर ॥ ता मंदसाना मनुषो दुरोणे (Bu. has य ऋते चिदभिश्रिषः instead of it) ॥ सत्येनोत्तभिता भूमिः ॥ आ तिष्ठममरमानं ॥ सोमाय अग्निविदे स्वाहा ॥ सोमः प्रथमो विविदे (Bu. adds गन्धर्वः) ॥ हिरण्यवर्णाः शुचयः पावकाः ॥ [2] प्र सु गमंता

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ हरिः ओँ ॥

उष्णेन वायवुदकेनेह्यदितिः केशान्वपतु ॥१॥
आपं उन्दन्तु जीवसे दीर्घायुत्वाय वर्चसे।
ज्योक् सूर्यं दृशे ॥२॥
येनावपत्सविता क्षुरेण सोमस्य राज्ञो वरुणस्य विद्वान्।
तेन ब्रह्माणो वपतेदमस्यायुष्माञ्जरदष्टिर्यथासद्यमसौ ॥३॥
येन पूषा बृहस्पतेरग्नेरिन्द्रस्य चायुषेऽवपत्।
तेनास्यायुषे वप सौश्लोक्याय स्वस्तये ॥४॥

धियसानस्य सुचयि W. प्र सु ग्मंता धियसानस्य सुचयिं ॥ ७ ॥ हरिः ओँ ॥ B. प्र सु ग्मन्ता धियसानस्य सचयिं। प्र सु ग्मन्ता सोमस्तवेन शर्म वर्म्मेदमुदीर्ष्वापश्चम्खारोहदं विष्णुर्व्रीणिं प्रातरग्निमिमां खनामचिभ्रामेकादशा ॥ प्र सु ग्मन्ता तानि ब्रह्मोत शंसति ॥ Bu. [3] इति मंचप्रश्ने प्रथमप्रश्नः समाप्तः B. इति श्रीमंचप्रश्ने कांडि प्रथमः प्रश्नः ॥ १ ॥ W. इति प्रथमपाठा समाप्तः ॥ E. Deest in Bu. Wh. As to T. see Introd., p. xiii.

II, 1, 1 See Av. VI, 68, 1; Pār. II, 1, 6; Āśv. I, 17, 6 seq.; MBr. I, 6, 1. 2a उदंतु B.—See Ts. I, 2, 1, 1; Av. VI, 68, 2; Śāṅkh. I, 28, 9; Pār. II, 1, 9; Āśv. I, 17, 7; MBr. I, 6, 2. 2b See Rv. I, 23, 21. 3b °संद्यमसौ E.—See TBr. II, 7, 17, 2; Av. VI, 68, 3; VIII, 5, 21b; Āśv. I, 17, 10. 4a चायुंविवपत् B.—Cf. MBr. I, 6, 7; Āśv. I, 17, 12.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

येन॒ भूय॒श्चरा॑त्ययं॒ ज्योक्प॑श्यात्ति॒ सूर्य॑म् ।
तेना॒स्यायु॑षे॒ वप॒ सौ॒म्यौ॒क्याय॒ स्व॒स्तये ॥५॥
येन॑ पू॒षा बृ॒हस्पते॑र॒ग्नेरिन्द्र॑स्य॒ चायु॑षेऽवपत् ।
तेन॑ ते॒ वपाम्य॒सावायु॑षा॒ वर्च॑सा॒ यथा॒ ज्योक् सु॒मना॒ असः॑ ॥६॥
यत्क्षु॒रेण॑ म॒र्चय॑ता सु॒पेश॑सा॒ वप्ता॒ वप॑सि॒ केशा॑न् ।
शु॒न्धि शिरो॒ मास्यायुः॒ प्र मो॑षीः ॥७॥
उ॒प्त्वाय॒ केशा॒न्वरु॑णस्य॒ राज्ञो॒ बृह॒स्पति॑स्सवि॒ता सोमो॒ अग्निः॑ ।
तेभ्यो॑ नि॒धानं॑ बहु॒धान्व॑विन्द॒न्नन्त॒रा द्यावा॑पृथि॒वी अप॒स्सुव॑ः ॥८॥

प्रथमः खण्डः ॥१॥

आयु॒र्दा दे॑व ज॒रस॑ं गृणा॒नो घृ॒तप्र॑तीको घृ॒तपृ॑ष्ठो अग्ने ।
घृ॒तं पिब॒न्नमृ॑तं चारु॒ गव्यं॑ पि॒तेव॑ पु॒त्रं ज॒रसे॑ नये॒मँ स्वाहा॑ ॥१॥
आ ति॑ष्ठे॒ममश्मा॑न॒मश्मे॑व॒ त्वँ स्थि॒रो भ॑व ।
अ॒भि ति॑ष्ठ पृतन्य॒तस्सह॑स्व पृतनाय॒तः ॥२॥

5 See Āśv. I, 17, 13. 6a °स्र चायुषेवपत् B. °स्र चायुषेवर्पत् E. 6b °म्यसावा° E.—वर्चसा यथा B. 7a सुपेशसा B. 7b शुंधि शिरो B. T. शुन्धिशिरो E. मुन्धि शि° Wh. HHg. मुञ्चि शि° Bu. शुंजि (शुचं कुरु) Hw. मुञ्चि (शुचं कुरु) Hbd. Hbg. See Āśv. I, 17, 16; Pār. II, 1, 19; Av. VIII, 2, 17. 8b °न्वविंदन्न° E.—सुवः B. E. Wh. T. सुवाः Bu. स्वः H.—प्रथमः खण्डः Wh. ॥१॥ Bu. ॥१॥ उष्णेन पञ्चदश ॥१॥ E. B. II, 2, 1b स्वाहा deest in Bu. Wh. T.—Cf. Av. II, 13, 1; TBr. I, 2, 1, 11; Śāṅkh. I, 25, 6. 2a भवा Bu. See I, 5, 1.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

रेवतीस्त्वा व्यक्षण्न्कृत्तिकाश्चाकृतँस्त्वा ।
धियोऽवयन्नव ग्रा अवृञ्जन्त्सहस्रमन्ताँ अभितो अयच्छन् ॥३॥
देवीर्देवायं परिधी संविचे महन्तदांसामभवन्महित्वनम् ॥४॥
या अकृन्तन्नवयन्या अतन्वत याश्च देवीरन्तानभितोऽददन्त ।
तास्त्वा देवीर्जरसे सं व्ययन्त्वायुष्मानिदं परि धत्स्व वासः ॥५॥
परि धत्त धत्त वाससैनँ शतायुषं कृणुत दीर्घमायुः ।
बृहस्पतिः प्रायच्छद्वास एतत्सोमाय राज्ञे परि धातवा उ ॥६॥
जरां गच्छासि परि धत्स्व वासो भवा कृष्टीनामभिशस्तिपावा ।
शतं च जीव शरदस्सुवर्चा रायश्च पोषमुप सं व्ययस्व ॥७॥
परीदं वासो अधि धा स्वस्तयेऽभूरापीनामभिशस्तिपावा ।
शतं च जीव शरदः पुरूचीर्वसूनि चार्यो वि भजासि जीवन् ॥८॥
इयं दुरुक्तात्परिबाधमाना श्रमं वरूथं पुनती न आगात् ।
प्राणापानाभ्यां बलमाभरन्ती प्रिया देवानाँ सुभगा मेखलेयम् ॥९॥

3a व्यक्षण् E. Bu. Wh. Hbg. P. T. व्यचण् B. HHg. व्यचिण् and व्यचिणात् Hw. अव्यक्षण् Hbd. See Introd., p. xxii seq.—°काश्चाकृतँस्त्वा E. B. Bu. Wh. P. अकृतन् Hw. HHg. अकृंतन् T. Hbd. अकृन्तन् Hbg. 3b अवृञ्जत्स° E. अवृजत्स° B. आवृजन् स° Bu. अवृञ्जन् स° Wh. अवावृञ्जन् Hw. त्वा आवृंजन् Hbd. त्वा अवृञ्जन् Hbg. HHg. 5a अकृंतंन्न° E.—°भितोऽददन्त Av. XIV, 1, 45. °भितोदद्दंत E. B. °भितोददन्ता Bu. Cf. MBr. I, 1, 5; Pār. I, 4, 13; Hir. I, 4, 2. 6–8 See Av. II, 13, 2–3; XIX, 24, 4–6; MBr. I, 1, 6. 6b धत्तवा उ E. B. Hir. I, 4, 2 7a भवतु Bu.—See Hir. I, 4, 2. 8a See Introd., p. xxiii. 8b चाद्यो E. See Hir. I, 4, 3. 9 Cf. MBr. I, 6, 27; Pār. II, 2, 8; Śāṅkh. II, 2, 1; Hir. I, 4, 4.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

ऋतस्य गोप्त्री तपसः परस्पी घृती रक्षस्सहमाना अरातीः ।
सा नस्समन्तमनु परीहि भद्रया भर्तारस्ते मेखले मा रिषाम ॥१०॥
मित्रस्य चक्षुर्धरुणं बलीयस्तेजो यशस्वि स्थविरं समिद्धम् ।
अनाहनस्यं वसनं जरिष्णु परीदं वाज्यजिनं दधेऽहम् ॥११॥

द्वितीयः खण्डः ॥२॥

आगन्त्वा समगन्महि प्र सु मृत्युं युयोतन ।
अरिष्टास्सं चरेमहि स्वस्ति चरतादिह स्वस्त्या गृहेभ्यः ॥१॥
समुद्रादूर्मिर्मधुमाँ उदारदुपाँशुना समममृतत्वमश्याम् ।
इमे नु ते रश्मयस्सूर्यस्य येभिस्सपित्वं पितरो न आयन् ॥२॥
अग्निष्टे हस्तमग्रभीत्सोमस्ते हस्तमग्रभीत्सविता ते हस्तमग्रभीत्सरस्वती ते हस्तमग्रभीत्पूषा ते हस्तमग्रभीदर्यमा ते हस्तमग्रभीदँशस्ते हस्तमग्रभीद्भगस्ते हस्तमग्रभीन्मित्रस्ते हस्तमग्रभीन्मित्रस्त्वमसि धर्मणाग्निराचार्यस्तव ॥३-१२॥

10a परस्पी Wh. H. P. T. परस्वी B. E. Bu. MBr. I, 6, 28. 10b परेहि E. 11a For बलीयस्तेजो यशस्वि (B. E.) one expects बलीयस्तेजोयशस्वि.—समिद्धं MSS. and H. समृद्धं Sāṅkh. II, 1, 30. See Hir. I, 4, 6, and Introd., p. xxiii. 11b °ध्यजिनं B. II, 3, 1a °गन्महि प्र सुमृत्युं E.—युयोतना Bu.—See MBr. I, 6, 14; Hir. I, 5, 1. 2a See Rv. IV, 58, 1a; TĀ. X, 10, 2. 2b See Rv. I, 109, 7b, and Introd., p. xxx. 3-12 These are, according to the commentaries on Āp. 10, 12, ten Mantras, and 13-23 are eleven Mantras. So also T. Hw. HHg. have हस्तग्रहणमन्त्राः and परिदानमन्त्राः, but Hbd. हस्तग्रहणमन्त्रः and परिदानमन्त्राः, while Hbg. gives हस्तग्रहणमन्त्रः and परिदानमन्त्राः.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

अग्नये त्वा परि दद्म्यसौ[13] सोमाय त्वा परि दद्म्यसौ[14] सवित्रे त्वा परि दद्म्यसौ[15] सरस्वत्यै त्वा परि दद्म्यसौ[16] मृत्यवे त्वा परि दद्म्यसौ[17] यमाय त्वा परि दद्म्यसौ[18] गदाय त्वा परि दद्म्यसावन्तकाय त्वा परि दद्म्यसावज्रस्त्वा[20] परि दद्म्यसावोषधीभ्यस्त्वा[21] परि दद्म्यसौ[22] पृथिव्यै त्वा सवैश्वानरायै परि दद्म्यसौ ॥१३-२३॥

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव उप नयेऽसौ ॥२४॥

सुप्रजाः प्रजया भूयास्सुवीरो वीरैस्सुवर्चा वर्चसा सुपोषः पोषैः ॥२५॥

ब्रह्मचर्यमागामुप मा नयस्व देवेन सविता प्रसूतः ॥२६॥

को नामासि ॥२७॥ असौ नामास्मि ॥२८॥ कस्य ब्रह्मचार्यस्यसौ ॥२९॥ प्राणस्य ब्रह्मचार्यस्मि ॥३०॥

The MSS. of the text read अग्निष्टे to °स्त्वं without a break, and again अग्नये त्वा to °नराये परि दद्म्यसौ without a break. 3–11 अग्रहीत् Bu. 8–9 °अभीद्दँश्ते B. 12 कर्मणा° Bu.—°चार्यस्त्वा E. °चार्यस्त्वं B.—See MBr. I, 6, 15; Hir. I, 5, 9 seq.; Sāṅkh. II, 3, 1. 23 सवैश्वानराये E. B.—दद्म्यसौ E.—See Hir. I, 6, 5; Sāṅkh. II, 3, 1; MBr. I, 6, 23 seq.; Kauś. 56, 13. 24 नयेसौ B. नयेसौ E. See Introd., p. xxiii.—Cf. Hir. I, 5, 8; Āśv. I, 24, 15; Sāṅkh. II, 2, 12; MBr. I, 6, 18; TĀ. III, 10, 1. 25 भूयासँ E. Hir. I, 5, 13. 26 ब्रह्मचर्य° E.—°मागाम् H. °मा गाम्?—नयस्वा Bu.—See Hir. I, 5, 2; MBr. I, 6, 16; Kauś. 55, 9. 27 को नामा° E.—See Hir. I, 5, 4 seq.; MBr. I, 6, 17; Kauś. 55, 10. 29 ब्रह्मचार्यसौ E. 30 See Hir. I, 6, 3; Āśv. I, 20, 8.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

असावेष ते देव सूर्य ब्रह्मचारी तं गोपाय स मा मृतेष ते सूर्य पुत्रस्य दीर्घायुस्य मा मृत । याँ स्वस्तिमग्निर्वायुस्सूर्यश्चन्द्रमा आपोऽनु संचरन्ति ताँ स्वस्तिमनु सं चरासौ ॥३१॥

अध्वनामध्वपते श्रेष्ठस्याध्वनः पारमशीय ॥३२॥

तृतीयः खण्डः ॥३॥

योगेयोगे तवस्तरं वाजेवाजे हवामहे ।
सखाय इन्द्रमूतये ॥१॥

इममग्न आयुषे वर्चसे कृधि प्रियँ रेतो वरुण सोम राजन् ।
मातेवास्मा अदिते शर्म यच्छ विश्वेदेवा जरदष्टिर्यथासत् ॥२॥

शतमिन्नु शरदो अन्ति देवा यत्रा नश्चक्रा जरसं तनूनाम् ।
पुत्रासो यत्र पितरो भवन्ति मा नो मध्या रीरिषतायुर्गन्तोः ॥३॥

अग्निष्ट आयुः प्रतरां दधात्वग्निष्टे पुष्टिं प्रतरां कृणोतु ।
इन्द्रो मरुद्भिर्ऋतुधा कृणोत्वादित्यैस्ते वसुभिरा दधातु ॥४॥

31 स मा मृत । यां Wh. Bu. समामृतयाँ E. समामृतायाँ B.—See Hir. I, 6, 3; Âśv. I, 20, 7; Śāṅkh. II, 18, 3. 32 Mantras 26–32 in B. and 27–32 in E. are given without any break, as regards accentuation and Sandhi. Bu. and Wh. mark only the end of 31a and of 31 by bars.—°श्रीया Bu.—तृतीयः खण्डः Wh. ॥३॥ Bu. ॥३॥ आगंचा दश ॥३॥ B. ॥११ अगंचा दश ॥३॥ E. II, 4, 1 and 2 Only Wh. gives the two Mantras in full, the other MSS. give the Pratîkas, viz. योगेयोगे तवस्तरमिममग्न आयुषे वर्चसे कृधीति द्वे ॥ See I, 6, 3 (Rv. I, 30, 7), and Ts. II, 3, 10, 3; TBr. II, 7, 7, 5. 3 Rv. I, 89, 9. 4 See Hir. I, 7, 11.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

मेधां मह्यमङ्गिरसो मेधाँ सप्तर्षयो ददुः ।
मेधां मह्यं प्रजापतिर्मेधामग्निर्ददातु मे ॥ ५॥
अप्सरासु च या मेधा गन्धर्वेषु च यद्यशः ।
दैवी या मानुषी मेधा सा मामा विशतादिह ॥ ६॥
इमं मे वरुण ॥ ७॥ तत्त्वा यामि ॥ ८॥ ब्रं नो अग्ने ॥ ९॥ स
त्वं नो अग्ने ॥ १०॥ त्वमग्ने अयासि ॥ ११॥
राष्ट्रभृदस्याचार्यासन्दी मा त्वद्योषम् ॥ १२॥
तत्सवितुर्वरेण्यमित्येषा ॥ १३॥

5a सप्त ऋषयो B.T.—See Rv. Khila 29, 1. 6a अप्सरासु या Bu.Wh. 6b मानुषी E.—मामा E.—See Rv. Khila 29, 3; TĀ. X, 41; Hir. I, 8, 4. 7–11 See I, 4, 12–16. 12 राष्ट्रभृद्° E. राष्ट्रभृत° B pr. m. राष्ट्रभृद्° B sec. m.—See Hir. I, 6, 9; 12, 17. 13 All the MSS. give only the Pratīka of the Sāvitrī (Rv. III, 62, 10; Ts. I, 5, 6, 4). According to Āp. 11, 9–12 (see Haradatta on 11, 12, and cf. Hir. I, 6, 11) it has to be recited as follows:

ओं भूस्तत्सवितुर्वरेण्यम् । or, तत्स° . . . °ण्यमों भूः ।
ओं भुवर्भर्गो देवस्य धीमहि । or, भर्गो . . . °महीं भुवः ।
ओँ सुवर्धियो यो नः प्रचोदयात् । or, धियो . . . °यादोँ सुवः ।
ओं भूस्तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि । or, तत्स° . . . °महीं भूः ।
ओं भुवर्धियो यो नः प्रचोदयात् । or, धियो . . . °यादीं भुवः ।
ओँ सुवस्तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि । धियो यो नः प्रचोदयात् ॥
or, तत्स° . . . °यादोँ सुवः ॥

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

अवृधमसौ सौम्य प्राण स्वं मे गोपाय ॥१४॥
ब्रह्मण आणी स्थः ॥१५॥

तुरीयः खण्डः ॥४॥

सुश्रवस्सुश्रवसं मा कुरु यथा त्वँ सुश्रवस्सुश्रवा अस्येवमहँ सुश्रवस्सुश्रवा भूयासं यथा त्वँ सुश्रवो देवानां निधिगोपोऽस्येवमहं ब्राह्मणानां ब्रह्मणो निधिगोपो भूयासम् ॥१॥

स्मृतं च मेऽस्मृतं च मे तन्म उभयँ व्रतं[2] निन्दा च मेऽनिन्दा च मे तन्म उभयँ व्रतँ[3] श्रद्धा च मेऽश्रद्धा च मे तन्म उभयँ व्रतं[4] विद्या च मेऽविद्या च मे तन्म उभयँ व्रतँ[5] श्रुतं च मेऽश्रुतं च मे तन्म उभयँ व्रतँ[6] सत्यं च मेऽनृतं च मे तन्म उभयँ व्रतं[7] तपश्च मेऽतपश्च मे तन्म उभयँ व्रतं[8] व्रतं च मेऽव्रतं च मे तन्म उभयँ

14 सौम्य प्राणस्वं E. सौम्यः प्राणः स्वं B. सोम्य प्राणस्वं Wh. सौम्य प्राणस्वं Bu. As to Visarga before s, see above note on I, 12, 6a. The text of H. is corrupt, but he seems to explain सौम्य as a vocative, and प्राणः as a nominative. 15 तुरीयः खण्डः Wh. ॥४॥ Bu. योगेयोगे चयोदश ॥४॥ E. B. II, 5, 1 सुश्रवः सुश्रवसं E.—सुश्रवः सुश्रवा E. सुंश्रवः सुश्रवा B.—सुश्रवः सुश्रवा भू° E. सुंश्रवः सुश्रवो भू° B.—सुश्रवो देवानां E. सुंश्रवः सुश्रवो देवानां B.—°गोपोसि° B. E.—See MBr. I, 6, 31; Āśv. I, 22, 21; Pār. II, 4, 2; Kauś. 56, 3. 2 B. inserts स्मृतं निन्दा (निदाः pr. m.) श्रद्धा विद्या (विद्याः pr. m.) श्रुतँ सत्यं तपो व्रतं at the beginning of this Mantra. See Āśv. III, 9, 1 with Nārāyaṇa's commentary. 2–9 उभयँ व्रतं B sec. m. उभयव्रतं B pr. m. उभयंव्रतं E. उभयं व्रतं Wh. उभयव्रतं Bu. 8 तपश्च E. तपश्च to व्रतं deest in Wh.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

व्रतं[९] यब्राह्मणानां ब्रह्मणि व्रतम्। यदग्नेस्सेन्द्रस्य सप्रजापतिकस्य सदेवस्य सदेवराजस्य समनुष्यस्य समनुष्यराजस्य सपितृकस्य सपितृराजस्य सगन्धर्वाप्सरस्कस्य। यन्म आत्मन आत्मनि व्रतं तेनाहँ सर्वव्रतो भूयासम् ॥१०॥

उदायुषा स्वायुषोदोषधीनाँ रसेनोत्पर्जन्यस्य शुष्मेणोदस्थाममृताँ अनु ॥११॥

तच्चक्षुर्देवहितं पुरस्ताच्छुक्रमुच्चरत् ॥१२॥

पश्येम शरदश्शतं[१३] जीवेम शरदश्शतं[१४] नन्दाम शरदश्शतं[१५] मोदाम शरदश्शतं[१६] भवाम शरदश्शतँ[१७] शृणवाम शरदश्शतं[१८] प्र ब्रवाम शरदश्शतमदीना स्याम शरदश्शतं[२०] ज्योक् सूर्यं दृशे ॥२१॥

यस्मिन्भूतं च भव्यं च सर्वे लोकास्समाहिताः।
तेन गृह्णामि त्वामहं मह्यं गृह्णामि त्वामहं प्रजापतिना त्वा मह्यं गृह्णाम्यसौ ॥२२॥

पञ्चमः खण्डः ॥५॥

परि त्वाग्ने परि मृजाम्यायुषा च धनेन च। सुप्रजाः प्रजया

10 सदेवराजन्यस्य E. — °प्सरस्कस्य E. 11 See Ts. I, 2, 8, 1; Hir. I, 7, 10. 12-21 TĀ. IV, 42, 5 (32); cf. Rv. VII, 66, 16; Hir. I, 7, 10. See Introd., p. xxxiv. 22b गृह्णाम्यसौ B.—पञ्चमः खण्डः ॥ Wh. ॥५॥ Bu. ॥५॥ सुश्रवसः सुश्रवसमष्टौ ॥५॥ B. ॥८॥ सुश्रवः सुश्रवा अष्टौ ॥५॥ E.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

भूयासँ सुवीरो वीरैस्सुवर्चा वर्चसा सुपोषः पोषैस्सुगृहो गृहैस्सु-
पतिः पत्या सुमेधा मेधया सुब्रह्मा ब्रह्मचारिभिः ॥१॥

अग्नये समिधमाहार्षं बृहते जातवेदसे यथा त्वमग्ने समिधा
समिध्यस एवं मामायुषा वर्चसा सन्या मेधया प्रजया पशुभिर्ब्र-
ह्मवर्चसेनान्नाद्येन समेधय स्वाहा ॥२॥

एधोऽस्येधिषीमहि स्वाहा ॥३॥

समिदसि समेधिषीमहि स्वाहा ॥४॥

तेजोऽसि तेजो मयि धेहि स्वाहा ॥५॥

अपो अद्यान्वचारिषँ रसेन समसृक्षमहि ।
पयस्वाँ अग्न आगमं तं मा सँ सृज वर्चसा स्वाहा ॥६॥
सं माग्ने वर्चसा सृज प्रजया च धनेन च स्वाहा ॥७॥
विद्युन्मे अस्य देवा इन्द्रो विद्यात्सह ऋषिभि स्वाहा ॥८॥

अग्नये बृहते नाकाय स्वाहा ॥९॥

द्यावापृथिवीभ्याँ स्वाहा ॥१०॥

II, 6, 1b सुब्रह्मा ब्र° E. 2 °माहारिषं Bu. Wh. Hw. °माहर्षं Hbg.—समिधय E. — See Av. XIX, 64, 1 seq.; Hir. I, 7, 2; MBr. I, 6, 32; Pār. II, 4, 3; Śāṅkh. II, 10, 4. 3–5 See Ts. I, 4, 45, 3; TBr. II, 6, 6, 4 seq.; Śāṅkh. II, 10, 4. 6a अपो अद्यान्व° Wh. Bu. P. अपो अद्य अप इति कर्म्मनाम etc. H. अपो अद्या अन्व° T. अपो अन्व° Ts. I, 4, 45, 3; 46, 2; TBr. II, 6, 6, 5. आपो अद्यान्व° B. E. Rv. I, 23, 23; X, 9, 9. 6b रुचा Bu. 7 See Rv. I, 23, 24a. 8 विद्युन्मे MSS. and H. विद्युर्मे Rv. I, 23, 24b. See Introd., p. xxiv.—विद्यात्सहर्षिभिः E. T. °त्सहर्षिभि Bu. Wh.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

एषा ते अग्ने समित्तया वर्धस्व चा प्यायस्व च तयाहं वर्धमानो भूयासमाप्यायमानश्च स्वाहा ॥११॥

यो माग्ने भागिनँ सन्तमथाभागं चिकीर्षति ।
अभागमग्ने तं कुरु मामग्ने भागिनं कुरु स्वाहा ॥१२॥

समिधमाधायाग्ने सर्ववतो भूयासँ स्वाहा ॥१३॥

ब्रह्मचार्यस्यपोऽशान कर्म कुरु मा सुषुप्थाः ।
भिक्षाचर्यं चराचार्याधीनो भव ॥१४॥

यस्य ते प्रथमवास्यँ१ हरामस्तं त्वा विश्वे अवन्तु देवाः ।
तं त्वा भ्रातरस्सुवृधो वर्धमानमनु जायन्तां बहवस्सुजातम् ॥१५॥

षष्ठः खण्डः ॥६॥

11 समित्तया E. समत्तया Bu.—See Hir. I, 8, 4. 12 भागिनँ संतम° E.—चिकीर्षति । अ° Wh. चिकीर्षसि अ° E. °र्षत्यभा° B. Bu. T. 13 समिध° E.—At the end of this Mantra B. and Wh. insert: भूः (भू B pr. m. Wh.) स्वाहा भुवः (भुव Wh.) स्वाहा सुवः (सुव Wh.) स्वाहौँ (°हा ओं Wh.) स्वाहा ॥ Haradatta does not mention the Vyāhṛtis (given also in P.) here. But in his commentary on Āp. 11, 22, he says: व्याहृतिभिरप्यग्ने चतस्रः समिध आदधाति । तत्प्रायश्चित्तत्वे न द्रष्टव्यम् । कल्पान्तरदर्शनाच्च । यत्ते अप इत्यादिभिरुपस्थानं च ॥ 14a °र्यंस्यपोशान E.—सुषुप्थाः B. E. 14b भिक्षाचर्यं E.—See Pār. II, 3, 2; Sāṅkh. II, 4, 5; Hir. I, 5, 10; Āśv. I, 22, 2; MBr. I, 6, 25 seq.; Kauś. 56, 12. 15a प्रथमावास्यँ E. 15b भ्रातरँ B pr. m.—सुवृद्धो B.—जायतां B.—See Av. II, 13, 5; Hir. I, 7, 17.—षष्ठः खण्डः Wh. ॥६॥ Bu. ॥२१॥ परि त्वाग्न एकविँशतिः ॥६॥ E. ॥६॥ परि त्वाग्न एकाग्निविँशतिः ॥ B.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

इमँ स्तोममर्हते जातवेदसे रथमिव सं महेमा मनीषया ।
भद्रा हि नः प्रमतिरस्य सँसद्यग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥१॥
आयुषं जमदग्नेः कश्यपस्य आयुषम् ।
यद्देवानाँ आयुषं तन्मे अस्तु आयुषम् ॥२॥

शिवो नामासि॰ स्वधितिस्ते पिता नमस्ते अस्तु मा मा हिँसीः ॥३॥

उष्णेन वायवुदकेनेत्येषः ॥४-११॥

इदमहममुष्यामुष्यायणस्य पाप्मानमव गूहाम्युत्तरोऽसौ द्विषद्भ्यः ॥१२॥

आपो हि ष्ठा मयोभुवस्ता न ऊर्जे दधातन ।
महे रणाय चक्षसे ॥१३॥
यो वश्शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः ।
उशतीरिव मातरः ॥१४॥
तस्मा अरँ गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ ।
आपो जनयथा च नः ॥१५॥

II, 7, 1b सख्ये E.—Rv. I, 94, 1. 2 त्रियायुषं B. P. T. त्र्यायुषं (the last time only) E.—See Hir. I, 9, 6; MBr. I, 6, 8; Vs. III, 62 (Pār. I, 16, 7; II, 1, 15); Av. V, 28, 7a. 3 Cf. Vs. III, 63; Hir. I, 9, 10; Śāṅkh. I, 28, 14. 4–11 वाय उद्° B.—इत्येषः viz. अनुवाकः, i.e. the whole of II, 1 is to be repeated here. See Sudarśanārya on Āp. 12, 3. 12 °जमुष Bu. T. °जमव Hir. I, 9, 18. 13–15 The MSS. of the text have only आपो हि ष्ठा मयोभुव इति तिस्रः, but H. explains the three verses.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

हिरण्यवर्णाश्शुचयः पावका इति तिस्रः ॥१६-१८॥
अन्नाद्याय व्यूहध्वं दीर्घायुरहमन्नादो भूयासम् ।
सोमो राजायमागमत्स मे मुखं प्र वेक्ष्यति भगेन सह वर्चसा ॥१९॥
सोमस्य तनूरसि तनुवं मे पाहि स्वा मा तनूरा विश ॥२०॥
नमो ग्रहाय चाभिग्रहाय च नमश्शाकञ्जभ्यां नमस्ताभ्यो
देवताभ्यो या अभिग्राहिणीः ॥२१-२३॥
अप्सरस्सु यो गन्धो गन्धर्वेषु च यद्यशः ।
दैवो यो मानुषो गन्धस्स मा गन्धस्सुरभिर्जुषताम् ॥२४॥
इयमोषधे चायमाणा सहमाना सहस्वती ।
सा मा हिरण्यवर्चसं ब्रह्मवर्चसिनं मा करोतु ॥२५॥
अपाशोऽस्युरो मे मा सँ शारीः ।
शिवो मोप तिष्ठस्व दीर्घायुत्वाय शतशारदाय ।
शतँ शरञ्ज आयुषे वर्चसे जीवात्वै पुण्याय ॥२६॥

See Rv. X, 9, 1–3; Ts. IV, 1, 5, 1; V, 6, 1, 4; VII, 4, 19, 4; TĀ. IV, 42, 4; X, 1, 11 seq.; Hir. I, 10, 2; 21, 5; II, 18, 9. 16–18=I, 2, 1–3. 19a °र्याय व्यूहध्वं B.—दीर्घायुर° E. 19b °र्गमात्स B pr. m.—मुखं Bu.—वेक्ष्यसि B. T.—See Hir. I, 10, 1; Pār. II, 6, 17. 20 तनूमा B.—सा T.—विशा Bu.—See Hir. I, 10, 5. 21 नमो गृहाय E. 21–23 See Hir. I, 10, 4. 24a अप्सरस्सु च यो Bu. P. अप्सरासु च यो Hir. I, 10, 4. 25a इयमोषधे B. P. T. इयमोषध E. यमोषधे Wh. इयमोषधि Bu. ओषधे ओषधीः विभक्तिलोपश्छान्दसः H. See Introd., p. xxiv. 25b ब्रह्मवर्चस्विनं B pr. m. 26a See Hir. I, 11, 3. 26b, c See TBr. I, 2, 1, 19 seq.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

रेवतीस्त्वा व्यक्षण्नित्येताः ॥२७-३२॥

सप्तमः खण्डः ॥७॥

आयुर्धं वर्चस्यँ सुवीर्यँ रायस्पोषमौद्भिद्यम् ।
इदँ हिरण्यं वर्चस्वज्जैत्र्याया विशतान्माम् ॥१॥
उच्चैर्वादि पृतनाजि संचासाहं धनंजयम् ।
सर्वास्समृद्धीर्मृड्ढयो हिरण्येऽस्मिन्त्समाहिताः ॥२॥
शुनमहँ हिरण्यस्य पितुरिव नामाग्यभैषम् ।
तं मा हिरण्यवर्चसं पूरुषु प्रियं कुरु ॥३॥
प्रियं मा देवेषु कुरु प्रियं मा ब्रह्मणे कुरु ।
प्रियं विश्येषु शूद्रेषु प्रियँ राजसु मा कुरु ॥४॥

27–32 = II, 2, 3–8. व्यक्षण्नित्येषा E. व्यक्षण्नित्येताः B.—सप्तमः खण्डः ॥ Wh. ॥७॥ Bu. ॥२०॥ इमँ स्तोमँ विँशतिः ॥७॥ E. B. II, 8, 1a आयुर्धं B.—वर्चस्यँ B. वर्चस्यं Bu. 1b वर्चस्वि° B. वर्चस्वत् deest in Wh. Bu. H. T.—°ज्जैत्राया E.—विशताम्मां Bu. विशताम्मा Wh. T. विशतामां E. विशतां मां B. P. विशतात् मा H.—See Hir. I, 10, 6; Vs. XXXIV, 50; Āśv. III, 8, 21, and Stenzler's note in his German translation; Rv. Khila 27, 1; Rv.-Ms., fol. 62a. 2a उच्चैर्वादि B. उच्चैर्वादि Bu. Hbd. Hbg. HHg. T., probably H. उच्चैर्वाजि E. Wh. Hw. 2b समृद्धि° E. Bu. P. T. समृद्धि° Wh.— See Hir. l.c.; Āśv. l.c.; Rv. Khila 27, 2; Rv.-Ms. l.c. 3a हिरण्यस्पितुरिव E. 3b पूरुषु Wh. H. T. पुरुषु B. E. पुरुष Bu. — See Hir. l.c.; Āśv. l.c.; Rv. Khila 27, 3; Rv.-Ms. l.c. 4a ब्रह्मणे MSS. and H. ब्रह्मणि Hir. l.c. See Introd., p. xxiv. 4b विश्येषु B.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

या तिरश्ची निपद्यसेऽहं विधरणी इति ।
तां त्वा घृतस्य धारया यजे सँराधनीमहम् ॥५॥
सँराधन्यै देव्यै स्वाहा ॥६॥
प्रसाधन्यै देव्यै स्वाहा ॥७॥
सम्राजं च विराजं चाभिश्रीर्या च नो गृहे ।
लक्ष्मी राष्ट्रस्य या मुखे तया मा सँ सृजामसि ॥८॥
शुभिके शिर आ रोह शोभयन्ती मुखं मम ।
मुखँ हि मम शोभय भूयाँसं च भगं कुरु ॥९॥
यामाहरज्जमदग्नि श्रद्धायै कामायान्यै ।
इमां तामपि नह्येऽहं भगेन सह वर्चसा ॥१०॥
यदाञ्जनं चैककुदं जातँ हिमवत उपरि ।
तेन वामाञ्जे तेजसे वर्चसे भगाय च ॥११॥

अष्टमः खण्डः ॥८॥

5–7 See Hir. I, 2, 18; MBr. I, 5, 6; Bṛh. Up. VI, 3, 3. 5b संराधिनीमहं Bu. Hbd. Hbg. °राधनिमहं B. T. 6 संराधिन्यै Bu. सम्राधन्यै Wh. 7 प्रसाधिन्यै Bu. 8 संम्राजं Bu. Hw. P. T.—See Āśv. l.c.; Rv. Khila 27, 4; Rv.-Ms. l.c.; Hir. I, 11, 1. 9 See Hir. I, 11, 4, and Sāyaṇa, Rigveda-Bhāshya, vol. i, p. 3, l. 19 (Prof. Max Müller's 2nd ed.). 10a कामायान्यै Wh. Hw. 10b त्वामपि Bu. Wh. See Hir. I, 11, 4. 11a TĀ. VI, 10, 2; Av. IV, 9, 9. 11b भगाय च Bu. Wh. भगाय B. H. वर्चाय च E. T. See Hir. I, 11, 5.—अष्टमः खण्डः ॥ Wh. ॥८॥ Bu. आयुर्यमेकान्न (°मेकोन्न° B.) विंशतिः ॥८॥ E. B.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

मयि पर्वतपूरुषं मयि पर्वतवर्चसं मयि पर्वतभेषजं मयि पर्वतायुषम् ॥१॥

यन्मे वर्चः परागतमात्मानमुपतिष्ठति ।
इदं तत्पुनरा ददे दीर्घायुत्वाय वर्चसे ॥२॥

प्रतिष्ठे स्थो देवब्रानां मा मा सं ताप्तम् ॥३॥

प्रजापतेश्शरणमसि ब्रह्मणश्छदिर्विश्वजनस्य छायासि सर्वतो मा पाहि ॥४॥

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामा ददे द्विषतो वधायेन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्नश्शर्म मे भव यत्पापं तन्नि वारय ॥५॥

देवीष्षडुर्वीरुरु णः कृणोत विश्वे देवास इह वीरयध्वम् ।
मा हास्महि प्रजया मा तनूभिर्मा रधाम द्विषते सोम राजन् ॥६॥

राष्ट्रभृदस्याचार्यासन्दी मा त्वद्योषम् ॥७॥

राष्ट्रभृदसि सम्राडासन्दी मा त्वद्योषम् ॥८॥

राष्ट्रभृदस्यधिपत्न्यासन्दी मा त्वद्योषम् ॥९॥

II, 9, 2a °तिष्ठते Wh. °तिष्ठतु T. 3 देवानां B. देवते Hir. I, 11, 9. Cf. Pār. II, 6, 30; Āśv. III, 8, 19. 4 See Hir. I, 11, 10; Pār. II, 6, 29. 5 See Ts. VII, 1, 11, 1; V, 7, 3, 1; Hir. I, 11, 7. 6 The MSS. of the text give only the Pratīka, देवीः षडुर्वीरितिषा. See Rv. X, 128, 5; Ts. IV, 7, 14, 2. 7 राष्ट्रभृत्खा° B pr. m. See II, 4, 12. 8 संम्राडा° B. E. Bu. Hw. Hbg. T. 9 °पत्नी सन्दी Wh.—The three Mantras 7–9 are given without any break in B. E. Bu.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

आपः पादावनेजनीर्द्विषन्तं नाशयन्तु मे ।
अस्मिन्कुले ब्रह्मवर्चस्यसानि ॥१०॥

मयि महो मयि यशो मयीन्द्रियं वीर्यम् ॥११॥

आ मा गन्यशसा वर्चसा सँ सृज पयसा तेजसा च ।
तं मा प्रियं प्रजानां कुर्वधिपतिं पशूनाम् ॥१२॥

विराजो दोहोऽसि विराजो दोहमशीय मय पद्यायै वि
राज ॥१३॥

समुद्रं वः प्र हिणोमि स्वां योनिमपि गच्छत ।
अच्छिद्रः प्रजया भूयासं मा परा सेचि मत्पयः ॥१४॥

नवमः खण्डः ॥९॥

चय्यै विद्यायै यशोऽसि यशसो यशोऽसि ब्रह्मणो दीप्तिरसि ।
तं मा प्रियं प्रजानां कुर्वधिपतिं पशूनाम् ॥१॥

आ मा गन्नित्येषा ॥२॥

अमृतोपस्तरणमसि ॥३॥

अमृतापिधानमसि ॥४॥

10a पादावनेजनीर्द्विषंतं E. °नीर्द्विषतं B.—See Ait. Br. VIII, 27, 9; Kauś. 90, 11. 11 वीर्यं E. 12 See Hir. I, 13, 3; Pār. I, 3, 15. 13 पद्यायै MSS. and H. पद्यायै Hir. I, 13, 1; Pār. I, 3, 12; Āśv. I, 24, 20-22; Śāṅkh. III, 7, 5. 14a °मभि गच्छता Bu. See Pār. I, 3, 14; Hir. I, 13, 4.—नवमः खण्डः ॥ Wh. ॥९॥ Bu. मयि पर्वत-पूरुषे षोडश ॥९॥ E. B. II, 10, 1a चशोसि यशसे ॥ य° E. 1b and 2 = II, 9, 12. 3 and 4 are not separated in the MSS. See TĀ. X, 32; 35; Hir. I, 13, 6; 9; Āśv. I, 24, 13; 28.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

यन्मधुनो मधव्यं परममन्नाद्यं वीर्यम् ।
तेनाहं मधुनो मधव्येन परमेणान्नाद्येन वीर्येण परमोऽन्नादो
मधव्योऽसानि ॥५॥
गौरस्यपहतपाप्मापं पाप्मानं जहि मम चामुष्यं च ॥६॥
अग्निः प्राश्नातु प्रथमस्स हि वेद् यथा हविः ।
अरिष्टमस्माकं कृणवन्ब्राह्मणो ब्राह्मणेभ्यः ॥७॥
यज्ञो वर्धतां यज्ञस्य वृद्धिमनु वर्धापचितिरस्यपचितिं मा
कुर्वपचितोऽहं मनुष्येषु भूयासम् ॥८॥
गौर्धेनुभव्या माता रुद्राणां दुहिता वसूनाँ स्वसादित्यानाम-
मृतस्य नाभिः ॥९॥
प्र णु वोचं चिकितुषे जनाय मा गामनागामदितिं वधिष्ट ॥१०॥
पिबतूदकं तृणान्यत्तु ॥११॥

5a यन्मधुनामधव्यं E.—वीर्यं E. 5b परमो(मा pr. m.)न्नादो B. परमोन्नादो E.—See Hir. I, 13, 8; Pār. I, 3, 20. 6 गौरस्यपहतपा° E.—°पाप्मा पाप्मानं Wh. °पाप्मापं पाप्मानं Bu. — See Hir. I, 13, 13; Pār. I, 3, 27 seq.; Āśv. I, 24, 31. 7a See TBr. II, 4, 8, 7; Pār. III, 1, 4; MBr. II, 1, 15. 7b अरिष्टम° Bu. Wh. Hw. अनिष्टम° B. अनिष्टम° E. अनष्टम° Hbg.T. अरिष्टम° in Hbd. seems to have been corrected from अनष्टम°. 8 वृद्धापचित्तिर° Bu. वृद्धापचितिर° T.—मनुष्येषु E. 9 गौर्धेनुभव्या E. Bu. Wh. Hw. Hbd. T. P. गौर्धेनुर्भ(भ् pr. m.)व्या B. गौः धेनुः भव्या Hbg. See Hir. I, 13, 12 and Prof. Kirste's note; Pār. I, 3, 27. As to धेनुभव्या see Āp. Dh. I, 31, 12; Gaut. IX, 19. 10 शु वोचं E.—See Hir. l.c.; Pār. l.c. 11 See Hir. l.c.; Pār. I, 3, 28.—According to Sudarśanārya on Āp. 13, 17, Mantras 8–11 would be only three. T. counts 9 and 10 as one Mantra.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

ओमुत्सृजत ॥१२॥

भूतम् ॥१३॥ सा विराट् ॥१४॥ तन्मा क्षायि ॥१५॥ तस्य तेऽशीय ॥१६॥ तन्म ऊर्जं धाः ॥१७॥ ओं कल्पयत ॥१८॥

दशमः खण्डः ॥१०॥

धाता ददातु नो रयिमीशानो जगतस्पतिः ।
स नः पूर्णेन वावनत् ॥१॥
धाता प्रजाया उत राय ईशे धातेदं विश्वं भुवनं जजान ।
धाता पुत्रं यजमानाय दाता तस्मा उ हव्यं घृतवद्विधेम ॥२॥
धाता ददातु नो रयिं प्राचीं जीवातुमक्षिताम् ।
वयं देवस्य धीमहि सुमतिँ सत्यराधसः ॥३॥
धाता ददातु दाशुषे वसूनि प्रजाकामाय मीढुषे दुरोणे ।
तस्मै देवा अमृतास्सं व्ययन्तां विश्वे देवासो अदितिस्सजोषाः ॥४॥
यस्त्वा हृदा कीरिणा मन्यमानोऽमर्त्यं मर्त्यो जोहवीमि ।
जातवेदो यशो अस्मासु धेहि प्रजाभिरग्ने अमृतत्वमश्याम् ॥५॥

12 °सृजता Bu.—See Hir. l.c.; Pār. l.c. 13 भूतं सुभूतं Wh. See Hir. I, 13, 14 seq. 15–17 तन्मा चापि तस्य तेशीय तन्म B. यन्मा चापि तस्य तेशीय तन्म E.—See Hir. I, 13, 15. 18 दशमः खण्डः ॥ Wh. ॥१०॥ Bu. ॥१०॥ चत्वारिंशायां अष्टादश ॥१०॥ B. ॥१८॥ चत्वारिंशायाष्टादश ॥१०॥ E. II, 11, 1–8 धाता ददातु नो रयिमिति चतस्रो यस्त्वा हृदा कीरिणेति चतस्रः MSS. I have given Mantras 1–4 from Ts. III, 3, 11, 2 seq., and 5–8 from Ts. I, 4, 46, 1 seq. Haradatta explains them fully.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

यस्मै त्वँ सुकृते जातवेद उ लोकमग्ने कृणवः स्योनम् ।
अश्विनँ स पुत्रिणं वीरवन्तं गोमन्नँ रयिं नशते स्वस्ति ॥६॥
त्वे सु पुत्र शवसोऽवृत्रन्क्रामकातयः ।
न त्वामिन्द्राति रिच्यते ॥७॥
उक्थउक्थे सोम इन्द्रं ममाद नीथेनीथे मघवानँ सुतासः ।
यदीं सबाधः पितरं न पुत्रास्समानदक्षा अवसे हवन्ते ॥८॥
भूर्भुवस्सुवः ॥९॥
राकामहँ सुहवाँ सुष्टुती हुवे शृणोतु नस्सुभगा बोधतु त्मना ।
सीव्यत्वपस्सूच्याच्छिद्यमानया ददातु वीरँ शतदायमुक्थ्यम् ॥१०॥
यास्ते राके सुमतयस्सुपेशसो याभिर्ददासि दाशुषे वसूनि ।
ताभिर्नो अद्य सुमना उपागहि सहस्रपोषँ सुभगे रराणा ॥११॥
यौगन्धरिरेव नो राजेति सात्वीरवादिषुः ।
विवृत्तचक्रा आसीनास्तीरेण यमुने तव ॥१२॥
सोम एव नो राजेत्याहुर्ब्राह्मणीः प्रजाः ।
विवृत्तचक्रा आसीनास्तीरेणासौ तव ॥१३॥
पुँसुवनमसि ॥१४॥

9–11 भूर्भुवस्सुवः राकामहं यास्ते राके MSS. The Mantras, which are explained by H., are given from Rv. II, 32, 4 seq. = Ts. III, 3, 11, 5. 12a यौगँधरिरेव B. Bu. H.T. गौगांधरीरेव E. यौगन्धिगिरेव Wh. See Kāśikā on Pāṇ. IV, 1, 173. 12b तवा Bu. 13b विवृत्तचक्र E.—तवा Bu.—See Hir. II, 1, 3; Āśv. I, 14, 7; Pār. I, 15, 8. 14 पुँसुव° Bu. Wh. H. T. पुँसव° E. B.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

आभिष्ट्वाहं दशभिरभि मृशामि दशमास्याय सूतवे ॥१५॥
यथैव सोमः पवते यथा समुद्र एजति ।
एवं ते गर्भ एजतु सह जरायुणा निष्क्रम्य प्रति तिष्ठत्वायुषि ब्रह्मवर्चसि यशसि वीर्ये३ऽऽद्ये ॥१६॥
दश मासाञ्छशयानो धाचा हि तथा कृतम् ।
एतु गर्भो अक्षितो जीवो जीवन्त्याः ॥१७॥
आयमनीयमयत गर्भमापो देवीस्सरस्वतीः ।
एतु गर्भो अक्षितो जीवो जीवन्त्याः ॥१८॥
तिलदेऽवं पद्यस्व न माँसमसि नोदलम् ।
स्थविच्यवं पद्यस्व न माँसेषु न स्नावसु न बद्धमसि मज्जसु ॥१९॥
निरेतु पृश्नि शेवलँ शुने जरायुत्तवे ॥२०॥

15 °मि दशमास्याय E.—See Hir. II, 2, 5. 16a सोमः पवते B.—See Hir. II, 3, 1. 16b एवं ते E. एवं त्वं Wh.—गर्भ एजतु E.—जारायुणा E. रायुणा Bu.—तिष्ठत्वायुषि Bu. — यशसि वीर्ये E. 17b and 18b एतु E. 19a तिलदेवं B. तिलदेवं E.— माँसदसि नोदलं E. माँसदसि नोदठं T. °समसि नोदलं B. It may be नो दलं, but Haradatta explains नोदलं = ná událam = ná udáram. See Introd., p. xxiv, and Hir. II, 3, 3. 19b स्थविचियवं B.—°सेषु न E.—बद्धमसि न मज्जसु E. 20 निरेतु B.—शेवलँ etc. Av. I, 11, 4. शेवलँ शुने (शुनो B.) जरायवत्तवे B. E. शेवं शुने जरायुवत्तवे Bu. See also Pār. I, 16, 2.—I have followed Haradatta in dividing Mantras 16–20. According to Sudarśanārya (on Āp. 14, 14 and 15), Mantra 16 ends with प्रति तिष्ठतु, 17 with तथा कृतम्, 18 with सरस्वतीः, 19 begins with एतु गर्भो, and 20 begins with स्थविच्यव.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

दिवस्परि प्रथमं जज्ञे अग्निरस्मद्द्वितीयं परि जातवेदाः ।
तृतीयमप्सु नृमणा अजस्रमिन्धान एनं जरते स्वाधीः ॥२१॥
विश्वा ते अग्ने चेधा चयाणि विश्वा ते सह्म विभृतं पुरुत्रा ।
विश्वा ते नाम परमं गुहा यद्विश्वा तमुत्सं यत आजगन्थ ॥२२॥
समुद्रे त्वा नृमणा अप्स्व१न्तर्नृचक्षा ईधे दिवो अग्न ऊधन् ।
तृतीये त्वा रजसि तस्थिवाँसमृतस्य योनौ महिषा अहिन्वन् ॥२३॥
अक्रन्ददग्नि स्तनयन्निव द्यौः क्षामा रेरिहद्वीरुधस्समञ्जन् ।
सद्यो जज्ञानो वि हीमिद्धो अख्यदा रोदसी भानुना भात्यन्तः ॥२४॥
उशिक् पावको अरतिर्वसुमेधा मर्तेष्वग्निरमृतो नि धायि ।
इयर्ति धूममरुषं भरिभ्रदुच्छुक्रेण शोचिषा द्यामिनक्षत् ॥२५॥
विश्वस्य केतुर्भुवनस्य गर्भ आ रोदसी अपृणाज्जायमानः ।
वीडुं चिदद्रिमभिनत्परायञ्जना यदग्निमयजन्त पञ्च ॥२६॥
श्रीणामुदारो धरुणो रयीणां मनीषाणां प्रार्पणस्सोमगोपाः ।
वसोस्सूनुस्सहसो अप्सु राजा वि भात्यग्र उषसामिधानः ॥२७॥
यस्ते अद्य कृणवद्भद्रशोचेऽपूपं देव घृतवन्तमग्ने ।
प्र तं नय प्रतरां वस्यो अच्छाभि सुम्नं देवभक्तं यविष्ठ ॥२८॥

21–31 The MSS. of the text have only दिवस्परीत्येषैवानुवाकः ॥ This is, as Haradatta's commentary shows, Ts. IV, 2, 2 (not Rv. X, 45). Āp. 15, 1 refers to it by वात्सप्रेण. 22 Hw. reads consistently वित्ता and वित्त for विश्वा, also सत्त for सह्म. 27 b H. remarks that वसोः stands for वसुः, the reading of the Bahvṛcas.

आ तं भज सौश्रवसेष्वग्न उक्थउक्थ आ भज शस्यमाने ।
प्रियसूर्ये प्रियो अग्ना भवात्युज्जातेन भिनदुज्जनित्वैः ॥२९॥
त्वामग्ने यजमाना अनु द्यून्विश्वा वसूनि दधिरे वार्याणि ।
त्वया सह द्रविणमिच्छमाना व्रजं गोमन्तमुशिजो वि वव्रुः ॥३०॥
दृशानो रुक्म उर्व्या व्यद्यौद्दुर्मर्षमायुः श्रिये रुचानः ।
अग्निरमृतो अभवद्वयोभिर्यदेनं द्यौरजनयत्सुरेताः ॥३१॥
अस्मिन्नहँ सहस्रं पुष्याम्येधमान स्वे वशे ॥३२॥
अङ्गादङ्गात्सं भवसि हृदयादधि जायसे ।
आत्मा वै पुत्रनामासि स जीव शरदश्शतम् ॥३३॥

एकादशः खण्डः ॥११॥

अश्मा भव परशुर्भव हिरण्यमस्तृतं भव ।
पशूनां त्वा हिंकारेणाभि जिघ्राम्यसौ ॥१॥
मेधां ते देवस्सविता मेधां देवी सरस्वती ।
मेधां ते अश्विनौ देवावा धत्तां पुष्करस्रजा ॥२॥

32 °धमानाः E. °धमाना Wh. T. 33b पुत्रनामा° E.—See Hir. II, 3, 2; Āśv. I, 15, 9; Pār. I, 18, 2; MBr. I, 5, 17; Bṛh. Up. VI, 4, 8; 26.—एकादशः खण्डः ॥ Wh. ॥११॥ Bu. धाता ददातु नो रयिं विँशतिः ॥११॥ E. B. II, 12, 1a See MBr. I, 5, 18; Hir. II, 3, 2; Pār. I, 16, 18; Āśv. I, 15, 3; Bṛh. Up. VI, 4, 26. 1b जिघ्राम्यसौ B.—See MBr. I, 5, 19; Pār. I, 18, 4. 2b मे अश्विनौ B. तेश्विनौ Bu.—See MBr. I, 5, 9; Āśv. I, 15, 2; Rv.-Ms., fol. 56a; Rv. Khila 29, 2.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

त्वयि मेधां त्वयि प्रजां त्वय्यग्निस्तेजो दधातु ॥३॥
त्वयि मेधां त्वयि प्रजां त्वयीन्द्र इन्द्रियं दधातु ॥४॥
त्वयि मेधां त्वयि प्रजां त्वयि सूर्यो भ्राजो दधातु ॥५॥
क्षेचियै त्वा निर्ऋत्यै त्वा दुहो मुञ्चामि वरुणस्य पाशात् ।
अनागसं ब्रह्मणे त्वा करोमि शिवे ते द्यावापृथिवी उभे इमे ॥६॥
शं ते अग्निस्सहाद्भिरस्तु शं द्यावापृथिवी सहौषधीभिः ।
शमन्तरिक्षं सह वातेन ते शं ते चतस्रः प्रदिशो भवन्तु ॥७॥
या दैवीश्चतस्रः प्रदिशो वातपत्नीरभि सूर्यो विचष्टे ।
तासां त्वा जरस आ दधामि प्र यक्ष्म एतु निर्ऋतिं पराचैः ॥८॥
अमोचि यक्ष्मादुरितादवद्यै दुहः पाशान्निर्ऋत्यै चोदमोचि ।
अहा अवर्तिमविदत्स्योनमप्यभूद्रुद्रे सुकृतस्य लोके ॥९॥
सूर्यैमृतं तमसो याह्या यहेवा अमुञ्चन्नसृजन्व्येनसः ।
एवमहमिमं क्षेचियाज्जामिशँसाद्दुहो मुञ्चामि वरुणस्य पाशात् ॥१०॥
भू स्वाहा भुव स्वाहा सुव स्वाहौँ स्वाहा ॥११-१४॥

द्वादशः खण्डः ॥१२॥

6–10 See TBr. II, 5, 6, 1–3; Av. II, 10; Hir. II, 3, 10–4, 1. 6b अनांगसं B. 8a देवीश्च° Wh.—°रभी Bu.—सूर्यो वि चष्टे B. सूर्यो विचचे Bu. 8b तासां त्वा B. E. TBr. l.c. तासां त्वा (tvā = tvā + á) H. 10a व्येनसः B. E. 14 द्वादशः खण्डः ॥ Wh. ॥१२॥ Bu. अरमो भव षोडश ॥१२॥ E. B.

मा ते कुमारँ रक्षो वधीन्मा धेनुरत्यासारिणी ।
प्रिया धनस्य भूया एधमाना स्वे गृहे ॥१॥
अयं कुमारो जरां धयतु दीर्घमायुः ।
तस्मै त्वँ स्तन प्र प्यायायुर्वर्चो यशो बलम् ॥२॥
यन्मेहृदयं दिवि चन्द्रमसि श्रितम् ।
तदुर्वि पश्यं माहं पौत्रमघँ रुदम् ॥३॥
यत्ते सुसीमे हृदयं वेदाहं तत्प्रजापतौ ।
वेदाम तस्य ते वयं माहं पौत्रमघँ रुदम् ॥४॥
नामयति न रुदति यच्च वयं वदामसि यच्चाभिमृशामसि ॥५॥
आपस्सुप्तेषु जागृत रक्षाँसि निरितो नुदध्वम् ॥६॥
अयं कलिं पतयन्नँ श्वानमिवोद्वृहम् ।

II, 13, 1a °त्यासारिणी Bu. Wh. H. T. °रत्याचारिणीं E. °रत्याचारिणी B. P. °रतिसारिणी Hir. II, 4, 2. 2b तस्मै Wh. Hw. यस्मै B. E. Bu. T.—स्तनं B. P. Hir. II, 4, 3. Cf. Rv.-Ms., fol. 56a. 3b हृदं E.—Cf. Hir. II, 3, 8. 4a सुसीमे हृदयं H. सुसीमे हृदयं Wh. T. सुशीमे हृदयं B. सुशीमे हृदये E. P. सुसीमेहृदयं Bu. Cf. Hir. II, 3, 8; MBr. I, 5, 10; Āśv. I, 13, 7; Pār. I, 11, 9.—वदाहं E. 4b हृदं E. 5 वदामसि and चाभिमृशामसि, accents by conjecture. वंदामसि and चाभि मृशामसि B. E.—See Hir. II, 4, 5; Pār. I, 16, 25. 6 जागृत B. E. T. जागता प्रबुद्धा भवत Hbd. The Grantha MSS. do not distinguish between गृ and गृ, hence we may read जागृत or जागृत in Bu. Wh. Hw. Hbg. HHg. See Hir. II, 4, 5; Pār. I, 16, 22.—निरृतो Wh. 7a °न्नँ श्वानमिवोद्वृहं E.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

अजां वाशितामिव मरुतः पर्याध्वँ स्वाहा ॥७॥
शण्डेरथश्शण्डिकेर उलूखलः ।
अवनो नश्यतादिति स्वाहा ॥८॥
अयश्शण्डो मर्क उपवीर उलूखलः ।
अवनो नश्यतादिति स्वाहा ॥९॥
केशिनीः श्वलोमिनीः खजापोऽजोपकाशिनीः ।
अपेत नश्यतादिति स्वाहा ॥१०॥
मिश्रवाससः कौबेरका रक्षोराजेन प्रेषिताः ।
यामँ सजानयो गच्छन्तोच्छन्तोऽपरिदाकृतान्स्वाहा ॥११॥
एतान्मेतान्गृह्णीतेत्ययं ब्रह्मणस्पुचः ।
तानग्निः पर्यसरत्तानिन्द्रस्तान्बृहस्पतिः ।
तानहं वेद ब्राह्मणः प्रमृशतः कूटदन्तान्विकेशाँश्चनस्तना-
न्स्वाहा ॥१२॥

त्रयोदशः खण्डः ॥१३॥

7b वाशितमिव E.—पर्याङ्ङ् Bu. पर्याङ्गं Wh. पर्याङ्गँ T. 8a शृण्डेरथः (?) H. शृंडे रथः B. E. 9a त्रयः B. अयः E.—शृंडोयमर्क E.—Cf. Hir. II, 3, 7; Pār. I, 16, 23. 10a केशिगीः B. केशिगी E. केशिगि Bu.—खजापो B. Bu. Wh. H. T. सखजाः पो E.—°काशिगी B. E.—Cf. Hir. II, 3, 7. 10b गच्छातादितः E. 11a प्रेषिताः Bu. 11b °च्छन्तोपरिदाङ्कृतान् स्वा° Bu. Wh. H. °छतीपरिदाङ्कृतांस्वा° (त्स्वा sec. m.) B. °छन्तीपरिदाङ्कृतांस्वा° E. See Hir. l.c. 12a ब्रह्मणस्पुचः B. ब्रह्मणस्पुचः E. ब्रह्मणः पुचः Wh. 12c ब्राह्मण B.—प्रमृशतः कू° B.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

नक्तंचारिणं उरस्पेशाञ्छूलहस्तान्कपालपान् ।
पूर्वे एषां पितेत्युच्चैश्चाव्यकर्णकः ।
माता जघन्या सर्पति यामे विधुरमिच्छन्ती स्वाहा ॥१॥
निशीथचारिणी स्वसा सन्धिना प्रेक्षते कुलम् ।
या स्वपन्तं बोधयति यस्यै विजातायां मनः ।
तासां त्वं कृष्णवर्त्मने क्रोमानँ हृदयं यकृत् ।
अग्ने अक्षीणि निर्दह स्वाहा ॥२॥
अङ्गादङ्गात्सं भवसि हृदयादधि जायसे ।
वेदो वै पुत्रनामासि स जीव शरदश्शतम् ॥३॥
अश्मा भवेत्येषा ॥४॥

अग्निरायुष्मान्त्स वनस्पतिभिरायुष्मान् । तेन त्वायुषायुष्मन्तं करोमि ॥५॥

सोम आयुष्मान्त्स ओषधीभिरायुष्मान् । तेन ---- ॥६॥

प्रमृशतः कू° E.—See Hir. l.c.—चयोदशः खण्डः Wh. ॥१३॥ Bu. मा ते कुमारं चयोविँशतिः ॥१३॥ E. B. II, 14, 1a उरस्पेशाञ्कू° Bu. उरस्पेशांछू° B. E. See Hir. l.c. 1c जघन्या सर्पति E.—विधुर° B. 2b बोधयन्ति E. P. 2c कृष्णवर्त्मने B. हे कृष्णवर्त्मने कृष्णवर्त्मन् H. See Introd., p. xxv. 2d अक्षीणि निर्दह B. अक्षीणि निर्दहत् E. P. 3b पुत्रनामा° E. See II, 11, 33. 4 See II, 12, 1. 5-9 The MSS. of the text have अग्निरायुष्मानिति पञ्च ।, and H. explains the *five* Mantras as given from Ts. II, 3, 10, 3. (So also in P.T.) The Mantra पितर् आयुष्मन्तस् त्वधयायुं° etc. is only mentioned in Hw., not in Hbd. Hbg. HHg. See also Pār. I, 16, 6; Hir. II, 4, 18.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

यज्ञ आयुष्मान्त्स दक्षिणाभिरायुष्मान् । तेन ---- ॥७॥

ब्रह्मायुष्मत्ब्राह्मणैरायुष्मत् । तेन ---- ॥८॥

देवा आयुष्मन्तस्तेऽऽमृतेनायुष्मन्तः । तेन त्वायुषायुष्मन्तं करोमि ॥९॥

सर्वस्मादात्मनस्संभृतासि सा जीव शरदश्शतम् ॥१०॥

भूरपां त्वौषधीनाँ रसं प्राशयामि । शिवास्त आप ओषधयस्सन्त्वनमीवास्त आप ओषधयस्सन्त्वसौ ॥११॥

भुवोऽपां त्वौ० ---- ॥१२॥

सुवरपां त्वौ० ---- ॥१३॥

भूर्भुवस्सुवरपां त्वौषधीनाँ रसं प्राशयामि । शिवास्त आप ओषधयस्सन्त्वनमीवास्त आप ओषधयस्सन्त्वसौ ॥१४॥

उष्णेन वायवुदकेनेत्येषः ॥१५-२२॥

चतुर्दशः खण्डः ॥१४॥

यन्मेः क्रूरं तदितो हरामि परांचीं निर्ऋतिं निर्वाहयामि ।
इदँ श्रेयोऽवसानमा गन्म देवा गोमदश्वावदिदमस्तु प्र भूमं ॥१॥

11b शिवास्ता, and °मीवास्ता T.—सन्त्वसौ E. 12-13 सुवोपाँ (°पां B.) स्वरपां B. E. T. सुवोपां सुवरपां Wh. Bu. 14a सुवरपां Wh. Bu. स्वरपां B. E. T. 15-22=II, 1, 1-8. See II, 7, 4-11. — चतुर्दशः खण्डः ॥ Wh. ॥१४॥ Bu. ॥१४॥ गतं चारिष्यं चतुर्दश ॥१४॥ E. B. II, 15, 1b देवा B.—प्र भूमं B. प्रभूः Bu.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

स्योना पृथिवि भवानृक्षरा निवेशनी ।
यच्छा नः शर्म सप्रथाः ॥२॥
इहैव ध्रुव निमिता तिष्ठाविचाचली ।
मध्ये तार्ष्यस्य तिष्ठान्मा त्वा प्रापन्नघायवः ॥३॥
आ त्वा कुमारस्तरुण आ वत्सो जगता सह ।
आ त्वा परिस्रुतः कुम्भा आ दुग्धः कलशीरयन् ॥४॥
ऋतेन स्थूणामधि रोह वँशोयो विराजन्नप सेध शत्रून् ॥५॥
ब्रह्म च ते क्षत्रं च पूर्वे स्थूणे अभि रक्षतु ॥६॥
यज्ञश्च दक्षिणाश्च दक्षिणे ॥७॥ इषश्चोर्जश्चापरे ॥८॥ मित्रश्च वरुणश्चोत्तरे ॥९॥ धर्मस्ते स्थूणाराजः ॥१०॥ श्रीस्ते सूपः ॥११॥
उद्धियमाण उद्धर पाप्मनो मा यदविद्वान्यज्ञं विदाँश्चकार ।

2a पृथिवी (°वि sec. m.) भवा° B. पृथिवि भवा° E. पृथिवो भवा° Wh. Bu. See TĀ. X, 1, 10; Rv. I, 22, 15; MBr. II, 2, 7.—निवेशिनि Bu. 3a तिष्ठनिमिता E. तिष्ठ नि° B. तिष्ठन्निमिरा Wh.—तिल्विला B. तिल्धिरा E. नितिल्विला Bu.—स्यादिरा° B. See Introd., p. xxv. 3b तार्ष्यस्य Bu. Hw. T. तार्क्ष्यस्य B. Wh. Hbg. तार्क्षस्य E. Deest in Hbd. HHg. 4a जायतां सह E. See Āśv. II, 8, 16; Pār. III, 4, 4; Hir. I, 27, 4; Av. III, 12, 7. 4b परिस्रुतः Bu.—कुंभाः H. Wh. T. कुभा Bu. कुंभ E. कुंभ B.—दुग्धकलशीरयन् E. 5 °जन्नप शेध E. °जंतप सेध (सेध sec. m.) B. See Av. III, 12, 6a; Hir. I, 27, 7; Āśv. II, 9, 2. 6 पूर्वस्थूणे E.—रक्षन्तु E. 7 दक्षिण B. E. 9 °त्तरे B. 10–11 °राजश्रीस्ते सूपः (सूपैः E.) B. E. Wh. Bu. Cf. Pār. III, 4, 18; Śāṅkh. III, 3, 3 seqq. 12a °विद्वान् B. E.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

अहा॒ यदे॑नः कृ॒तमस्ति॑ पा॒पँ रात्रि॑या॒ यदे॑नः कृ॒तमस्ति॑ पा॒पँ
सर्वस्मान्मोदू॒तो मु॑ञ्च॒ तस्मा॑त् ॥१२॥

इन्द्र॑स्य गृ॒हा व॑सु॒मन्तो॑ वरू॒थिन॒स्तान॒हँ सु॒मन॑सः॒ प्र प॑द्ये ॥१३॥

अमृ॑ताहुतिम॒मृता॑यां जुहोम्य॒ग्निं पृ॑थि॒व्याम॒मृत॑स्य जि॒त्यै ।
तया॑ न॒न्तं काम॒मह॑ं जयानि प्र॒जाप॑ति॒र्यं प्र॑थ॒मो जि॒गाया॒ग्निम॒ग्नौ
स्वाहा॑ ॥१४॥

अन्न॑पतेऽन्नस्य नो देह्यनमी॒वस्य॑ शु॒ष्मिण॑ः ।
प्र प्र॑दा॒तार॑ं तारिष॒ ऊर्ज॑ं नो धेहि द्वि॒पदे॒ चतु॑ष्पदे ॥१५॥

अरि॑ष्टा अ॒स्माक॑ं वी॒रास्स॑न्तु॒ मा परा॑ सेचि मे॒ धन॑म् ॥१६॥

भूमि॒र्भूमि॑मगान्मा॒ता मा॒तर॒मप्य॑गात् ।
भूया॑स्म पु॒त्रैः प॒शुभि॒र्यो नो॒ द्वेष्टि॒ स भि॑द्यताम् ॥१७॥

वास्तो॑ष्पते॒ प्रति॑ जानीह्य॒स्मान्त्स्वा॒वेशो॑ अनमी॒वो भ॑वा नः ।
यत्त्वेम॑हे॒ प्रति॒ तन्नो॑ जुषस्व॒ शं न॑ एधि द्वि॒पदे॒ शं चतु॑ष्पदे ॥१८॥

वास्तो॑ष्पते॒ शग्म॑या स॒ꣳसदा॑ ते सक्षी॒महि॑ र॒ण्वया॑ गातु॒मत्या॑ ।
आव॑ः क्षे॒म उ॒त योगे॒ वर॑ं नो॒ यूय॑ं पात स्व॒स्तिभि॒स्सदा॑ नः ॥१९॥

12b कृतमस्ति (*bis*) B. E.—रात्रिया B. E. Wh. Bu. रात्र्या H.—सर्वस्मान्मोधूतो E. 13 Cf. Pār. III, 4, 18; Śāṅkh. III, 4, 10. 14a जुहोत्य° Bu. 14b जयामि E.—°ग्निमग्नौ E. 15 The MSS. of the text give only the Pratīka, अन्नपत इत्येषा ॥ See Ts. IV, 2, 3, 1; V, 2, 2, 1; TBr. III, 11, 4, 1. 16 नो धे° T.—Cf. Pār. I, 3, 14; Śāṅkh. III, 4, 4. 17 Cf. Kauś. 136, 2. 18–19 The MSS. of the text have वास्तोष्पत इति द्वे ॥ H. explains the Mantras as given from Ts. III, 4, 10, 1; cf. Rv. VII, 54, 1, and 3.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

वास्तोष्पते प्रतरणो न एधि गोभिरश्वेभिरिन्दो ।
अजरासस्ते सख्ये स्याम पितेव पुचान्प्रति नो जुषस्व ॥२०॥
अमीवहा वास्तोष्पते विश्वा रूपाण्याविशन् ।
सखा सुशेव एधि नः ॥२१॥
शिवँ शिवम् ॥२२॥

पञ्चदशः खण्डः ॥१५॥

कूर्कुरस्सुकूर्कुरः कूर्कुरो वालबन्धनः ।
उपरिष्टाद्देजाय तृतीयस्या इतो दिवः ॥१॥
श्रीलव इत्तमुपा ह्ययाजीञ्छ्यामश्शबलः ।
अधोराम उलुम्बलस्सारमेयो ह धावति समुद्रमिव चाकशत् ॥२॥

See also Āśv. II, 9, 9; Pār. III, 4, 7; Hir. I, 28, 1; Kauś. 43, 13. 20a एधि गो° Bu. H. T. एनधि गो° E. एधि गयस्फानो गो° B. See Rv. VII, 54, 2. In Wh., Mantras 20 to 22 are missing. 20b अजरासस्ते E. 21a वास्तोष्पते E.—Rv. VII, 55, 1. 22 पञ्चदशः खण्डः Wh. यजूंषि: क्रूरँ षड्विँशतिः ॥१५॥ E. B. Bu. has ॥१५॥ *before* Mantra 22. II, 16, 1a कूर्कुर (कुं Hbg.) रस्सुकूर्कुरः कूर्कुरो वाल° Wh. Hbg. Hbd. कूर्कुरः स कूर्कुरः कूर्कुरो वाल° B. कूर्कुरसुकूर्कुरः कूरोकुं वाल° E. कूर्कुरस्सुकुर्कुरः कूर्कुरो वाल° Bu. कुर्कुरः सुकूर्कुरः कूर्कुरः वाल° Hw. कुर्कुरः सुकुर्कुरः कुर्कुरः वाल° HHg. See Pār. I, 16, 24; Hir. II, 7, 2. 1b °देजायत E. 2a श्रीलव B.—इत्तमुपा E.—ह्ययाजीछ्यामः शबलः B. ह्ययाजींछ्याम शबलः E. ह्ययताजिंग् श्यामश्शबलः Wh. ह्ययथार्जिच्छ्यामश्श° Bu. ह्ययथ, आर्जीग्, श्यामः H. ह्ययताजींच्छ्यामश्श° T. 2b अधोराम E.—उलुंबलः Wh. Bu. T. उलुंबल

विभ्रच्छिष्कं च रुक्मं च शुनामयँ सुबीरणः ।
सुबीरण सृज सृज शुनक सृजैकव्रात्य सृज च्छत् ॥३॥

तस्त्यं यत्त्वेन्द्रोऽब्रवीन्ना स्याशयस्वेति तास्त्वँ स्याशयित्वाग-च्छत्तं त्वाब्रवीद्विद् हा३ इत्यविदँ हीति वरं वृणीष्वेति कुमा-रमेवाहं वरं वृण इत्यब्रवीः ॥४॥

विगृह्य बाहू श्वसे द्यामिव चाकशत् ॥५॥
विभ्रच्छिष्कं च रुक्मं च शुनामयँ सुबीरणः ।
सुबीरण सृज सृज शुनक सृजैकव्रात्य सृज च्छत् ॥६॥

उद्वलः H. उलुंबमः E. उद्वलः B. — अव चाकशत् Hw. Hbg. Hbd. T., for इव चा°; HHg. has only चाकशत्, giving neither अव nor इव. Cf. Hir. II, 7, 2. 3a विभंगि° E. विभ्रति गि° B pr. m. — सुबीरणः Wh. Hw. Hbg. सुवीरिणः E. Bu. HHg. T. सुवीरिणः B. Hbd. 3b सुबीरण Wh. Hw. सुवीरण Hbd. सुसूरिण Hbg. सुवीरिण Bu. HHg. T. सुवीरिण B. सुवीरिणः E. — °व्रात्य B. °वाक्य Bu. — Cf. Hir. II, 7, 2; Pār. I, 16, 24. 4 यत्त्वेन्द्रोब्र° B. E. यत्तेन्द्रोब्र° Wh. T. यत्त्वेन्द्रोब्र° Bu. — स्याशयित्वागच्छतं B sec. m. °गंछतं B pr. m. स्याधियित्वा-गच्छत्तं Bu. स्याशयत्वागच्छत्तं Wh. — हा३ B. E. Bu. T. ह३ Wh. (The two Grantha MSS. have a peculiar sign somewhat resembling the Grantha भ्य to mark the pluta vowel.) — वृणा इ° Wh. — °ब्रवीर्विगृह्य Bu. °ब्रवीद्विगृह्य B. E. °ब्रवीत्। विगृह्य Wh. त्वं च पुनरब्रवीः Hw. त्वं च पुनरब्रवीत् (sic) Hbd. Hbg. HHg. Cf. Pār. I, 16, 24; Hir. II, 7, 3–4. 5 श्वसे B. — द्यामिव Bu. Hw. द्यामिंव B. E. Wh. द्यामव T. Hbg. HHg. (deest in Hbd.). See Introd., p. xxv. 6a Only Bu. gives this verse in an abridged form, the other MSS. repeat it in full. सुवीरणः Wh. सुवीरिणः E. T. सुवीरिणः B. 6b सुबीरण Wh. सुवीरिण E. T. सुवीरिण B.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

तत्सत्यं यत्ते सरमा माता रोहितः पिता ।
अमी ये के सरस्यका अवधावंति तृतीयस्या इतो दिवः ॥७॥
तेकश्च ससरमतण्डश्च तूलश्च वितूलश्चार्जुनश्च लोहितश्च ।
दुला ह नाम वो माता मन्थाकको ह वः पिता ॥८॥
सं तक्षा हन्ति चक्री वो न सीसरीदत ।
छदुपेहि सीसरम सारमेय नमस्ते अस्तु सीसर ॥९॥
समश्वा वृषणः पदो न सीसरीदत ।
छदुपेहि सीसरम सारमेय नमस्ते अस्तु सीसर ॥१०॥
श्वानमिच्छादब्र पुरुषं छत ॥११॥

7a रोहितः B.Wh. H. लोहितः E. T. लेहितः Bu.—Cf. Pār. I, 16, 24. 7b ये के सं° according to H. ये केस° B. E.—°धावत Bu. °धार्वति B. Wh. T. °धार्वन्ति E. See Introd., p. xxvi, and Hir. II, 7, 2. 8a ससरमत्तंटश्च E. सरमतण्डः Hbd. सरमताण्डः Hbg. ससमतण्डः HHg.—तूलश्च विकूल° Bu. कूलः विकूलः Hbg. Hbd.—°नश्चालोहितश्च E.—See Hir. l.c. 8b दूला ह B. दुला हा Bu.—मन्थाकको ह Wh. Hbd. Hbg. HHg. T. ममन्थाकको ह Bu. मंथाकको हं B. यथांककुह E. मन्थाकः Hw.—See Hir. l.c. 9a सं तचा H. संतचा B. E. सञ्चा Wh.—वो न सीसरीदत MSS. I cannot make any sense of this, nor does Haradatta give any help, who says अतश्च न सीसरीदत गोऽपसर्पत, leaving वः unexplained. See Hir. l.c., and Introd., p. xxvi. 9b and 10b छदुपेहि B.—सीसर for सीसरम Bu.—Cf. Pār. I, 16, 24. 10a समश्वा वृषणः E. समश्वा वृषाणः B. °श्वा वृषाणः T.—पदो न सीसरीदत B. पदोनसीसरीदत Bu. Wh. पदो न सीसरीदत E. See above 9a. 11 श्वानमिछादब्र पुरुषं E. श्वानमिछादब्रपुरुषं B. °मिच्छा° Wh.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

एते ते प्रति दृश्येते समानवंसने उभे ।
ते अहँ सारयेण मुसलेनाव हन्म्युलूखले ॥१२॥
हतश्शङ्खो हतश्शङ्खपिता हतश्शङ्खकुतुर्वकः ।
अर्येषाँ स्यपतिर्हतः ॥१३॥
ऋषिर्बोधः प्रबोध स्वप्नो मातरिश्वा ।
ते तें प्राणान्स्परिष्यन्ति मा भैषीर्न मरिष्यसि ॥१४॥
जग्धो मशको जग्धा वितृष्टिर्जग्धो व्यध्वर स्वाहा ॥१५॥
जग्धो व्यध्वरो जग्धो मशको जग्धा वितृष्टि स्वाहा ॥१६॥
जग्धा वितृष्टिर्जग्धो व्यध्वरो जग्धो मशक स्वाहा ॥१७॥

षोडशः खण्डः ॥१६॥

इन्द्र जहि दन्दशूकं पक्षिणं यस्सरीसृपः ।

12a एते ते B. E.—समानमसने E. 12b हन्म्युलूखले B sec. m. T. हन्मु° B pr. m. हन्युलूखले E. Wh. हनुलू° Bu. 13a शंखकुतुर्वकः Bu. H. T. शंखः कुतुर्व(or र्व)कः Wh. शंखकुतुर्वकः B. शङ्खकुर्तुर्वकः E. 14a ऋषिर्बोधः प्रबोधः E. ऋषिर्बोध-प्रबोध Bu. 14b प्राणान् स्परिष्यन्ति Bu. H. °णान्त्स्फरि° T. प्राणान् सरिष्यन्ति Wh. प्राणान् संरिष्यन्ति B. प्राणात्संरिष्यन्ति E.—मा भैषीर्न मंरिष्यसि B. मो भैषीर्न मभरिष्यसि E. 15 जग्धा वितृष्णिर्जग्धो व्यध्वर व्यतृष्टिः स्वाहा B.—Cf. Hir. II, 16, 5. 16 जग्धो मशको जग्धो व्यध्वरो Bu.—जग्धा B. 17 जग्धो व्यध्वरो जग्धा पितृष्टिर्जग्धो म° Bu.—षोडशः खण्डः Wh. ॥१६॥ Bu. कुर्कुरः पंचविँशतिः ॥१६॥ B. कूकुरः पञ्चविँशतिः ॥१६॥ E. II, 17, 1a इन्द्र जहि, accents by conjecture. इन्द्रं जहि B. E.—दन्तशूकं Wh. Hbg. HHg.—सरीरुपः E.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

दꣳष्ट्यन्तं च दꣳशन्तं च सर्वाꣳस्तानिन्द्र जम्भय स्वाहा ॥१॥
अप्सु जात सरोवृध देवानामपि हस्त्य ।
त्वमग्र इन्द्रप्रेषितस्स नो मा हिꣳसी स्वाहा ॥२॥
त्राणमसि परित्राणमसि परिधिरसि ।
अन्नेन मनुष्याꣳस्त्रायसे तृणैः पशून्कर्तेन सर्पान्यज्ञेन देवान्स्वधया पितॄन्स्वाहा ॥३॥
तत्सत्यं यत्तेऽमावास्यायां च पौर्णमास्यां च विषबलिꣳ हरन्ति सर्व उदरसर्पिणः ।
तत्ते प्रेरते त्वयि सं विशन्ति त्वयि नस्सतस्त्वयि सह्यो वर्षाभ्यो नः परि देहि ॥४॥
नमो अस्तु सर्पेभ्यो ये के च पृथिवीमनु ।
ये अन्तरिक्षे ये दिवि तेभ्यस्सर्पेभ्यो नमः ॥५॥
येऽदो रोचने दिवो ये वा सूर्यस्य रश्मिषु ।
येषामप्सु सदः कृतं तेभ्यस्सर्पेभ्यो नमः ॥६॥

1b दꣳष्टंतं च दꣳशंतं च B. दꣳष्णंतं च दꣳशतं च E. दꣳष्णन्तञ्च दꣳशन्तञ्च Bu. दꣳष्णंतं च Hbd. 2a सरोवृध Bu. Wh. Hw. स्सरोवृध T. सꣳरंवृध B. सꣳरंवृधा E. सरे सरसी समुद्रे वृध Hbd. सरे सरसि समुद्रे प्रवृध Hbg. HHg. 3a परिधीरसि ॥ B. E. 3b मनुष्याꣳस्त्रायंते तृणैं E.—कर्त्तेंन E. कर्त्तेंन Bu. H. गर्तेंन B. T. गर्त्तेंन Wh. 4a °वास्यायां E.—च विषबलिꣳ हंरंति B. 4b संविशन्तु । Wh. 5–7 are not given in full in the MSS. I take them from Ts. IV, 2, 8, 3. सर्पेभ्यो ये के च इति । तिस्रिः ॥ E. सर्पेभ्य इति तिस्रः । B. Bu. Wh. T.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

या इषवो यातुधानानां ये वा वनस्पतीँरनु ।
ये वावटेषु शेरते तेभ्यस्सर्पेभ्यो नमः ॥७॥
नमो अस्तु सर्पेभ्यो ये पार्थिवा य आन्तरिक्षा ये दिव्या ये दिश्याः ।
तेभ्य इमं बलिँ हरिथामि तेभ्य इमं बलिमहार्षम् ॥८॥

तक्षक वैशालेय धृतराष्ट्रिरावतस्ते जीवास्त्वयि नस्सतस्त्वयि सह्यो वर्षाभ्यो नः परि देहि ॥९॥

धृतराष्ट्रिरावत तक्षकस्ते वैशालेयो जीवास्त्वयि नस्सतस्त्वयि सह्यो वर्षाभ्यो नः परि देहि ॥१०॥

अहिँसातिबलस्ते जीवास्त्वयि नस्सतस्त्वयि सह्यो वर्षाभ्यो नः परि देहि ॥११॥

अतिबलाहिँसस्ते जीवास्त्वयि नस्सतस्त्वयि सह्यो वर्षाभ्यो नः परि देहि ॥१२॥

8a आन्तरिक्षा E. अंतरिक्षा B. आन्तरिक्षा Bu. Wh. H. T. Cf. Hir. II, 16, 6.—दिव्या B.—दिश्याः B.—After दिश्याः, E. has the following interpolation: एवामृते बभूवुस्ते अस्मिन्यज्ञे समंचराती ॥ 8b इदं बलिं Bu.—इदमं बलिम° Bu. इमां बलिमं° B pr. m. इमं बलिमं° B sec. m. इमं बलिमहारिषं E. 9 वैशालेय धृतराष्ट्रिरावतस्ते Wh. H. T. वैशालेय धृतराष्ट्रिरावत ते B. Bu. वैशालेय धृतराष्ट्रीरावत तक्षकस्ते वैशालियो E.—जीवास्त्वयी न सत° E. 10 धृतराष्ट्रिरावत B.—तक्षकस्ते वैशालेयो जीवा° E. तक्षक वैशालेय ते जीवा° B. Bu. तक्षकवैशालेयस्ते T. 11 अहिँसातिबलस्ते जीवा° Wh. H. T. अहिँसातिबल ते जीवा° Bu. अहिँसातिबलस्ते जीवा° E. अँसातिबल ते जीवा° B. 12 अतिबलाहिँसस्ते जीवा° Wh. H. T.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

ये दन्दशूकाः पार्थिवास्ताँस्त्वमितः परोगव्यूति नि वेशय । सन्ति वै नश्शफिनस्सन्ति दृष्टिनस्ते वो नेष्टिनसान्येद्यूयमस्मान् हिनसात ॥१३॥

समीची नामासि प्राची दिक् तस्यास्तेऽग्निरधिपतिरसितो रक्षिता यश्चाधिपतिर्यश्च गोप्ता ताभ्यां नमस्तौ नो मृडयतां ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वां जम्भे दधामि ॥१४॥

ओजस्विनी नामासि दक्षिणा दिक् तस्यास्त इन्द्रोऽधिपतिः पृदाकू (रक्षिता etc. . . . दधामि) ॥१५॥

प्राची नामासि प्रतीची दिक् तस्यास्ते सोमोऽधिपति स्वजो (रक्षिता etc. . . . दधामि) ॥१६॥

अवस्थावा नामास्युदीची दिक् तस्यास्ते वरुणोऽधिपतिस्तिरश्चराजी (रक्षिता etc. . . . दधामि) ॥१७॥

अधिपत्नी नामासि बृहती दिक् तस्यास्ते बृहस्पतिरधिपतिः श्विचो (रक्षिता etc. . . . दधामि) ॥१८॥

वशिनी नामासीयं दिक् तस्यास्ते यमोऽधिपतिः कल्माष-

अतिवसाहिँसस्ते जीवा° E. अतिवसाहिँस ते जीवा° B. Bu. 13a दन्दशूकाः Bu. Wh. Hbg.—परो नर्व्यूति E. परोगव्यूतिं B.—वेशया Bu. 13b नेष्टिनसान्व्यू° E. नेष्टिनसान्यिषू° B. न्वेष्टिनसान्येषू° Bu. नेष्टिनसानेषू° Wh. नेष्टिनसान्नेषू° T. नेत् हिनसात् न्वेत् चू° H. See Introd., p. xxvii. 14–25 The MSS. have only: समीची नामासि प्राची दिग्घेतवो नाम क्षेति द्वादशपर्यायाः ॥ H. explains all the Mantras as given from Ts. V, 5, 10, 1–3; 3–5.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

यीवो रक्षिता यश्चाधिपतिर्यश्च गोघ्ना ताभ्यां नमस्तौ नौ मृडयतां ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वां जम्भे दधामि ॥१९॥

हेतयो नाम स्थ तेषां वः पुरो गृहा अग्निर्व इषवस्तलिलो (वातनामं etc. . . . दधामि) ॥२०॥

निलिम्पा नाम स्थ तेषां वो दक्षिणा गृहाः पितरो व इषवस्सगरो (वातनामं etc. . . . दधामि) ॥२१॥

वज्रिणो नाम स्थ तेषां वः पश्चाद्गृहा स्वप्नो व इषवो गह्वरो (वातनामं etc. . . . दधामि) ॥२२॥

अवस्थावानो नाम स्थ तेषां व उत्तराद्गृहा आपो व इषवस्समुद्रो (वातनामं etc. . . . दधामि) ॥२३॥

अधिपतयो नाम स्थ तेषां व उपरि गृहा वर्षं व इषवो ऽवस्वान् (वातनामं etc. . . . दधामि) ॥२४॥

क्रव्या नाम स्थ पार्थिवास्तेषां व इह गृहा अन्नं व इषवो निमिषो वातनामं तेभ्यो वो नमस्ते नौ मृडयत ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वो जम्भे दधामि ॥२५॥

अपं श्वेत पदा जहि पूर्वेण चापरेण च ।
सन्न च मानुषीरिमास्तिस्रश्च राजबन्धवीः ॥२६॥

20 seqq. वातनामं to दधामि to be supplied from 25. 26b मान्दुषी° E.—°रिमा ति° B.—राजबन्धवीः MSS. and H. See Pār. II, 14, 4; Śāṅkh. IV, 18, 1; Āśv. II, 3, 3; Hir. II, 16, 8, with Prof. Kirste's note; and Introd., p. xxiv.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

न वै श्वेतस्याध्याचारेऽहिर्जघान कं चन ।
श्वेताय वैदृवाय नमो नमः श्वेताय वैदृवाय ॥२७॥

सप्तदशः खण्डः ॥१७॥

परमेष्ठ्यसि परमां मा श्रियं गमय ॥१॥
प्रत्यवरूढो नो हेमन्तः ॥२॥
प्रति क्षत्रे प्रति तिष्ठामि राष्ट्रे ॥३॥ प्रत्यश्वेषु प्रति तिष्ठामि गोषु ॥४॥ प्रति प्रजायां प्रति तिष्ठामि भव्ये ॥५॥ इह धृतिरिह विधृतिरिह रन्तिरिह रमतिः ॥६॥७॥
स्योना पृथिवि भवानृक्षरा निवेशनी ।
यच्छा नः शर्म सप्रथाः ॥८॥
बडित्था पर्वतानां खिद्रं बिभर्षि पृथिवि ।
प्र या भूमि प्रवत्वति महा जिनोषि महिनि ॥९॥
आ त्वा वहन्तु हरयस्सचेतस श्वेतैरश्वैस्सह केतुमद्भिः ।

27a श्वेतस्याध्याचारे Bu. Wh. Hbd. Hbg. T. श्वेतस्याध्यचरे B. श्वेतश्चाध्यासारे E. श्वेतस्य अध्यासारे Hw. श्वेतस्य अध्याहारे HHg. See Hir. l.c.; Pār. II, 14, 5; Āśv. II, 3, 3.—किं.चना E. 27b वैदृवाय नमो E. वैदृवाय नमो B.—सप्तदशः खण्डः Wh. ॥१७॥ Bu. इदं यद्धि द्वाविंशतिः ॥१७॥ E. B. II, 18, 1 परमेष्ठ्यसि परमा E.—मां Bu. Wh. T. 3-5 Cf. Śāṅkh. IV, 18, 10 seq.; MBr. II, 2, 2 seq. 6 विधृती° E.—विधृतिरिह deest in Bu. 8-9 Only the Pratīkas are given in the MSS., viz. स्योना पृथिवि (°वी B pr. m. E.) बडित्था (बखि° E.) पर्वतानामिति द्वे ॥ See II, 15, 2, and Rv. V, 84, 1 = Ts. II, 2, 12, 2. 9b भूमि H. = Ts. l.c. भूमिं Rv. l.c.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

वातांजिरे॒र्मम॑ ह॒व्याय॑ शर्व ॥१०॥

उप॑ स्पृशतु मी॒ढ्वान् मी॒ढुषे॒ स्वाहा॑ ॥११॥

उप॑ स्पृशतु मी॒ढुषी॑ मी॒ढुष्यै॒ स्वाहा॑ ॥१२॥

जय॒न्तोप॑ स्पृश जय॒न्ताय॒ स्वाहा॑ ॥१३॥

भ॒वाय॑ दे॒वाय॒ स्वाहा॑ ॥१४॥ श॒र्वाय॑ दे॒वाय॒ स्वाहा॑ ॥१५॥ ईशा॑नाय दे॒वाय॒ स्वाहा॑ ॥१६॥ प॒शु॒प॒तये॑ दे॒वाय॒ स्वाहा॑ ॥१७॥ रु॒द्राय॑ दे॒वाय॒ स्वाहा॑ ॥१८॥ उ॒ग्राय॑ दे॒वाय॒ स्वाहा॑ ॥१९॥ भी॒माय॑ दे॒वाय॒ स्वाहा॑ ॥२०॥ म॒ह॒ते दे॒वाय॒ स्वाहा॑ ॥२१॥ भ॒वस्य॑ दे॒वस्य॒ पत्न्यै॒ स्वाहा॑ ॥२२॥ श॒र्वस्य॑ दे॒वस्य॒ पत्न्यै॒ स्वाहा॑ ॥२३॥ ईशा॑नस्य दे॒वस्य॒ पत्न्यै॒ स्वाहा॑ ॥२४॥ प॒शु॒पते॑र्दे॒वस्य॒ पत्न्यै॒ स्वाहा॑ ॥२५॥ रु॒द्रस्य॑ दे॒वस्य॒ पत्न्यै॒ स्वाहा॑ ॥२६॥ उ॒ग्रस्य॑ दे॒वस्य॒ पत्न्यै॒ स्वाहा॑ ॥२७॥ भी॒मस्य॑ दे॒वस्य॒ पत्न्यै॒ स्वाहा॑ ॥२८॥ म॒ह॒तो दे॒वस्य॒ पत्न्यै॒ स्वाहा॑ ॥२९॥ जय॒न्ताय॒ स्वाहा॑ ॥३०॥

अ॒ग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॑ सुहु॒तहु॑त आहु॒तीना॑ कामा॑नाँ समर्धयि॒त्रे स्वाहा॑ ॥३१॥

स्व॒स्ति नः॑ पू॒र्णमु॑खः॒ परि॑ क्रामतु ॥३२॥

गृह॒पोप॑ स्पृश गृहपाय॒ स्वाहा॑ ॥३३॥ गृह॒प॒तु॒पं स्पृश गृह॒प॒त्यै

10b वातांजिरे॰ Bu.—In E. abridged as follows: श्वेतिर॰ ॥ वातां॰ शर्व॑. See Hir. II, 8, 2. 13 जय॒न्तोप॑ स्पृश जय॒न्ताय॒ E. 32 क्राम E. क्रमतु B. 34 गृह॒पु॒पं॑स्पृश गृहा॒त्रे E. गृहा॒पु॒पं॑स्पृश गृहा(॰ह॰ pr. m.)पै B.

स्वाहा ॥३४॥ घोषिण उप स्पृशत घोषिभ्य स्वाहा ॥३५॥ श्वासिन उप स्पृशत श्वासिभ्य स्वाहा ॥३६॥ विचिन्वन्त उप स्पृशत विचिन्वद्भ्य स्वाहा ॥३७॥ प्रपुन्वन्त उप स्पृशत प्रपुन्वद्भ्य स्वाहा ॥३८॥ समभ्रन्त उप स्पृशत समभ्रद्भ्य स्वाहा ॥३९॥ देवसेना उप स्पृशत देवसेनाभ्य स्वाहा ॥४०॥ या आख्याता याश्चानाख्याता देवसेना उप स्पृशत देवसेनाभ्य स्वाहा ॥४१॥ द्वारापोप स्पृश द्वारापाय स्वाहा ॥४२॥ द्वारापुप स्पृश द्वारापै स्वाहा ॥४३॥ अन्वासारिण उप स्पृशतान्वासारिभ्य स्वाहा ॥४४॥ निषङ्गिन्नुप स्पृश निषङ्गिणे स्वाहा ॥४५॥ नमो निषङ्गिणे इषुधिमते ॥४६॥

35 घोषिण by conjecture. घोषिण B. E. 36 श्वासिन् by conjecture. श्वासिन B. E. 37 विचिन्वंत B. 38 प्रपुन्वन्त E. T. प्रपुन्वंत B. प्रपुखन्त Wh. प्रपुन्वन्तः शोधयन्तः Hbg. प्रपिन्वन्त Bu. प्रपिन्वन्तः शोभवन्तः Hw. प्रपिन्वन्तः शोधयन्तः HHg. Deest in Hbd.—प्रपुन्वद्भ्यः E. B. T. प्रपुखद्भ्य Wh. प्रपिन्वद्भ्य Bu. 39 समभ्रन्त by conjecture. समभ्रन्त E. समभ्रंत B. 40 देवसेना B. 41 य आख्याता याश्च ना° E. या आ° to °नाख्याता deest in B. The Mantra omitted in Wh. But see comm. on Āp. 20, 5. 42, 43 द्वारापोप उपस्पृशत द्वारपायः स्वाहा ॥ द्वारापुपस्पृशत स्पृशत द्वारापै स्वाहा ॥ E. द्वारापोपस्पृशत द्वारापाय स्वा° and द्वारापुप स्पृश द्वारापै स्वा° B. द्वारापोप स्पृश द्वारपाय and द्वारापुप स्पृश द्वारापै Wh. द्वारपोप स्पृश द्वारपाय and द्वारपुप स्पृश द्वारपै Bu. All the Haradatta MSS. read द्वारापः and द्वारापी. 44 अन्वा° by conjecture. अन्वासारिण E. न्वासारिण B. 45 निषंगिन्नुप स्पृशत E. निषंगिन्नुप स्पृश B.—निषंगिणे E. निषंगिणे B. 46 H. states that this is not meant to be a Pratīka of the Mantra occurring Ts. IV, 5, 3, 1.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

क्षेचंस्य पतिना वयँ हितेनेव जयामसि ।
गामश्वं पोषयित्न्वा स नो मृडातीदृशे ॥४७॥
क्षेचंस्य पते मधुमन्तमूर्मिं धेनुरिव पयो अस्मासु धुक्ष्व ।
मधुश्चुतं घृतमिव सुपूतमृतस्य नः पतयो मृडयन्तु ॥४८॥

• अष्टादशः खण्डः ॥१८॥

यन्मे माता प्रलुलोभ चरत्यनंनुव्रता ।
तन्मे रेतः पिता वृङ्क्तामाभुरन्योऽवं पद्यतामुष्मै स्वाहा ॥१॥
यास्तिष्ठन्ति या धावन्ति या आर्द्रोघ्नीः परि तस्थुषीः ।
अग्निर्विश्वस्य भर्त्रीभिरन्तरन्यं पितुर्दधेऽमुष्मै स्वाहा ॥२॥
यन्मे पितामही प्रलुलोभ चरत्यनंनुव्रता ।
तन्मे रेतः पितामहो वृङ्क्तामाभुरन्योऽवं पद्यतामुष्मै स्वाहा ॥३॥

47–48 The MSS. give only the Pratīkas, viz. क्षेचंस्य पतिना वयमिति द्वे ॥ H. explains the two verses as found in Ts. I, 1, 14, 2 seq.—अष्टादशः खण्डः Wh. ॥१८॥ Bu. परमेष्ठ्यसि परमामष्टौ ॥१८॥ E. B. II, 19, 1a चरत्यनंनुव्रता E. 1b वृङ्क्तामाभुरन्योपपद्यतामुष्मै E. वृङ्क्तामाभुरन्वोपपद्यतामुष्मै Bu. वृङ्क्तां माभुरन्वोव प° T. अवपद्यताम् H. See on this and the following verses Hir. II, 10, 7; Āp. Śraut. I, 9, 9; Śāṅkh. III, 13, 5; Manu IX, 20; Dr. W. Caland, Altindischer Ahnencult (Leiden, 1893), pp. 193–197. 2a °स्तिष्ठन्ति E.—आर्द्रोघ्नीः E. B. Wh. T. आद्रोघ्नः Bu. आद्रोघ्नीः आर्द्रघ्यः Hw. आर्द्रोघ्नीः आर्द्रोघ्यः Hbg. आर्द्रोघ्नीः आर्द्रोघ्यै Hbd. आर्द्रोघ्यो HHg. See Caland l.c.—परि तस्थुषीः E. B. Read परितस्थुषीः? 2b भर्त्रीभिरतरन्यं E. भर्त्रीभिरन्तरण्यं Bu. 3a °नंनुव्रता E. 3b वृङ्क्तामा° E. वृङ्क्ताम्मा° Bu. T.—°न्वोपपद्य° E. B.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

अन्तर्दधे पर्वतैरन्तर्महा पृथिव्या ।
आभिर्दिग्भिरनन्ताभिरन्तरन्यं पितामहार्धेऽमुष्मै स्वाहा ॥४॥
यन्मे प्रपितामही प्रलुलोभ चरत्यननुव्रता ।
तन्मे रेतः प्रपितामहो वृङ्क्तामाभुरन्योऽवं पद्यतामुष्म स्वाहा ॥५॥
अन्तर्दध ऋतुभिरहोरात्रैश्च सन्धिभिः ।
अर्धमासैश्च मासैश्चान्तरन्यं प्रपितामहार्धेऽमुष्मै स्वाहा ॥६॥
ये चेह पितरो ये च नेह याँश्च विद्म याँ उ च न प्रविद्म ।
अग्ने तान्वेत्थ यदि ते जातवेदस्त्वया प्रत्तँ स्वधया मदन्ति स्वाहा ॥७॥

स्वाहा पित्रे ॥८॥ पित्रे स्वाहा ॥९॥ स्वाहा पित्रे ॥१०॥ पित्रे स्वाहा ॥११॥ स्वधा स्वाहा ॥१२॥ अग्नये कव्यवाहनाय स्वधा स्वाहा ॥१३॥

एष ते तत मधुमाँ ऊर्मिस्सरस्वान्यावान्नग्निश्च पृथिवी च तावत्यस्य मात्रा तावतीं त एतां मात्रां ददामि यथाग्निरक्षितो ऽनुपदस्त एवं मह्यं पित्रेऽक्षितोऽनुपदस्त स्वधा भवतां त्वँ स्वधां तस्महोप जीवर्चस्ते महिमा ॥१४॥

4a °र्भह्यां पृथिव्याः E. 5b वृङ्क्तामा° E. वृङ्क्तामा° Bu. वृङ्क्तां मा° T.—°न्वोपपद्य° E. B. Bu. 6a °रात्रैः स संं° B. °रात्रैः स्संं° E., Possibly we ought to read °रात्रैस्संधिभिः with T. 7a = Rv. X, 15, 13a.—प्रविद्मा Bu. 7b °स्वया प्रत्तं Wh. H. °स्वया प्रतँ E. °स्वया प्रत्तँ B. °स्वया प्रत्तं Bu. T.—मदंतु B.T., मदन्तु Bu. 8–11 E. has only स्वाहा पित्रे पित्रे स्वाहा ॥ 13 स्वधा deest in Wh. 14–16 See Hir. II, 13, 1. 14 ऊर्मिः सहस्वान् E.—°नुपपदस्त (twice) Bu. both here

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

एष ते पितामह मधुमाँ ऊर्मिस्सरस्वान्यावान्वायुश्चान्तरिक्षं च तावत्यस्य माचा तावतीं त एतां माचाँ ददामि यथा वायुरक्षितोऽनुपदस्त एवं मह्यं पितामहायाक्षितोऽनुपदस्त स्वधा भव तां त्वँ स्वधां तैस्सहोप जीव सामानि ते महिमा ॥१५॥

एष ते प्रपितामह मधुमाँ ऊर्मिस्सरस्वान्यावानादित्यश्च द्यौश्च तावत्यस्य माचा तावतीं त एतां माचाँ ददामि यथादित्यो ऽक्षितोऽनुपदस्त एवं मह्यं प्रपितामहायाक्षितोऽनुपदस्त स्वधा भव तां त्वँ स्वधां तैस्सहोप जीव यजूँषि ते महिमा ॥१६॥

एकोनविँशः खण्डः ॥१९॥

पृथिवी ते पात्रं द्यौरपिधानं ब्रह्मणस्त्वा मुखे जुहोमि ब्राह्मणानां त्वा प्राणापानयोर्जुहोम्यक्षितमसि मैषां क्षेष्ठा अमुचामुष्मिँल्लोके ॥१॥

मार्जयन्तां मम पितरो[2] मार्जयन्तां मम पितामहा[3] मार्जयन्तां मम प्रपितामहाः ॥४॥

and in the next two Mantras.—भव तां त्वँ स्वधां Wh. Bu. H. भवतांतँ स्वधा E. भवतां तँ स्वधां B. T. 15 ऊर्मिः सरइस्वान् E. here and in 16.—भवतांत्तँ स्वधा E. भवतां तँ स्वधां B. T. 16 भवतांत्तँ स्वधां E. भवतां त्वँ (तँ B sec. m. T.) स्वधां B. T.—एकोनविंशः खण्डः ॥ Wh. ॥१९॥ B. E. Bu. II, 20, 1 °धानं ब्रह्मस्त्वा E. °धानं ब्राह्मणस्त्वा B.—°होम्यक्षितमसि B.—क्षेष्ठा E.—°ष्मिन् लो° B. Wh. T. °ष्मिं लो° E. Bu. See Hir. II, 11, 4. 2–7 मम deest in T.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

मार्जयन्तां मम मातरो[4] मार्जयन्तां मम पितामहो[5] मार्जयन्तां मम प्रपितामहः ॥७॥

एतत्ते ततासौ ये च त्वामन्वेतत्ते पितामहासौ ये च त्वामन्वे[6]तत्ते प्रपितामहासौ ये च त्वामन्वे[7]तत्ते मातरसौ याश्च त्वामन्वे[8]तत्ते पितामह्यसौ याश्च त्वामन्वे[9]तत्ते प्रपितामह्यसौ याश्च त्वामनु ॥१३॥

मार्जयन्तां मम पितर इत्येते ॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥

ये च वोऽच ये चास्मास्वाशँसन्ते याश्च वोऽच याश्चास्मास्वाशँसन्ते ते च वहन्तां ताश्च वहन्ताम् ॥२०॥

तृप्यन्तु भवन्तस्तृप्यन्तु भवत्यः[21] ॥२२॥ तृप्यत तृप्यत तृप्यत ॥२३॥

पुचान्पौचानभि तर्पयन्तीरापो मधुमतीरिमाः ।
स्वधां पितृभ्यो अमृतं दुहाना आपो देवीरुभयाँस्तर्पयन्तु ॥२४॥

तृप्यत तृप्यत तृप्यत ॥२५॥

प्राणे निविष्टोऽमृतं जुहोमि ब्रह्मणि म आत्मामृतत्वाय ॥२६॥

14–19 = 2–7 to be repeated. 20 वहतां ताश्च वहन्ता E. वहन्तां ताँश्च वहन्तां B. 21–23 Accents by conjecture. तृप्यन्तु भवन्तस्तृप्यंतु भवत्यस्तृप्यतस्तृप्यतस्तृप्यत E. तृप्यन्तु भवन्तस्तृप्यंतु भवंतस्तृप्यत तृप्यत तृप्यत B. Sudarśanārya (comm. to Āp. 21, 9) takes 20–23 to be six Mantras, but adds that some explain them as four. 23 Omitted in Wh. 24a पुचान्पौचानभि तर्प° B. पुचा पौचानभि तर्प° E. See Hir. II, 12, 10. 26 See Hir. II, 11, 5; 12, 1.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

यां जनाः प्रतिनन्दन्ति राचिं धेनुमिवायतीम् ।
संवत्सरस्य या पत्नी सा नो अस्तु सुमङ्गली स्वाहा ॥२७॥
वहं वपां जातवेदः पितृभ्यो यचैनान्वेत्थ निहितान्पराके ।
मेदसः कुल्या उप तान्क्षरन्तु सत्या एषामाशिषस्सन्तु कामे
स्वाहा ॥२८॥
यां जनाः प्रतिनन्दन्तीत्येषा ॥२९॥
इयमेव सा या प्रथमा व्यौच्छदन्तरस्यां चरति प्रविष्टा ।
वधूर्जजान नवगज्जनित्री चयं एनां महिमानस्सचन्ते ॥३०॥
छन्दस्वती उषसा पेपिशाने समानं योनिमनु संचरन्ती ।
सूर्यपत्नी वि चरतः प्रजानती केतुं कृण्वाने अजरे भूरिरेतसा ॥३१॥
ऋतस्य पन्थामनु तिस्र आगुस्त्रयो घर्मासो अनु ज्योतिषागुः ।
प्रजामेका रक्षत्यूर्जमेका व्रतमेका रक्षति देवयूनाम् ॥३२॥
एकाष्टकां पश्यत दोहमानामन्नं माँसवद्घृतवत्स्वधावत् ।
तब्ब्राह्मणैरतिपूतमनन्तमक्षय्यममुष्मिँल्लोके स्फीतिं गच्छतु मे पि-
तृभ्य स्वाहा ॥३३॥

27 See Av. III, 10, 2; Pār. III, 2, 2; Weber, Nakshatras, II, p. 333.—सुमङ्गली: B. T. 28a यचैनान्वेत्थ B. यचैनान्वेथ्य E. यचैतान् वेत्थ T. 28b कुल्या Wh. Bu. HHg. कुल्या Vs. XXXV, 20. कूल्या B. E. Hbg. Hbd. T. Hir. II, 15, 7.—एता आशिषः E. T. 29 = 27. 30–32 The MSS. give the Pratīka only, viz. इयमेव सा या प्रथमा व्यौच्छदिति तिस्रः ॥ H. explains the verses as given from Ts. IV, 3, 11, 1. 33a प्रश्नत E. पश्यति Wh. 33b °तमनन्तमं° E. °तमन्नं तद्° B. See Hir. II, 15, 9.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

औलूखला यावाणो घोषमक्रत हविष्कृण्वन्तः परिवत्सरीणम् ।
एकाष्टके सुप्रजा वीरवन्तो वयँ स्याम पतयो रयीणाम् ॥३४॥
एकाष्टका तपसा तप्यमाना संवत्सरस्य पत्नी दुदुह्रे प्रपीना ।
तं दोहमुप जीवाथ पितरस्सहस्रधारममुष्मिँल्लोके स्वाहा ॥३५॥

विँशः खण्डः ॥२०॥

उक्थ्यश्चास्यतिरात्रश्च साद्यस्क्रीश्छन्दसा सह ।
अपूपघृताहुते नमस्ते अस्तु माँसपिप्पले स्वाहा ॥१॥
भूः पृथिव्यग्निनर्चामुं मयि कामं नि युनज्मि स्वाहा ॥२॥
भुवो वायुनान्तरिक्षेण साम्नामुं मयि कामं नि युनज्मि स्वाहा ॥३॥
स्वर्दिवादित्येन यजुषामुं मयि कामं नि युनज्मि स्वाहा ॥४॥
जनदग्निरथर्वाङ्गिरोभिरमुं मयि कामं नि युनज्मि स्वाहा ॥५॥
रोचनायाजिरायाग्नये देवजातवे स्वाहा ॥६॥

34a °क्रता Wh. °क्रत T.—°त्सरीणां E. See Hir. II, 14, 4; Av. III, 10, 5. 35 See Hir. II, 15, 9. 35b पितरः E. पितरः B. — विंशः खण्डः ॥ Wh. ॥२०॥ Bu. यन्मे माता पृथिवी ते पाचमेकविँशतिरेकविँशतिः ॥२०॥ E. B. II, 21, 1a उक्थ्यश्चास्यतिरात्रश्च E. उक्थ्यश्चातिरात्रश्च B.—साद्यस्क्री° E. सा(स sec. m.)द्यस्क्री° B. °स्त्राद्यस्कि° Bu. 1b अपूपघृताऽऽहुते E.—अस्तु माँसपिप्पले E. अस्तु माँसपिप्पले B. 2 पृथिव्यग्नि° E. B. 4 स्वर्दिवा° E. 5 जनदग्निरथर्वाङ्गि° B. In E. this Mantra is not accentuated. 6 रोचनाया° E. B.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

केतवे मनवे ब्रह्मणे देवजातवे स्वाहा ॥७॥
स्वधा स्वाहा ॥८॥ अग्नये कव्यवाहनाय स्वधा स्वाहा ॥९॥
अन्नमिव ते दृशे भूयासम् ॥१०॥ वस्त्रमिव ते दृशे भूयासम् ॥११॥ वित्तमिव ते दृशे भूयासम् ॥१२॥ आशेव ते दृशे भूयासम् ॥१३॥ अडेव ते दृशे भूयासम् ॥१४॥
सँ स्रवन्तु दिशो महीस्समा धावन्तु सूनृताः ।
सर्वे कामा अभि यन्तु मा प्रिया अभि रक्षन्तु मा प्रियाः ॥१५॥
यशोऽसि यशोऽहं त्वयि भूयासमसौ ॥१६॥
अङ्गौ न्यङ्गावभितो रथं यौ ध्वान्तं वातायमनु संचरन्तौ ।
दूरेहेतिरिन्द्रियावान्पतत्री ते नोऽग्नयः पप्रयः पारयन्तु ॥१७॥
अध्वनामध्वपते स्वस्ति मा सं पारय ॥१८॥
अयं वामश्विना रथो मा दुःखे मा सुखे रिषत् ।
अरिष्ट स्वस्ति गच्छतु विविघ्नन्पृतनायतः ॥१९॥

13 मासेव ते E. 14 अडावते E.—T. has 14 before 13. 15a See Hir. I, 12, 6.—स्रवन्ति E.—महीः ॥ समाधा° E. महीः ॥ समाधा° B. 16 See Hir. I, 12, 7.—°समसौ E. 17 The MSS. give the Pratīka only: अंगौ न्यंगावभित द्रविषा ॥ H. explains the verse as given from Ts. I, 7, 7, 2. See Pār. III, 14, 6; Hir. I, 12, 2. 18 मा deest in T.—पराधा Bu. 19a See Hir. I, 12, 2; cf. Pār. III, 14, 12.—वामश्विना E. वामश्विना B.—रथे E.—मां T.—दुःखे मा सुखे B.—रिषत् B. E. 19b अरिष्टँ T.—विविघ्नन् E. Bu. Wh. T. H. (छान्दसं विशब्दस्य द्विर्वचनम्). विविघ्नत् B.—पृतंनायतः B. E.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

अश्वोऽसि[20] हयोऽस्यत्योऽसि[22] नरोऽस्यर्वासि[23] सप्तिरसि[24] वाज्यसि[25] वृषासि[27] नृमणा असि[28] ययुर्नामास्यादित्यानां पत्वान्विहि ॥३०॥

हस्तियश्समसि हस्तियश्सी भूयासं वह काल वह श्रियं माभि वह।
इन्द्रस्य त्वा वज्रेणाभि नि दधाम्यसौ ॥३१॥

अवजिघ्रक निजिघ्रकाव त्वा हविषा यजे।
तत्सत्यं यद्हं ब्रवीम्यधरो मद्सौ वदात्स्वाहा ॥३२॥

आ ते वाचमास्यां द्द आ मनस्याँ हृदयादधि।
यच्चयच ते वाङ्निहिता तां त आ द्दे।
तत्सत्यं यद्हं ब्रवीम्यधरो मत्पद्यस्वासौ ॥३३॥

एकविँशः खण्डः ॥२१॥

या त एषा रराट्या तनूर्मन्योर्मृध्रस्य नाशिनी।
तां देवा ब्रह्मचारिणो वि नयन्तु सुमेधसः ॥१॥

20–30 See Ts. VII, 1, 12; Hir. I, 12, 3. 26 वाज्यसि E. 31a वह श्रियं वाहाभि वहा E. 31b °म्यसौ E.—Cf. Hir. I, 12, 4; Pār. III, 15, 2. 32a निजिघ्रकाव E. निजिघ्रकाय Wh. 32b ब्रवी° B. E.—°धरे B.—मदसा Wh. T.—मदात् E.—See Hir. I, 15, 5. 33 Cf. Hir. I, 15, 6; Pār. III, 13, 6. 33a °चमास्यां E. 33b ते वाग् गि° Bu. T. देवाग्नि° Wh. देवा गि° E. 33c ब्रवी° B. E.—एकविंशः खण्डः ॥ Wh. ॥२१॥ Bu. उक्थवाखतिरात्रस्य षोडश ॥२१॥ E. उक्थ-खातिरात्रस्य षोडश ॥२१॥ B. II, 22, 1a एषा रराट्या E.—°मृदस्य Bu. °गृध्रस्य E. °मृध्रस्य T.—नाशनी E. See Pār. III, 13, 5; Hir. I, 15, 3.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

यत्ते एतन्मुखेऽमतँ रराटमुदिव विध्यति ।
वि ते क्रोधं नयामसि गर्भमश्वतर्या इव ॥२॥
अव ज्यामिव धन्वनो हृदो मन्युं तनोमि ते ।
इन्द्रापास्य फलिगमन्येभ्यः पुरुषेभ्योऽन्यच्च मत् ॥३॥
यद्हं धनेन प्रपणँश्चरामि धनेन देवा धनमिच्छमानः ।
तस्मिन्त्सोमो रुचमा दधात्वग्निरिन्द्रो बृहस्पतिश्च स्वाहा ॥४॥
परि त्वा गिरेरमिहं परि भ्रातुः परि ष्वसुः ।
परि सर्वेभ्यो ज्ञातिभ्यः परिषीतः क्रेथसि ॥५॥
शश्वत्परिकुपितेन संक्रामेणाविच्छिदा ।
उलेन परिषीतोऽसि परिषीतोऽस्युलेन ॥६॥
आवर्तन वर्तय नि निवर्तन वर्तयेन्द्र नर्दबुद ।

2a एषन्मुखेमतं Bu. एतन्मुखेमत्तँ E. एतत्मुखेमतँ B. 2b क्रोधं Wh.—नयामसि B.—See Hir. I, 15, 3; Pār. III, 13, 5. 3a अवज्यामिव E.—See Av. VI, 42, 1a. 3b इन्द्रायास्य E. इंद्रायास्य B. Cf. Hir. I, 14, 7, where the Mantra is quite corrupt. 4a प्रपस्नन् व्यवहरन् H. प्रवणँश्चरामि E. प्रवणाश्चरामि B. प्रवणाँश्च° T. प्रवणंश्च° Wh. Bu. See Hir. I, 15, 1; Av. III, 15, 6; Introd., p. xxi.—देवा B.—°मिच्छमानाः B. Wh. 4b रुचमाधात्वग्नि° E. 5a गिरेरमिहं E. गिरेरमिहं B. गिरेरमहं Wh. 5b परिषीतः B. परिष्टुतः E. परिषितः Bu. See Introd., p. xxvii.—क्रेथसि B. See Introd., p. xxviii.—See Hir. I, 14, 2; Pār. III, 7, 2. 6a °ञ्चाविच्छदा E. °ञ्चाविच्छदा Wh. Bu. 6b उलेन परिषीतोसि E. उलेन परिषितोसि B.—परिषितोस्युलेन E. परिषितोस्युलेन B. See Hir. I, 14, 2. 7 The MSS. of the text give the Pratīka only, viz. आवर्तन वर्तयेत्येषा ॥ Wh. Bu. आवर्तन विवर्तेन-

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

भूम्याश्चतस्रः प्रदिशस्ताभिरा वर्तया पुनः ॥७॥
आवर्तने निवर्तन आवर्तननिवर्तनाय स्वाहा ॥८॥
अनु पोऽहूदनुहूयो निवर्तो वो न्यवीवृतत् ।
ऐन्द्रः परिक्रोशो वः परि क्रोशतु सर्वतः ॥९॥
यदि मामंतिमन्यांध्वा अदेवा देववत्तरम् ।
इन्द्रः पाशेन सिक्का वो मह्यमिद्वशमा नयात्स्वाहा ॥१०॥
यदि वृक्षाद्यद्यन्तरिक्षात्फलमभ्यपपत्तदु वायुरेव ।
यच्चास्पृक्षत्तनुवं यच्च वास आपो बाधन्तां निर्ऋतिं पराचैः ॥११॥
ये पक्षिणः पतयन्ति विभ्यतो निर्ऋतैस्सह ।

येत्वेषा E. आवर्तन वर्तनेत्वेषा B. आवर्तन निवर्तयेत्वेषा T. Haradatta, explaining the verse as given from Ts. III, 3, 10, 1, takes आवर्तन = आ + आवर्तन. Cf. Rv. X, 19, 8. 8 निवर्त्तने E. विवर्तन B.—आवर्त्तननिवर्त्तनाय E. आवर्तनवि (नि sec. m.) वर्तनाय B. 9a अनु पो E. B. Wh. H. अनु वो Bu. See Introd., p. xxi.—°हूदनुहूयो विवर्त्तो वो E. °हूदनुहूयो निवर्तो B. °हूदनुहूयविवृत्तो वो Wh. °हूदनुहूयो निवृत्तो वो Bu.—न्यवीवृतत् Bu. H. T. न्यवीवृधत् E. B. Wh. 9b ऐन्द्रः परिक्रोशो तुवः E. ऐन्द्रः परिक्रोश वः Wh. इंद्रः परि° T. 10a मामतिमन्यांद्वा अदेवा Wh. Bu. मामतिमन्यांध्वा आदेवा B. T. मामतिमन्यांद्वा आदेवा E.—देववत्तर E. वीरवत्तरं Wh. 10b ऐन्द्रः Wh.—सिक्का वो H., who says that सिक्का is छान्दस for सिक्वा. सिक्षा वो B. शिक्का वो E. सिक्कापो Bu. सिक्वातो Wh. सिक्त्वा पो T. See Introd., p. xxvii. 11a °मभ्यपपत्तदु वा° E. °मभ्यपत्तदु वा° B. °मभ्यपतत्तदु वा° Bu. 11b °स्पृक्षत्तनुवं E. Wh. °स्पृक्षत्तनुवं Bu.—वास आपो बाधितां E. वास आपो बाधतां B.—See Hir. I, 16, 7. 12a विभ्यतो Wh.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

ते मा शिवेन शग्मेन तेजसोन्दन्तु वर्चसा ॥१२॥
दिवो नु मा बृहतो अन्तरिक्षादपाँ स्तोको अभ्यपप्रुक्षिवेन ।
समहमिन्द्रियेण मनसाहमागां ब्रह्मणा संपृच्चानस्सुकृतां कृतेन॥१३॥
इमं मे वरुण ॥१४॥
तत्त्वा यामि ॥१५॥
त्वं नो अग्ने ॥१६॥
स त्वं नो अग्ने ॥१७॥
त्वमग्ने अयासि ॥१८॥
प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वा जातानि परि ता बभूव ।
यत्कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वयँ स्याम पतयो रयीणाम् ॥१९॥
सम्राजँ च ॥२०॥
भूः स्वाहा ॥२१॥ भुवः स्वाहा ॥२२॥ सुवः स्वाहा ॥२३॥

12b तेना E.—तेजसोदंतु B. तेजसीदंतु E. तेजसोन्तु Bu.—See Hir. I, 16, 5. 13a दिवो नु मा B. दिवा नु वमा E. दिवोनु मामनु Hw.—रिक्षादपाँ स्तोको E.—अभ्यपप्रुक्षिवेना E. शिवेन is omitted by H. 13b वीर्येण inserted before मनसा in E. T.—मनसाहमागो E.—ब्रम्हणा संपृचानः सुकृतां कृतेन B. ब्रह्मणा संपृचानः सुकृताकृतेन E. ब्रह्मणा संपृज्ञानासुकृता गवेन Wh. ब्रह्मणा संपृचानसुकृता कृतेन Bu.—See Hir. I, 16, 6. 14–18 = I, 4, 12–16. 19 The MSS. of the text have only the Pratika: प्रजापते. H. explains the verse as given from Ts. I, 8, 14, 2 = Rv. X, 121, 10. 20 = II, 8, 8. संम्राजँ च B. Bu. संम्राजँ च विराजँ च E. T. 21–23 The MSS. have only: व्याहृतीर्विहृताः E. व्याहृतीर्विहृताः B. व्याहृतीर्विहृताः

इमं जीवेभ्यः परिधिं दधामि मैषां नु गादपरो अर्धमेतम् ।
शतं जीवन्तु शरदः पुरूचीस्तिरो मृत्युं दधतां पर्वतेन ॥२४॥

द्वाविँशः खण्डः ॥२२॥

[1]या त एषा रराव्या तनूः ॥[2] उक्थ्यस्वास्तिराचच ॥[3] पृथिवी ते पात्रम् ॥ द्यौस्ते माता ॥ परमेष्ठ्यसि परमाम् ॥ इन्द्र अहि हन्द्भूकम् ॥[4] क्रूरस्यसुक्रूरस्य ॥[5] यज्रूनेः क्रूरम् ॥ नक्तंचारिण उरसिशान् ॥ मा ते कुमारँ रक्षो वधीत् ॥ अश्मा भव परशुर्भव ॥ धाता ददातु नो रयिमिति चतस्रः ॥ त्वयि विश्वायि ॥ मयि पर्वतपृदयम् ॥ आयुष्यं वर्चस्यम् ॥ इमँ सोममहँते ॥ परि स्रापि परि मृजामि ॥ सुश्रवस्तुश्रवसं मा कुरु ॥ योगेयोगे तवस्तरम् ॥ आगन्ता समगन्महि ॥ आयुर्दा देव जरसं गृणानः ॥ [6]उष्णेन वायवुदकेनेहि[7] ॥ उष्णेन दृंहतां पर्वतेन ॥

॥ इति द्वितीयः प्रश्नस्समाप्तः ॥

॥ मन्त्रप्रश्नद्वयं समाप्तम् ॥

हरिः ओम् ॥ शुभमस्तु ॥

Bu. Wh. T. व्याहृतयश्च मताः H. I follow Haradatta on Āp. 23, 9, who says that there are ten Āhutis; according to Sudarśanārya there are eleven, so that after सुव स्वाहा, ओँ स्वाहा would have to be added. But see Āp. 2, 7 with the comm. 24a ददामि B pr. m. T.—मैषांस्तु E. मा गो गु T.—°मेतत् E. 24b जीवे E.—दधतां E.—See TBr. III, 7, 11, 3.—द्वाविँशः खण्डः ॥ Wh. ॥२२॥ Bu. या तं एषा रराव्या तनूः खण्डविँशतिः ॥ E. B. E. adds here: द्वितीयो मन्त्रपाठा समाप्तः ॥ ० ॥

[1] This list from या त एषा down to वायवुदकेनेहि is omitted in Wh. [2] E. adds

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

numbers from 1–22. [3] उक्थस्यातिं° B. E. उक्थस्याक्षतिं° Bu. [4] द्वन्द्वंयुकं E. द्वन्द्वंयुकं Bu. [5] कूर्कुरः सकू° B. E. शिवं शिवं Bu. [6] B. ends: उष्णेन धाता दद्दातूक्थस्य हविँषतिः ॥ हारोः ओँ ॥ इति मंत्रप्रश्नः समाप्तः ॥ E. ends: उष्णेन धाता दद्दातु उक्थस्य द्वाविँषतिः ॥ ८२ ॥ Wh. ends: उष्णेन द्धतां पर्वतेन ॥ हरिः ओम् मन्त्रप्रश्नद्वयं समाप्तम् ॥ हरिः ओम् शुभमस्तु ॥ Bu. ends: उष्णेनायुर्दा आगन्ता योगेयोगे सुश्रवः परि त्वेमं स्तोमन्धाता यत् भूमेरुच्चे माता दृश ॥ उष्णेन द्धतां पर्वतेन ॥ हरिः ओम् ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ [7] वाव उ° E. वायुवु° Bu.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

APPENDIX A.

SYNOPSIS OF THE MANTRAPĀṬHA AND THE ĀPASTAMBĪYA GṚHYASŪTRA.

Mantra-pāṭha	Āpastambīya Gṛhyasūtra
I, 1, 1–2	4, 2
3	3
4	4
5	5
6	6
7	7
8, 9, 10, 2, 1–5, 6, 7	8
8	9
3, 1–2	10
3–6	15
7–13	16
14	17
4, 1–16	5, 2
5, 1	3
2	6
3–5, 6	7
7	8
I, 5, 8–10, 11, 12	5, 9
13–15	10
16–17	12
18	18
6, 1	19
2–3	20
4–7	22
8	23
9–11	24
12	25
13	6, 1
14	3
7, 1–7	4
8–9	5
10	6
11–12	7
8, 1, 2	8
3–15, 9, 1	10

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

Mantra-pāṭha	Āpastambīya Gṛhyasūtra
I, 9, 2–5	6, 11
6–7	12
8	8, 2
9–10	5
10, 1–2	
3–9	
10–13	
11, 1–2	10
3	
4–6	
7–11	
12, 1–13, 4	13
13, 5–6	9, 2
7–10	3
14, 1–7	4
15, 1	
2–4	6
5	
6	
16 (Anuvāka)	9
17, 1–6	10
7–10	11
II, 1, 1–2	10, 5
3–6	6
7	7
8	8
2, 1–2	9
3–4	
5–7	10
8	
9–10	
11	11

Mantra-pāṭha	Āpastambīya Gṛhyasūtra
II, 3, 1	
2	
3–12	10, 12
13–23	
24	
25	
26	11, 1
27–30	2
31	3
32	4
4, 1–11	6
12	7
13	9–12
14	13
15	14
5, 1	15
2–10	
11	18
12–21	
22	19
6, 1	
2–13	22
14	25
15	26
7, 1	
2	
3	12, 3
4–11	
12	5
13–18	
19	6
20	
21–23	
24	
25	8
26	
27–32	

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

Mantra-pāṭha	Āpastambīya Gṛhyasūtra
II, 8, 1–8	12, 9
1–8 (*bis*)	10
9–10, 11–9, 1, 9, 2, 3, 4, 5	11
6	13
7	13, 2
8, 9	3
10	5
11	6
12, 13	8
14	9
10, 1–2, 3–4, 5	13
6, 7	16
8–12	17
13–18	18
11, 1–8	14, 2
9–11	3
12	5
13	6
14	11
15, 16–18	14
19–20	15
21–31, 32, 33–12, 1 (*tris*, Sudarśanārya), 33, 12, 1, 2 (Haradatta)	15, 1

Mantra-pāṭha	Āpastambīya Gṛhyasūtra
II, 12, 3–5 (Haradatta), 2–5 (Sudarśanārya), 6–10, 11–14	15, 4
13, 1, 2, 3–4, 5	5
6, 7–14, 2	6
14, 3, 4, 5–9	12
10	13
11–14	16, 1
15–22	8
15, 1	17, 1
2, 3–4	3
3–4	4
5	5
6–11	6
12, 13, 14	7
15	9
16	10
17	11
18–21	12
22	13
16, 1–11	18, 1
12–13, 14	3
15–17	6
17, 1–3	7
4–7	8

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

Mantra-pāṭha	Āpastambīya Gṛhyasūtra
II, 17, 8	18, 10 / 19, 4
9–25, 26–27	18, 12
18, 1	19, 7
2, 3–7	9
8–9	11
10	20, 1
11–13, 14–30, 31	4
32, 33–39, 40, 41	5
42–45	6
46	7
47–48	16
19, 1–7	21, 3 (or 4)
8–13	4 (or 3)
14–16	6
20, 1	8

Mantra-pāṭha	Āpastambīya Gṛhyasūtra
II, 20, 2–7, 8–13, 14–19, 20–23, 24, 25, 26	21, 9
27	22, 1
28	4
29–35	5
21, 1	6
2–9	7
10–16	13
17	14
18, 19	15
20–30	16
31	17
32, 33	23, 1
22, 1–2	2
3	3
4	5
5–6	6
7–10	7
11–13	8
14–23	9
24	10

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

APPENDIX B.

SYNOPSIS OF PARALLEL PASSAGES SHOWING THE RELATION OF THE MANTRAPĀṬHA TO THE VEDIC SAṂHITĀS.

p. = Pratīka, indicates that the MSS. of the Mantrapāṭha give the Pratīka only.

Mantrapāṭha	Rigveda-Saṃhitā	Atharvaveda-Saṃhitā	Taittirīya Saṃhitā	*Taittirīya Brāhmaṇa and Āraṇyaka	Other Vedas
I, 1, 1	cf. X, 32, 1				
2	= X, 85, 23	cf. XIV, 1, 34			
3		cf. XIV, 1, 62			
4	cf. X, 85, 44	cf. XIV, 2, 17			
6	cf. X, 40, 10	cf. XIV, 1, 46			
7		cf. XIV, 1, 39			
8		cf. XIV, 1, 39			
9	cf. VIII, 91, 7	cf. XIV, 1, 41			
10		cf. XIV, 1, 40			
2, 1					cf. Maitr. S. I, 2, 1
2–5		cf. I, 33	cf. V, 6, 1, 1–2	cf. Br. II, 8, 9, 3	cf. Maitr. S. II, 13, 1
6	= I, 10, 12		= I, 3, 1, 2; VI, 2, 10, 7		
7 p.		cf. XIV, 1, 42	= I, 1, 10, 1	= Br. III, 3, 3, 2	
8	cf. X, 85, 26				
3, 1	= X, 85, 40	cf. XIV, 2, 3			
2	= X, 85, 41	= XIV, 2, 4			
3	cf. X, 85, 36	cf. XIV, 1, 50			
14 c–e			cf. IV, 2, 5, 1		cf. Vs. XII, 58
14 f		cf. XIV, 2, 71			
4, 4		cf. XIV, 2, 52			cf. Bṛh. Up. VI, 4, 19
5	cf. X, 85, 25	cf. XIV, 1, 18			
6	cf. X, 85, 45				
11		cf. VIII, 6, 26			
12 p.	= I, 25, 19		= II, 1, 11, 6	= Br. III, 7, 11, 3 = Ā. IV, 20, 3	
13 p.	= I, 24, 11				
14 p.	= IV, 1, 4		= II, 5, 12, 3–4	= Br. III, 7, 12, 6	
15 p.	= IV, 1, 5				

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

Mantrapāṭha	Rigveda-Saṃhitā	Atharvaveda-Saṃhitā	Taittirīya Saṃhitā	Taittirīya Brāhmaṇa and Āraṇyaka	Other Vedas
I, 4, 16				= Br. II, 4, 1, 9	
5, 2		cf. XIV, 2, 63			
3	= X, 85, 38	cf. XIV, 2, 1			
4	cf. X, 85, 39	cf. XIV, 2, 2			
5	= II, 7, 3				
7	cf. X, 85, 25	cf. XIV, 1, 17–18			
12	cf. V, 3, 2				
16	} cf. X, 85, 24	} cf. XIV, 1, 19;	} cf. I, 1, 10, 2;		
17		} 58	III, 5, 6, 1–2		
6, 1	= X, 85, 1	= XIV, 1, 1			
2 p.	= I, 6, 1		= VII, 4, 20, 1	= Br. III, 9, 4, 1	
3 p.	= I, 30, 7	= XIX, 24, 7	= IV, 1, 2, 1; V, 1, 2, 1–2		
4	cf. X, 85, 20	cf. XIV, 1, 61			
6	cf. X, 85, 46	cf. XIV, 1, 44			
8	cf. X, 85, 28	cf. XIV, 1, 26			
9	cf. X, 85, 31	= XIV, 2, 10			
10	= X, 85, 32	cf. XIV, 2, 11			
11		cf. XIV, 2, 8			
12	cf. X, 40, 13	cf. XIV, 2, 6			
7, 1	cf. VIII, 1, 12	cf. XIV, 2, 47		= Ā. IV, 20, 1–2	
2 p.	= III, 1, 23		= IV, 2, 4, 3		
8		cf. XIV, 2, 9			
9		cf. XIV, 2, 7			
10		cf. XIV, 2, 12			
11	cf. X, 40, 12	cf. XIV, 2, 5			
12		cf. VII, 17, 4			
8, 1		cf. XIV, 2, 21			
6		= VI, 78, 1			
7		cf. VI, 78, 2			
8	cf. X, 85, 42 a; VI, 57, 6 b	cf. XIV, 1, 22 a			
9		cf. XIV, 1, 52			
10		= VI, 78, 3			
9, 1		cf. XX, 127, 12			
2	cf. X, 85, 2	cf. XIV, 1, 2			
4	cf. X, 85, 27	cf. XIV, 1, 21			
5	= X, 85, 33	cf. XIV, 2, 28			
6			cf. IV, 3, 4, 1		cf. Vs. XIV, 1
					cf. Maitr. S. II, 8, 1
8	= I, 18, 6			= Ā. X, 1, 4	= Vs. XXXII, 13
9				= Ā. X, 1, 4–5	
10				= Ā. X, 1, 5	

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

Mantrapāṭha	Rigveda-Saṃhitā	Atharvaveda-Saṃhitā	Taittirīya Saṃhitā	Taittirīya Brāhmaṇa and Āraṇyaka	Other Vedas
I, 10, 1	cf. X, 85, 22	cf. XIV, 2, 33			
2	cf. X, 85, 21	cf. XIV, 2, 33			
7					cf. Maitr. S. III, 12, 12
8			cf. I, 4, 14		
9			cf. III, 4, 4, 1		
11, 1	= X, 183, 1				
2	cf. X, 183, 2				
3	cf. X, 85, 47				
5	cf. X, 85, 43	cf. XIV, 2, 40			
6	cf. X, 85, 37	cf. XIV, 2, 38			
7		cf. XIV, 2, 39 a			
9	cf. X, 183, 3				
10	cf. VIII, 31, 8				
11	cf. VIII, 31, 9				
12, 1–3	= X, 184	cf. V, 25, 3; 5			
4	cf. Khila 30, 2	cf. V, 25, 2; VI, 17, 1			
5					cf. Bṛh. Up. VI, 4, 21
6	cf. Khila 30, 3	cf. V, 25, 10–13			
7	= Khila 30, 1				
9		cf. III, 23, 2			
13, 1		cf. III, 23, 5 a			
2		cf. III, 23, 3–4			
3		cf. III, 23, 4			
5		cf. XIX, 8, 4 a			
10	= II, 43, 2 a				
14, 1	= VII, 41, 1	cf. III, 16, 1		= Br. II, 8, 9, 7	= Vs. XXXIV, 34
2	= VII, 41, 2	cf. III, 16, 2		= Br. II, 8, 9, 7–8	= Vs. XXXIV, 35
3	cf. VII, 41, 3	cf. III, 16, 3		= Br. II, 5, 5, 2; 8, 9, 8	cf. Vs. XXXIV, 36
4	= VII, 41, 4	cf. III, 16, 4		= Br. II, 8, 9, 8	= Vs. XXXIV, 37
5	cf. VII, 41, 5	cf. III, 16, 5		= Br. II, 5, 5, 2; 8, 9, 8–9	cf. Vs. XXXIV, 38
6	= VII, 41, 6	cf. III, 16, 6		= Br. II, 8, 9, 9	= Vs. XXXIV, 39
7	cf. VII, 41, 7	cf. III, 16, 7		= Br. II, 8, 9, 9	cf. Vs. XXXIV, 40
15, 1	cf. X, 145, 1	cf. III, 18, 1			
2	cf. X, 145, 2	cf. III, 18, 2			
3	= X, 145, 3	cf. III, 18, 4			
4	cf. X, 145, 4	cf. III, 18, 3			
5	cf. X, 145, 5	cf. III, 18, 5			
6	= X, 145, 6	cf. III, 18, 6			
16, 1	= X, 159, 1	cf. I, 29, 5			
2	cf. X, 159, 2				

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

Mantrapāṭha	Rigveda-Saṃhitā	Atharvaveda-Saṃhitā	Taittirīya Saṃhitā	Taittirīya Brāhmaṇa and Āraṇyaka	Other Vedas
I, 16, 3	cf. X, 159, 3				
4	cf. X, 159, 4				
5	cf. X, 159, 5				
6	cf. X, 159, 6				
17, 1	cf. X, 163, 1	cf. XX, 96, 17; II, 33, 1			
2	= X, 163, 2	= XX, 96, 18; II, 33, 2			
3	= X, 163, 3	= XX, 96, 19 cf. II, 33, 4			
4	cf. X, 163, 4	cf. XX, 96, 20; II, 33, 5			
5	cf. X, 163, 5	cf. XX, 96, 21			
6	cf. X, 163, 6	cf. XX, 96, 22			
7	cf. X, 85, 29	cf. XIV, 1, 25			
8	cf. X, 85, 30	cf. XIV, 1, 27			
9	cf. X, 85, 34	cf. XIV, 1, 29			
10	cf. X, 85, 35	cf. XIV, 1, 28			
II, 1, 1		cf. VI, 68, 1			
2 a		cf. VI, 68, 2	= I, 2, 1, 1		
2 b	= I, 23, 21 b				
3 a		= VI, 68, 3 a		= Br. II, 7, 17, 2	
3 b		cf. VI, 68, 3 b; VIII, 5, 21 b		cf. Br. II, 7, 17, 2	
7		cf. VIII, 2, 17			
2, 1		cf. II, 13, 1		cf. Br. I, 2, 1, 11	
5		cf. XIV, 1, 45			
6		cf. II, 13, 2; XIX, 24, 4			
7		cf. XIX, 24, 5			
8		cf. II, 13, 3; XIX, 24, 6			
3, 2 a	cf. IV, 58, 1 a			cf. Ā. X, 10, 2	cf. Vs. XVII, 89
2 b	cf. I, 109, 7 b				
24			cf. Ts. I, 3, 1, 1; II, 6, 4, 1, and often	cf. Ā. III, 10, 1	
4, 2 p.			= II, 3, 10, 3	= Br. II, 7, 7, 5 cf. Ā. II, 5, 1	
3	= I, 89, 9				
5 a	= Khila 29, 1				
6	cf. Khila 29, 3			cf. Ā. X, 41	

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

Mantrapāṭha	Rigveda-Saṃhitā	Atharvaveda-Saṃhitā	Taittirīya Saṃhitā	Taittirīya Brāhmaṇa and Āraṇyaka	Other Vedas
II, 4, 13 p.	= III, 62, 10		= I, 5, 6, 4		
5, 11			= I, 2, 8, 1		
12–21	cf. VII, 66, 16			= Ā. IV, 42, 5 (32)	
6, 2		cf. XIX, 64, 1–2			
3–5			= I, 4, 45, 3; VI, 6, 3, 5	= Br. II, 6, 6, 4–5	cf. Maitr. S. I, 3, 39
6	cf. I, 23, 23; X, 9, 9		cf. I, 4, 45, 3; 46, 2	cf. Br. II, 6, 6, 5	cf. Maitr. S. I, 3, 39
7	cf. I, 23, 24 a				
8	cf. I, 23, 24 b				
15		cf. II, 13, 5			
7, 1	= I, 94, 1				
2		cf. V, 28, 7			cf. Vs. III, 62
3					= Vs. III, 63
13–15 p.	= X, 9, 1–3		= IV, 1, 5, 1; V, 6, 1, 4; VII, 4, 19, 4	= Ā. IV, 42, 4; X, 1, 11–12	
26				cf. Br. I, 2, 1, 19–20	
8, 1	cf. Khila 27, 1				cf. Vs. XXXIV, 50
2	cf. Khila 27, 2				
3	cf. Khila 27, 3				
5					cf. Bṛh. Up. VI, 3, 3
8	cf. Khila 27, 4				
11		cf. IV, 9, 9		cf. Ā. VI, 10, 2	
9, 3					cf. Vs. V, 33
4					cf. Vs. V, 28
5			cf. II, 6, 4, 1; VII, 1, 11, 1; V, 7, 3, 1		
6 p.	= X, 128, 5		= IV, 7, 14, 2		
10, 3				= Ā. X, 32	
4				= Ā. X, 35	
7 a				cf. Br. II, 4, 8, 7	
11, 1–4 p.			= III, 3, 11, 2–3		
5–8 p.	5 = V, 4, 10		= I, 4, 46, 1–2		
10–11 p.	= II, 32, 4–5		= III, 3, 11, 5		
20		cf. I, 11, 4			
21–31 p.	cf. X, 45		= IV, 2, 2		
33					= Bṛh. Up. VI, 4, 8 a; 26 b
12, 1					cf. Bṛh. Up. VI, 4, 26
2	cf. Khila 29, 2				
6–10		cf. II, 10		= Br. II, 5, 6, 1–3	

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

Mantrapāṭha	Rigveda-Saṃhitā	Atharvaveda-Saṃhitā	Taittirīya Saṃhitā	Taittirīya Brāhmaṇa and Āraṇyaka	Other Vedas
II, 14, 5–9 p.			= II, 3, 10, 3		
15, 2	cf. I, 22, 15	cf. XVIII, 2, 19		= Ā. X, 1, 10	cf. Vs. XXXV, 21; XXXVI, 13
4		cf. III, 12, 7			
5		cf. III, 12, 6 a			
15 p.			= IV, 2, 3, 1; V, 2, 2, 1	= Br. III, 11, 4, 1	
18, 19 p.	cf. VII, 54, 1; cf. VII, 54, 3		= III, 4, 10, 1		
20	cf. VII, 54, 2				
21	= VII, 55, 1				
17, 5–7 p.			= IV, 2, 8, 3		cf. Vs. XIII, 6–8
14–19 p.			= V, 5, 10, 1–3		
20–25 p.			= V, 5, 10, 3–5		
18, 6–7			= VII, 1, 12		
9 p.	cf. V, 84, 1		= II, 2, 12, 2		
10	cf. I, 16, 1 a				cf. Maitr. S. II, 9, 1
46			cf. IV, 5, 3, 1		
47–48 p.			= I, 1, 14, 2–3		
19, 7	cf. X, 15, 13				
20, 27		cf. III, 10, 2			
28					cf. Vs. XXXV, 20
30–32 p.			= IV, 3, 11, 1		
34		cf. III, 10, 5			
35		cf. III, 10, 12			
21, 17 p.			= I, 7, 7, 2		
20–30			= VII, 1, 12		
22, 3 a		cf. VI, 42, 1 a			
4		cf. III, 15, 6			
7 p.	cf. X, 19, 8		= III, 3, 10, 1		
19 p.	= X, 121, 10	cf. VII, 79, 4; 80, 3	= I, 8, 14, 2; III, 2, 5, 6	= Br. II, 8, 1, 2–3; III, 5, 7, 1–2	cf. Vs. X, 20
24	cf. X, 18, 4	cf. XII, 2, 23		= Br. III, 7, 11, 3; cf. Ā. VI, 10, 2	cf. Vs. XXXV, 15

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

INDEX OF MANTRAS.

An asterisk indicates that the MSS. give only the Pratika of the Mantra.

अँशवे हस्तं II, 3, 9.
*अक्रन्ददग्नि स्तनयन् II, 11, 24.
अक्षीभ्यां ते नासिकाभ्यां I, 17, 1.
अग्नये कव्यवाहनाय II, 19, 13; 21, 9.
अग्नये अग्निविदे स्वाहा I, 4, 3.
अग्नये त्वा II, 3, 13.
अग्नये वृहते II, 6, 9.
अग्नये समिधमाहार्षं II, 6, 2.
अग्नये स्विष्टकृते सुरुतकृत II, 18, 31.
अग्निः प्राश्नातु II, 10, 7.
*अग्निरायुष्मान्स्त II, 14, 5.
अग्निरेतु प्रथमो देवतानां I, 4, 7.
अग्निष्ट आयुः प्रतरां II, 4, 4.
अग्निष्टे हस्तं II, 3, 3.
अग्ने प्रायश्चित्ते त्वं I, 10, 3.
अघोरचक्षुरपतिघ्न्येधि I, 1, 4.
*अङ्कौ न्यङ्काविभितो II, 21, 17.
अङ्गादङ्गात्संभवसि . . . आत्मा वै II, 11, 33.
अङ्गादङ्गात्संभवसि . . . वेदो वै II, 14, 3.
अङ्गादङ्गाल्लोम्नोलोम्नः I, 17, 6.
अजीता स्याम II, 5, 20.
अतिवलाहिँसस्ते II, 17, 12.
अत्योऽसि II, 21, 22.
(अङ्गिरश्चर्वाङ्गिरोभि° II, 21, 5.)
अद्यस्त्वा II, 3, 21.
*अधिपतयो नाम स्थ II, 17, 24.
*अधिपत्नी नामासि II, 17, 18.
अध्वनामध्वपते श्रेष्ठ° II, 3, 32.
अध्वनामध्वपते स्वस्ति II, 21, 18.
अनु पोऽङ्कदनु° II, 22, 9.
(अनु वोऽङ्कदनु° II, 22, 9.)
अनुहवं परिहवं I, 13, 5.
अनुहूतं परिहूतं I, 13, 6.
अनृचरा ऋजवस्स्तनु I, 1, 2.
अन्तकाय त्वा II, 3, 20.
अन्तर्दध ऋतुभिर° II, 19, 6.
अन्तर्दधे पर्वतैर° II, 19, 4.
*अन्नपतेऽन्नस्य II, 15, 15.
अन्नमिव ते वृणे II, 21, 10.
अन्नाद्याय व्यूहध्वं II, 7, 19.
अन्वासारिण उप II, 18, 44.
अपश्यं त्वा मनसा चेकितानं I, 11, 1.
अपश्यं त्वा मनसा दीध्यानां I, 11, 2.
अप श्वेत पदा II, 17, 26.
अपां स्नौषधीनाँ II, 14, 11-14.
अपाग्नेऽस्थुरो मे II, 7, 26.
अपो अद्यान्वचारिषं II, 6, 6.
अप्रजस्तां पौत्रमृत्युं I, 4, 11.
अप्सरस्सु यो गन्धः II, 7, 24.
अप्सरासु च या मेधा II, 4, 6.
अप्सु जात II, 17, 2.
अभि वर्धतां पयसा I, 8, 7.
अभातृघ्नीं वरुणापतिघ्नीं I, 1, 3.
अमीवहा वास्तोष्पते II, 15, 21.
अमृतापिधानमसि II, 10, 4.
अमृताकृतिममृताद्यां II, 15, 14.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

अमृतोपस्तरणमसि II, 10, 3.
अमोचि यच्छाद् II, 12, 9.
अयं वामश्विना रथो II, 21, 19.
अयं कलिं पतयद्भिः II, 13, 7.
अयं कुमारो II, 13, 2.
अयं नो देवस्सविता I, 7, 12.
अयं नो मह्याः पारं I, 6, 13.
अयमग्निर्गृहपतिः I, 8, 4.
अयशशण्डो मर्कः II, 13, 9.
अयाश्चाग्नेऽस्य° I, 5, 18.
अरिष्टा अस्माकं II, 15, 16.
अर्यमणं नु देवं I, 5, 7.
अर्यमा ते हस्तं II, 3, 8.
अर्यम्णो अग्निं परि I, 1, 8.
अर्वासि II, 21, 24.
अवजिघ्रक निजिघ्र° II, 21, 32.
अव ज्यामिव II, 22, 3.
*अवखावा नामास्यु° II, 17, 17.
*अवखावानो नाम स्थ II, 17, 23.
अवृधमसौ II, 4, 14.
अश्मा भव परशुर् II, 12, 1; 14, 4.
अश्लीला तनूर्भवति I, 17, 8.
अश्वावतीर्गोमतीः I, 14, 7.
अश्वोऽसि II, 21, 20.
असपत्ना सपत्निघ्नी I, 16, 5.
असाविष ते देव II, 3, 31.
असौ नामास्मि II, 3, 28.
अस्मिन्नहँ सहस्रं II, 11, 32.
अस्य पारे निर्ऋथस्य I, 6, 14.
अहं केतुरहं मूर्धा I, 16, 2.
अहं गर्भमदधाम् I, 11, 9.
अहमस्मि सहमाना I, 15, 5.
अहिँसातिबलस्ते II, 17, 11.

आगन्गोष्ठं महिषी I, 8, 3.
आगन्त्वा समगन्महि II, 3, 1.
*आ तं भज सौ° II, 11, 29.
आ तिष्ठममश्मानं . . . स्थिरा भव I, 5, 1; 6; 11.
आ तिष्ठममश्मानं . . . स्थिरो भव II, 2, 2.
आ ते गर्भो योनिमेतु I, 12, 9.
आ ते वाचमा° II, 21, 33.
आ त्वा कुमारस् II, 15, 4.
आ त्वा वहन्तु II, 18, 10.
आदित्य प्रायश्चित्ते I, 10, 5.
आदित्यानां पत्वा° II, 21, 30.
आ नः प्रजां जनयतु I, 11, 5.
आन्नेभ्यस्ते गुदाभ्यः I, 17, 3.
आप उन्दन्तु जीवसे II, 1, 2; 7, 5; 14, 16.
आपः पादावनेजनीः II, 9, 10.
आपस्तुन्नेषु II, 13, 6.
*आपो हि ष्ठा मयोभुवः II, 7, 13.
आभिर्द्वाहं दशभिः II, 11, 15.
आ मा गन्वशसा II, 9, 12; 10, 2.
आयमगीर्धमयत II, 11, 18.
आयुर्दा देव जरसं II, 2, 1.
आयुषि ब्रह्मवर्चसि II, 11, 16b (=Sudarś.: II, 11, 17).
आयुष्यं वर्चस्यं II, 8, 1.
आरात्ते अग्निरस्तु I, 13, 7.
आ रोहोदस्तुप I, 11, 7.
आर्द्रयारखा यच I, 11, 8.
*आवर्तन वर्तय II, 22, 7.
आवर्तने निवर्तन II, 22, 8.
आ वामगन्त्सुमतिः I, 7, 11.
आशसनं विशसनमथो I, 17, 10.
*आशासाना सौमनसं I, 2, 7.
आश्येव ते दृशी II, 21, 13.
(आश्वी ब्राह्मणाः I, 1, 7.)

*इडामग्ने I, 7, 2.
इदमहं या त्वयि I, 1, 5.
इदमहममुष्य II, 7, 12.
इन्द्र जहि दन्दशूकं II, 17, 1.
इन्द्रस्य गृहा II, 15, 13.
इमं वि ष्यामि वरुणस्य I, 5, 17.
इमँ स्तोममर्हते II, 7, 1.
इमं जीवेभ्यः परिधिं II, 22, 24.
*इममग्न आयुषे II, 4, 2.
*इमं मे वरुण I, 4, 12; 7, 3; 8, 11; II, 4, 7; 22, 14.
इमां खनाम्योषधीं I, 15, 1.
इमां त्वमिन्द्र मीढ्वः I, 4, 6.
इमामग्निस्त्रायतां I, 4, 8.
इयं दुरुक्तात् II, 2, 9.
इयं गार्युप ब्रूते I, 5, 2.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

*इयमेव सा या II, 20, 30.
इयमोषधे चायमाणा II, 7, 25.
इषमूर्जमभि I, 3, 14d.
इषश्चोर्जश्च II, 15, 8.
इह गावः प्र जायध्वम् I, 9, 1.
इह धृतिरिह II, 18, 6.
इह प्रियं प्रजया I, 9, 4.
इह रन्तिरिह II, 18, 7.
इहैव तिष्ठ निमिता II, 15, 3.
इहैव स्तं मा वि यौष्टं I, 8, 8.

ईशानस्य देवस्य II, 18, 24.
ईशानाय देवाय II, 18, 16.

*उक्थउक्थे सोमः II, 11, 8.
उक्थ्यस्याख्यति° II, 21, 1.
उग्रस्य देवस्य II, 18, 27.
उग्राय देवाय II, 18, 19.
उच्चैर्वादि (v.l. °वाजि) पृतनाजि II, 8, 2.
उतेदानीं भगवन्तः I, 14, 4.
उत्तराहमुत्तरे I, 15, 3.
उत्तानपर्णे सुभगे I, 15, 2.
उदसौ सूर्यो अगात् I, 16, 1.
उदायुषा स्वायुषो° II, 5, 11.
उदीर्ष्वातः पतिवति I, 10, 2.
उदीर्ष्वातो विश्वावसो I, 10, 1.
उदुत्तरमारोहन्ती I, 6, 5.
उन्नतेव शकुने I, 13, 10.
उद्दीप्यस्व जातवेदः I, 9, 9.
उद्रियमाणं उद्वर II, 15, 12.
उप तेऽधाँ सहमानाम् I, 15, 6.
उप सृजतु मीढुषी II, 18, 12.
उप सृजतु मीढ्वान् II, 18, 11.
उप्त्वाय केशान् II, 1, 8; 7, 11; 14, 22.
*उशिक् पापको अरतिः II, 11, 25.
उष्णेन वायवुदकेन II, 1, 1; 7, 4; 14, 15.

ऊरुभ्यां तेऽष्ठीवद्भ्यां I, 17, 4.

ऋतस्य गोप्त्री II, 2, 10.
*ऋतस्य पन्थामनु II, 20, 32.
ऋतेन स्थूणावधि II, 15, 5.
ऋषिर्बोधः प्रबोध II, 16, 14.

एकमिषे I, 3, 7.
एकाष्टका तपसा II, 20, 35.
एकाष्टकां पञ्चत II, 20, 33.
एतत्ते ततासौ II, 20, 8.
एतत्ते पितामहासौ II, 20, 9.
एतत्ते पितामह्यसौ II, 20, 12.
एतत्ते प्रपितामहासौ II, 20, 10.
एतत्ते प्रपितामह्यसौ II, 20, 13.
एतत्ते मातरसौ II, 20, 11.
एतान्प्रतितान् II, 13, 12.
एते ते प्रति II, 16, 12.
एधोऽस्येधि° II, 6, 3.
एष ते तत मधु° II, 19, 14.
एष ते पितामह II, 19, 15.
एष ते प्रपितामह II, 19, 16.
एषा ते अग्ने II, 6, 11.

ऐतु गर्भो अदितेः II, 11, 17b; 18b (=Sudarś.: II, 11, 18; 19).

ओँ स्वाहा I, 10, 13; II, 12, 14; (22, 23 note.)
ओं कल्पयत II, 10, 18.
*ओजस्विनी नामासि II, 17, 15.
ओमृत्सृजत II, 10, 12.
ओषधीभ्यस्त्वा II, 3, 22.

औलब इत्तमुपा II, 16, 2.
औलूखला यावाणो II, 20, 34.

कन्यसा पितृभ्यो यती I, 4, 4.
करोमि ते प्राजापत्यम् I, 13, 1.
कस्य ब्रह्मचार्यसि II, 3, 29.
कामप्रमृध्यतां I, 13, 4.
कामस्तमृध्यतां I, 13, 4 v.l.
कूर्कुरस्तुकूर्कुरः II, 16, 1.
केतवे मनवे II, 21, 7.
केशिनी श्वलोमिनीः II, 13, 10.
को नामासि II, 3, 27.
*क्रव्या नाम स्थ II, 17, 25.
क्रूरमेतत्कटुकम् I, 17, 9.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

*वेधस्य पतिना II, 18, 47.
*वेधस्य पते मधु° II, 18, 48.
वेविषे त्वा निर्ऋतये II, 12, 6.

वेऽगसः वे रथः I, 1, 9.
(वे रथस्य वे I, 1, 9.)*

गदाय त्वा II, 3, 19.
गन्धर्वाय अग्निविदे स्वाहा I, 4, 2.
गर्भं धेहि सिनीवालि I, 12, 2.
गृभ्णामि ते सुप्रजास्त्वाय I, 3, 3.
गृहपोप स्तृणु II, 18, 33.
गृहप्युप स्तृणु II, 18, 34.
गृहाभ्यद्राग्त्सुमनसः I, 8, 2.
गौरस्यपहतपाप्मा II, 10, 6.
गौर्धेनुभव्या माता II, 10, 9.
ग्रीवाभ्यस्त उष्णिहाभ्यः I, 17, 2.

घोषिण उप स्तृणत II, 18, 35.

चत्वारि मायोभवाय I, 3, 10.
चित्तं च चित्तिश्च I, 10, 9.

*छन्दस्वती उषसा II, 20, 31.

जग्धा वितृष्टिर् II, 16, 17.
जग्धो मशको II, 16, 15.
जग्धो व्यध्वरो II, 16, 16.
जगद्भिरश्वसाङ्गि° II, 21, 5.
जयन्ताय स्वाहा II, 18, 30.
जयन्तोप स्तृणु II, 18, 13.
जरां गच्छासि II, 2, 7; 7, 31.
जीवाँ उदजि I, 1, 6.
जीवेम शरदश्शतं II, 5, 14.
ज्योक्च सूर्यं II, 5, 21.

तक्षक वैशालेय II, 17, 9.
तच्चक्षुर्देवहितं II, 5, 12.
*तत्त्वा यामि I, 4, 13; 7, 4; 8, 12; II, 4, 8; 22, 15.
तत्सत्यं यत्तेऽमावास्यायां II, 17, 4.
तत्सत्यं यत्ते सरमा II, 16, 7.
तत्सत्यं यत्तेन्द्रो II, 16, 4.
*तत्सवितुर्वरेण्यं II, 4, 13.
तन्म ऊर्ज धाः II, 10, 17.
तन्मा वाचि II, 10, 15.
तपश्च मे II, 5, 8.
*तस्मा अरं गमाम II, 7, 15.
तस्य तेऽग्नीय II, 10, 16.
ता मन्द्रसाना मनुषः I, 6, 12.
तां पूषञ्छिवतमाम् I, 11, 6.
तासां त्वं छण्ण° II, 14, 2c.
तिलदेऽव पत्यस्व II, 11, 19.
तुभ्यमग्ने पर्यवहन् I, 5, 3; 8; 13.
तृप्यत तृप्यत तृप्यत II, 20, 23; 25.
तृप्यन्तु भवन्तः II, 20, 22.
तृप्यन्तु भवन्तः II, 20, 21.
तेजश्च सस्यमतण्डश्च II, 16, 8.
तेजोऽसि तेजः II, 6, 5.
तेन भूतेन हविषा I, 8, 6.
ते ह पूर्वे जनासो I, 3, 4.
त्वष्टे विद्वांसे यशोऽसि II, 10, 1.
त्वामसि परि° II, 17, 3.
त्वोषि व्रताय I, 3, 9.
त्र्यायुषं जमदग्नेः II, 7, 2.
*त्वं नो अग्ने I, 4, 14; 7, 5; 8, 13; II, 4, 9; 22, 16.
*त्वमग्ने अयासि I, 4, 16; 7, 7; 8, 15; II, 4, 11; 22, 18.
त्वमर्यमा भवसि I, 5, 12.
त्वयि मेधां . . . त्वयि सूर्यो II, 12, 5.
त्वयि मेधां . . . त्वयीन्द्र II, 12, 4.
त्वयि मेधां . . . त्वय्यग्निस् II, 12, 3.
त्वष्टा जायामजनयत् I, 8, 10.
*त्वामग्ने यजमाना II, 11, 30.
*त्वे सु पुत्र II, 11, 7.

दश मासाञ्छशयानः II, 11, 17.
*दिवस्परि प्रथमं II, 11, 21.
(दिवादित्येन II, 21, 4.)
दिवो नु मा बृहतो II, 22, 13.
*दृशानो रुक्म II, 11, 31.
देवसेना उप स्तृ° II, 18, 40.
देवस्य त्वा सवितुः प्रसव उप II, 3, 24.
देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्वि° II, 9, 5.
*देवा आयुष्मन्तस्ते II, 14, 9.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

देवीर्देवाय II, 2, 4; 7, 28.
*देवीष्वदुर्वीरद II, 9, 6.
द्यावापृथिवीभ्यां स्वाहा II, 6, 10.
द्यौस्ते पृष्ठं रक्षतु I, 4, 10.
द्वारापोप स्पृश II, 18, 42.
द्वाराप्युप स्पृश II, 18, 43.
द्वे ऊर्जे I, 3, 8.

धर्मस्ते स्यू° II, 15, 10.
*धाता ददातु दाशुषे II, 11, 4.
*धाता ददातु नो रयिमी° II, 11, 1.
*धाता ददातु नो रयिं प्रा° II, 11, 3.
*धाता प्रजाया उत II, 11, 2.
धृतराष्ट्रिरावत II, 17, 10.
ध्रुवचितिर्ध्रुवयोनिः I, 9, 6.
ध्रुवैधि पोष्या I, 8, 9.

नक्तंचारिण उर° II, 14, 1.
नन्द्राम शरद° II, 5, 15.
नमश्शङ्कस्तदे रुद्राय I, 13, 8.
नमश्शाकवज्रभाभ्यां II, 7, 22.
नमस्काभ्यो देवताभ्यः II, 7, 23.
*नमो अस्तु सर्पेभ्यो ये के च II, 17, 5.
नमो अस्तु सर्पेभ्यो ये पार्थिवा II, 17, 8.
नमो ग्रहाय चा° II, 7, 21.
नमो निषङ्गिण II, 18, 46.
नरोऽसि II, 21, 23.
न वै श्वेतस्या° II, 17, 27.
नह्यस्ते नाम I, 15, 4.
नामयति न रुदति II, 13, 5.
निन्द्रा च मे II, 5, 3.
निरेतु पृश्नि शेवलं II, 11, 20.
*निलिम्पा नाम स्थ II, 17, 21.
निशीथचारिणी II, 14, 2.
निषङ्गिभ्युप स्पृश II, 18, 45.
नीललोहिते भवतः I, 6, 8.
नृमणा असि II, 21, 28.
नेजमेष परा पत I, 12, 7.

पक्ष पशुभ्यः I, 3, 11.
परमेष्ठ्यसि परमां II, 18, 1.
परा देहि शामल्यं I, 17, 7.
परि त्वा गिरिरमिहं II, 22, 5.
परि त्वा गिर्वणो I, 2, 6.
परि त्वापे परि II, 6, 1.
परि धत्त धत्त II, 2, 6; 7, 30.
परीदं वासो अधि II, 2, 8; 7, 32.
पशुपतये देवाय II, 18, 17.
पशुपतेर्देवस्य II, 18, 25.
पश्येम शरदश्शतं II, 5, 13.
पिचे स्वाहा II, 19, 9; 11.
पिवतूदकं II, 10, 11.
पुँसुवनमसि II, 11, 14.
पुत्रान्पौत्रानभि II, 20, 24.
पुत्रिणीमा कुमारिणा I, 11, 10.
पुनः पत्नीमग्निरदात् I, 5, 4; 9; 14.
पुमाँस्ते पुत्रो जायि I, 13, 2.
पूषा ते हस्तं II, 3, 7.
पूषा त्वेतो नयतु I, 2, 8.
पृथिवी ते पात्रं II, 20, 1.
(पृथिव्यभिगर्चा II, 21, 2.)
पृथिव्यै त्वा सवित्रागराये II, 3, 23.
प्रजापते तन्वं मे I, 11, 4.
*प्रजापते न त्वदे° II, 22, 19.
प्रजापते प्रायश्चित्ते I, 10, 6.
प्रजापतेश्शरणमसि II, 9, 4.
प्रजाया आभ्यां प्रजापते I, 8, 5.
प्र णु वोचं चि° II, 10, 10.
प्रति पचे प्रति II, 18, 3.
प्रति प्रजायां प्रति II, 18, 5.
प्रतिष्ठे स्थो देव° II, 9, 3.
प्रत्यवरूढो गो II, 18, 2.
प्रत्यश्वेषु प्रति II, 18, 4.
प्र त्वा मुञ्चामि I, 5, 16.
प्रपुन्वन्त उप II, 18, 38.
प्र ब्रवाम शरद° II, 5, 19.
प्रसवश्चोपयामश्च I, 10, 7.
प्रसाधन्यै देव्यै II, 8, 7.
प्र सु ममन्ता I, 1, 1.
प्रस्थ स्थः प्रेयं I, 9, 3.
*प्राची नामासि II, 17, 16.
प्राणस्य ब्रह्मचार्यस्मि II, 3, 30.
प्राणे निविष्टो II, 20, 26.
प्रातरग्निं प्रातरिन्द्रं I, 14, 1.
प्रातर्जितं भगमुग्रं I, 14, 2.
प्रियं मा देवेषु II, 8, 4.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

प्रेतो मुञ्चाति नामुतः I, 4, 5.

*बडित्था पर्वतानां II, 18, 9.
बिभ्रन्निष्कं च II, 16, 3; 6.
ब्रह्म च ते क्षत्रं II, 15, 6.
ब्रह्मचर्यमागामुप II, 3, 26.
ब्रह्मचार्यस्यपोऽशान II, 6, 14.
ब्रह्मण आणी स्थः II, 4, 15.
*ब्रह्मायुष्मत्तद् II, 14, 8.

भग एव भगवाँ I, 14, 5.
भग प्रणेतर्भग I, 14, 3.
भगस्ते हस्तं II, 3, 10.
भवस्य देवस्य II, 18, 22.
भवाम शरद° II, 5, 17.
भवाय देवाय II, 18, 14.
भीमस्य देवस्य II, 18, 28.
भीमाय देवाय II, 18, 20.
भुव स्वाहा I, 10, 11; II, 12, 12; 22, 22.
भुवोऽपां स्त्रीषधीनाँ II, 14, 12.
भुवो वायुनान्तरि° II, 21, 3.
भूः पृथिव्यग्नि° II, 21, 2.
भूतम् II, 10, 13.
भूमिर्भूमिमगान् II, 15, 17.
भूरपां स्त्रीषधीनाँ II, 14, 11.
भूर्भुवस्सुवः II, 11, 9.
भूर्भुवस्सुवरपां स्त्रीषधीनाँ II, 14, 14.
भू स्वाहा I, 10, 10; II, 12, 11; 22, 21.

मधुश्च माधवश्च I, 10, 8.
मम पुत्राश्शत्रुहणः I, 16, 3.
मयि पर्वतपृष्ठं II, 9, 1.
मयि महो मयि II, 9, 11.
महते देवाय II, 18, 21.
महतो देवस्य II, 18, 29.
मा ते कुमारँ II, 13, 1.
मा ते गृहे निशि I, 4, 9.
मा नो हिँसीज्जातवेदः I, 9, 10.
मार्जयन्तां मम पितरः II, 20, 2; 14.
मार्जयन्तां मम पितामहाः II, 20, 3; 15.
मार्जयन्तां मम पितामह्यः II, 20, 6; 18.
मार्जयन्तां मम प्रपितामहाः II, 20, 4; 16.
मार्जयन्तां मम प्रपितामह्यः II, 20, 7; 19.
मार्जयन्तां मम मातरः II, 20, 5; 17.
मा विदन्परिपन्थिनः I, 6, 10.
मित्रश्च वरुणश्च II, 15, 9.
मित्रस्ते हस्तम् II, 3, 11.
मित्रस्त्वमसि II, 3, 12.
मित्रस्य चक्षुर्धरुणं II, 2, 11.
मिश्रवाससः कौवेरका II, 13, 11.
मृत्यवे त्वा II, 3, 17.
मेधां ते देवस्ता° II, 12, 2.
मेधां मह्यमङ्गिरसः II, 4, 5.
मेहनादुलंकरणाच्चो° I, 17, 5.

मोदाम शरद° II, 5, 16.

य एति प्रदिशस्सर्वाः I, 3, 6.
*यज्ञ आयुष्मान्स्त II, 14, 7.
यज्ञश्च दक्षिणाश्च II, 15, 7.
यज्ञो वर्धतां यज्ञस्य II, 10, 8.
यत्पुरेण मर्चयता II, 1, 7; 7, 10; 14, 21.
यत्त एतन्मुखे II, 22, 2.
यत्ते सुसीमे II, 13, 4.
यथा पृथिव्यग्निगर्भा I, 12, 5.
यथेयं पृथिवी मही I, 12, 4.
यथैव सोमः पवते II, 11, 16.
यदग्नेस्सेन्द्रस्य II, 5, 10 b.
यदहं धनेन प्रपणँश्च° II, 22, 4.
यदाज्ञनं चैककुदं II, 8, 11.
यदि मामतिमन्या° II, 22, 10.
यदि वृक्षाद्यद्य° II, 22, 11.
यदृते चिद्भिश्रिषः I, 7, 1.
यद्ब्राह्मणानां ब्रह्मणि II, 5, 10.
यद्भूमेः क्रूरं II, 15, 1.
यद्भूमेर्हृदयं II, 13, 3.
यद्म आत्मन आ° II, 5, 10c.
यद्मधुनो मधव्यं II, 10, 5.
यद्मे पितामही II, 19, 3.
यद्मे प्रपितामही II, 19, 5.
यद्मे माता प्रलुलोभ II, 19, 1.
यद्मे वर्चः परा° II, 9, 2.
यमाय त्वा II, 3, 18.
यमुर्नामासि II, 21, 29.
यशोऽसि यशो II, 21, 16.
*यस्ते अद्य कृणवद् II, 11, 28.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

*यस्या हृदा कीरिणा II, 11, 5.
यच्चिन्भूतं च भव्यं II, 5, 22.
*यत्ते त्वँ सुक्षते II, 11, 6.
यत्र ते प्रथमवाजं II, 6, 15.
या अक्षन्तन् II, 2, 5; 7, 29.
या आख्याता II, 18, 41.
*या इषवो यातु° II, 17, 7.
या ओषधयो या नद्यः I, 7, 9.
यां स्वश्विभ्यिः II, 3, 31 b.
यां जनाः प्रति° II, 20, 27; 29.
या त एषा ररात्र्या II, 22, 1.
या तिरश्ची निः° II, 8, 5.
या दैवीस्तनूः II, 12, 8.
यानि भद्राणि I, 13, 3.
यामाहरज्जमदग्निः II, 8, 10.
यासाँ राजा वरुणः I, 2, 3; II, 7, 18.
यासां देवा दिवि I, 2, 4.
यास्तिष्ठन्ति या II, 19, 2.
*यास्ते राके II, 11, 11.
*युञ्जन्ति ब्रध्नं I, 6, 2.
ये गन्धर्वा अप्सरस्च I, 7, 8.
ये च वीऽच II, 20, 20.
ये चेह पितरो ये II, 19, 7.
ये दन्दशूकाः II, 17, 13.
*येऽदो रोचने II, 17, 6.
येन पूषा . . . तेन ते II, 1, 6; 7, 9; 14, 20.
येन पूषा . . . तेनाच्छावदामसि II, 1, 4; 7, 7; 14, 18.
येन भूतच्चरात्त्वं II, 1, 5; 7, 8; 14, 19.
येनावपत्सविता II, 1, 3; 7, 6; 14, 17.
येनेन्द्रो हविषा I, 16, 4.
ये पथिराः पतयन्ति II, 22, 12.
ये बध्यश्चरूं I, 6, 9.
*योगेयोगे I, 6, 3; II, 4, 1.
यो मापे भाग्निं II, 6, 12.
*यो वश्चिवतमो II, 7, 14.
यौगन्धरिरिव गो राजा II, 11, 12.

*राज्ञामहँ सुहवां II, 11, 10.
राष्ट्रभृदसि सम्राड्° II, 9, 8.
राष्ट्रभृदस्यधिपत्या° II, 9, 9.
राष्ट्रभृदस्याचार्या° II, 4, 12; 9, 7.
रुद्रस्य देवस्य II, 18, 26.
रुद्राय देवाय II, 18, 18.
रेवतीस्त्वा II, 2, 3; 7, 27.
रोचनाद्यावाराद्या° II, 21, 6.

*वज्रिणो नाम स्थ II, 17, 22.
*वज्रिणी नामासीयं II, 17, 19.
वस्त्रमिव ते वृक्षे II, 21, 11.
वह वधां II, 20, 28.
वाज्यसि II, 21, 26.
(वायुनाक्तरिक्षेण II, 21, 3.)
वायो प्रायश्चित्ते I, 10, 4.
वास्तोष्पते प्रतरणो II, 15, 20.
*वास्तोष्पते प्रति II, 15, 18.
*वास्तोष्पते ध्रुवस्था II, 15, 19.
विगृह्य बाहू II, 16, 5.
विचिन्वन्त उप II, 18, 37.
वित्तमिव ते वृक्षे II, 21, 12.
*विद्मा ते अग्ने II, 11, 22.
विद्या च मे II, 5, 5.
विद्युद्धो अस्त्र II, 6, 8.
विराजो दोहोऽसि II, 9, 13.
*विश्वस्य केतुर् II, 11, 26.
विश्वा उत त्वया वयं I, 5, 5; 10; 15.
विष्णुर्योनिं कल्पयतु I, 12, 1.
विष्णो श्रेष्ठेन रूपेण I, 12, 6.
वीतिहोत्रा कृतद्वसू I, 11, 11.
वृषासि II, 21, 27.
व्यस्त्र योनिं प्रति रेतो I, 12, 8.
व्युषत्कूरमुदचन्त्वापः I, 1, 7.
व्रतं च मे II, 5, 9.

शङ्खेरवश्यश्चिक्वेर् II, 13, 8.
शतमिन्नु शरदः II, 4, 3.
शं ते अग्निस्तह II, 12, 7.
शं ते हिरण्यं I, 1, 10.
शर्म वर्मैदम् I, 8, 1.
शर्वस्त्र देवस्त्र II, 18, 23.
शर्वाय देवाय II, 18, 15.
शश्वत्परिकृपितेन II, 22, 6.
शिवँ शिवम् II, 15, 22.
शिवेन त्वा चक्षुषा I, 2, 5.
शिवो नामासि II, 7, 3.
शिवो मोप तिष्ठस्व II, 7, 26 b.
शुनमहँ हिरण्यस्त्र II, 8, 3.
शुनिके शिर आ रोह II, 8, 9.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

मृणवाम शरद॰ II, 5, 18.
अद्धा च मे II, 5, 4.
अद्धेव ते कृधि II, 21, 14.
*श्रीणामुदारो II, 11, 27.
श्रीरो स्तूपः II, 15, 11.
श्रुतं च मे II, 5, 6.
श्वानमिच्छादन्न II, 16, 11.
श्वासिन उप शृण्वत II, 18, 36.

षट्तुभ्यः I, 3, 12.

सँराधन्यै देव्यै II, 8, 6.
सँ स्रवन्तु दिशो II, 21, 15.
सखा सप्तपदा भव I, 3, 14.
सख्यं ते गमेयं I, 3, 14 b.
सं काशयामि वहतुं I, 7, 10.
सत्यं च मे II, 5, 7.
सत्येनोत्तभिता भूमिः I, 6, 1.
*स त्वं नो अग्ने I, 4, 15; 7, 6; 8, 14; II, 4, 10; 22, 17.
सदसस्पतिमद्भुतं I, 9, 8.
सं तपो हन्ति II, 16, 9.
सं नौ मनाँसि I, 3, 14 e.
सप्तर्षयः प्रथमां I, 9, 7.
सप्त सप्तभ्यो होत्राभ्यो I, 3, 13.
सप्तिरसि II, 21, 25.
समजैषमिमा अहं I, 16, 6.
समजन्तु विश्वे देवाः I, 11, 3.
समध्वरायोषसः I, 14, 6.
समयावं सं कल्पावहै I, 3, 14 c.
समश्नन्त उप II, 18, 39.
समश्वा वृषणः II, 16, 10.
समिद्सि समे॰ II, 6, 4.
समिधमाधायाग्ने II, 6, 13.
*समीची नामासि II, 17, 14.
समुद्रं वः प्र हिणोमि II, 9, 14.
समुद्रादूर्मिर्मधुमान् II, 3, 2.
*समुद्रे त्वा नृमणाः II, 11, 23.
सं माग्ने वर्चसा II, 6, 7.
सम्राजं च II, 8, 8; 22, 20.
सम्राज्ञी श्वशुरे भव I, 6, 6.
सरस्वति प्रेदमव I, 3, 5.
सरस्वती ते हस्तं II, 3, 6.
सरस्वत्यै त्वा II, 3, 16.
सर्वस्मादात्मनस् II, 14, 10.
सविता ते हस्तं II, 3, 5.
सवित्रे त्वा II, 3, 15.
सा त्वमस्यमूहं I, 3, 14 f.
सा विराट् II, 10, 14.
सिंगसि नसि वप्रो I, 13, 9.
सुकिँशुकँ शल्मलिं I, 6, 4.
सुगं पन्थानं I, 6, 11.
सुप्रजाः प्रजया भूयाः II, 3, 25.
सुप्रजाः प्रजया भूयासं II, 6, 1 b.
सुमङ्गलीरियं वधूः I, 9, 5.
सुवरपां स्त्रीषधीनाँ II, 14, 13.
सुव स्वाहा I, 10, 12; II, 12, 13; 22, 23.
सुश्रवस्तुश्रवसं II, 5, 1.
सूर्यमृतं तमसो II, 12, 10.
*सोम आयुष्मान्स II, 14, 6.
सोम एव नो राजा II, 11, 13.
सोमः प्रथमो विविदे I, 3, 1.
सोमस्य हस्तं II, 3, 4.
सोमस्य तनूरसि II, 7, 20.
सोमाय अनिविदे I, 4, 1.
सोमाय त्वा II, 3, 14.
सोमेनादित्या बलिनः I, 9, 2.
सोमो ददद्गन्धर्वाय I, 3, 2.
स्वित्र्यव पवस्व II, 11, 19 b (=Sudars.: II, 11, 20).
स्तुषाणाँ श्वशुराणां I, 6, 7.
स्तृतं च मेऽस्तृतं II, 5, 2.
स्योना पृथिवि II, 15, 2; 18, 8.
स्वधा स्वाहा II, 19, 12; 21, 8.
स्वर्दिवादित्येभ्य II, 21, 4.
स्वस्ति नः पूर्णमुखः II, 18, 32.
स्वाहा पित्रे II, 19, 8; 10.

हतश्चङ्खो हत॰ II, 16, 13.
हयोऽसि II, 21, 21.
हस्तियश्वसमसि II, 21, 31.
हिरण्यये करणे I, 12, 3.
हिरण्यवर्णाश्शुचयः पावकाः प्र I, 2, 1; II, 7, 16.
हिरण्यवर्णाश्शुचयः पावका यासु I, 2, 2; II, 7, 17.
*हेतयो नाम स्थ II, 17, 20.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

INDEX OF IMPORTANT WORDS.

अकर्णक II, 14, 1.
अचित II, 11, 17; 18.
अच्छया I, 13, 6.
अजिगर्भ I, 12, 5.
अघ I, 4, 7; 11; II, 13, 3; 4.
अघायु II, 15, 3.
अजिर II, 21, 6.
अजीत II, 5, 20.
अजोपक्षाग्निनी II, 13, 10.
अतिवल II, 17, 11; 12.
अतिराच II, 21, 1.
अत्यासारिन् II, 13, 1.
अथर्वाङ्गिरस् II, 21, 5.
अदेव II, 22, 10.
अधिपत्यासन्दी II, 9, 9.
अधिविचर्तन I, 17, 10.
अधोराम II, 16, 2.
अध्याचार II, 17, 27.
अध्वपति II, 3, 32.
अध्वर I, 5, 7.
अनगुव्रत II, 19, 1; 3; 5.
अनपेचित p. xvii; I, 8, 7.
अनभिशस्ती p. xxviii; I, 5, 18.
अनाग II, 10, 10.
अनाहनस्य II, 2, 11.
अनुपदस्व II, 19, 14–16.
अनुहत I, 13, 6.
अनुहुय II, 22, 9.
अन्तरिच I, 10, 7.
अन्वासारिन् II, 18, 44.
अपराजित I, 13, 4.
अपरिदाक्षत II, 13, 11.
अपाश II, 7, 26.
अपिशाचधीत I, 13, 1.
अपूपघृताऊति II, 21, 1.
अप्रजस्ता I, 4, 11.
अभाग II, 6, 12.
अभिग्रह II, 7, 21.
अभिग्राहिन् II, 7, 23.
अभिशस्तिपावन् II, 2, 7; 8.
अभिश्री II, 8, 8.
अम् II, 13, 5.
अमत II, 22, 2.
अमु (अमूहम्) p. xxvii; I, 3, 14 f.
अमृताऊति II, 15, 14.
अय p. xxv; II, 13, 7; 9.
अयस् I, 5, 18 (*bis*).
अयास् p. xxvii; I, 4, 16; 5, 18 (*tris*).
अरणी I, 11, 8.
अरिष्ट II, 10, 7.
अरुन्धती I, 9, 7.
अर्जुन II, 16, 8.
अर्णव I, 10, 7.
अलक्ष्मि p. xxviii; I, 1, 5.
अवजिघ्रक II, 21, 32.
अविच्छिद् II, 22, 6.
अवीरघ्नी I, 8, 2.
अस् with सम् II, 18, 39.
अशाकुन I, 13, 6.
अशून्योपस्था I, 4, 8.
अशीक I, 17, 8.
अशोच I, 13, 1.
अश्वतरी II, 22, 2.
अस् to be: स्थः p. xix; I, 9, 3; नसि p. xxvii; I, 13, 9.
अस् to throw, with वि I, 12, 8.
असित II, 17, 14.
असृत II, 12, 1.
अहिंस II, 17, 11; 12.

आकूत I, 10, 9.
आकूति I, 10, 9.
आगन्तु II, 3, 1.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

आचार्यासन्दी II, 4, 12; 9, 7.
आणि II, 4, 15.
आधीत I, 10, 9.
आधीति I, 10, 9.
आन्तरिक्ष p. xxiv; II, 17, 8.
आपि II, 2, 8.
आमु II, 19, 1; 3; 5.
आयमनी II, 11, 18.
आयुर्दा II, 2, 1.
आयुष्मत्पत्नी I, 8, 3.
आर्जि II, 16, 2.
आर्द्रौहिन् II, 19, 2.
आर्य II, 2, 8.
आवर्तन II, 22, 7; 8.
आस् with परि p. xxv; II, 13, 7.
°आसन्दी II, 9, 7–9.
आस्य II, 21, 33.

इ (पितेति, क्ष्वेष्यसि) p. xxviii; II, 14, 1; 22, 5.
इत् (श्वित्) p. xxvii; II, 17, 13.
इध I, 10, 8.
इषुधिमत् II, 18, 46.

उक्थ्य II, 21, 1.
उच् with वि I, 1, 7.
उष्णीषादिन् II, 8, 2.
उष्णीषावित् II, 14, 1.
उदरसर्पिन् II, 17, 4.
उदश्व p. xxiv; II, 11, 19.
उदृच II, 13, 7.
उपयाम I, 10, 7.
उपवीर II, 13, 9.
उपाँशु p. xxiii; II, 3, 2.
उरस्नेय II, 14, 1.
उल II, 22, 6.
उलुम्बल II, 16, 2.
उलूखल II, 13, 8; 9; 16, 12.

ऊर्ज I, 10, 8.
ऊह् I, 7, 8 (ऊह्यमानाम्).

ऋतुधा II, 4, 4.
ऋत्विय I, 11, 2.

एकत्रात्व II, 16, 3; 6.
एकाष्टका II, 20, 33–35.
एज् II, 16, 1.

ऐरम्म I, 3, 6.
ऐरावत II, 17, 9; 10.

ओषधि p. xxiv; II, 7, 25.

औड्निध II, 8, 1.
औलब II, 16, 2.
औलूखल II, 20, 34.

कन्यका I, 4, 4.
कपालप II, 14, 1.
कर्त II, 17, 3.
कलि II, 13, 7.
कलाधयीव II, 17, 19.
कश्यप I, 2, 2.
काट I, 10, 7.
कामप्र I, 13, 4.
कामायानी p. xxiv; II, 8, 10.
काश् (with अव?) p. xxv; II, 16, 2; 5.
कुतुर्वक II, 16, 13.
कुप् with परि II, 22, 6.
कुल्य I, 5, 2.
कुल्या II, 20, 28.
कूटदन्त II, 13, 12.
कूर्कुर II, 16, 1.
क्षत् p. xxiii; II, 2, 3; 5.
क्षतिन् I, 16, 4.
क्षत्तिका I, 9, 7; II, 2, 3.
क्षष्टि II, 2, 7.
क्षष्यवर्त्मन् p. xxv; II, 14, 2.
केतु II, 21, 7.
केतुमत् II, 18, 10.
केशिनी II, 13, 10.
कौबेरक II, 13, 11.
क्रतु I, 10, 9.
क्रुश् with परि II, 22, 9.
क्रूर I, 17, 9.
क्लोमन् II, 14, 2.
क्षण् with वि (व्यक्षणन्?) p. xxii; II, 2, 3.

खेचिय II, 12, 10.
खेची II, 12, 6.

खजापा II, 13, 10.

गर्त II, 17, 3 v.l.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

गा with प्र I, 3, 5 (प्र गाया-मसि).
गार्हपत्य I, 4, 8.
गुह्य I, 5, 2 v.l.
गृह् with अप II, 7, 12.
गृहप II, 18, 33.
गृहपति (अग्नि) I, 8, 4.
गृहपी II, 18, 34.
गो II, 2, 3.
ग्रभ् II, 8, 3 (अग्रभैषम्).
ग्रह् with वि II, 16, 5.
ग्रह II, 7, 21.
ग्राहि II, 12, 10.

घोषिन् II, 18, 35.

चक्रिन् II, 16, 9.
चर् (उवाचरेत्) p. xxi; I, 16, 2.
चि with वि II, 18, 37.
चित्त I, 10, 9.
चित्ति I, 10, 9.
चिबुक I, 17, 1 v.l.
चुबुक I, 17, 1.
च्यवन II, 13, 8; 9.

छत् II, 16, 3; 6; 9-11.
छन्दस् II, 21, 1.

जघन्य II, 14, 1.
जङ्घा I, 17, 4.
जज्ञभ II, 7, 22.
जन्; विजाताया II, 14, 2.
जगत् II, 21, 5.
जनिविद् I, 4, 1-3.
जभ् II, 17, 1.
जमदग्नि II, 8, 10.
जयन्त II, 18, 13; 30.
जरदष्टि II, 4, 2.
जरस् II, 2, 1 (*bis*).
जरायु II, 11, 16; 20.
जरिष्णु II, 2, 11.
जर्तृ I, 7, 1.
जामिशँस II, 12, 10.
जारघ्नी I, 10, 3-6.
जीवसू I, 1, 4.
जीवातु II, 7, 26.
जीव्री I, 9, 4.
जैत्र II, 8, 1.

तक्क II, 17, 9; 10.
तक्मन् II, 16, 9.
तनू pp. xix, xxviii; I, 10, 3-6; 11, 2; II, 7, 20; 22, 1.
तप् with आ I, 3, 4.
तपस् I, 10, 8.
तपस्य I, 10, 8.
तार्ष्य II, 15, 3.
तिरश्चराजिन् II, 17, 17.
तिर्यञ्च् II, 8, 5.
तिलदा II, 11, 19.
तिल्विल II, 15, 3.
तूल II, 16, 8.
तृष्मन् I, 1, 10.
तेक II, 16, 8.

दण्डिन् II, 17, 13.
दन्दशूक II, 17, 1; 13.
दर्भ I, 10, 9.
दशमास II, 11, 15.
दशवीर I, 6, 12.
दशस्य p. xx; I, 11, 11.
दा (अव अदाख) p. xxviii; I, 4, 4.
दिश् with निस् I, 1, 5.
दिश II, 17, 8.
दीक्षा I, 4, 4.
दुरुक्त II, 2, 9.
दुरुदित I, 13, 5.
दुक्षा II, 16, 8.
दुस्वप्न I, 13, 5.
देवजातु II, 21, 6; 7.
देववत् II, 22, 10.
देवसेना II, 18, 40.
द्रविण I, 10, 7.
द्वाराप II, 18, 42.
द्वारापी II, 18, 43.

धनंजय II, 8, 2.
धर्णसि I, 10, 7.
धर्मन् II, 3, 12.
धा I, 9, 2 (आधितः); with पर्यधि (?) p. xxiii; II, 2, 8.
धा I, 4, 10 (धयन्तम्).
धाव् with अव p. xxvi; II, 16, 7.
धी II, 2, 3.
धृतराष्ट्रिरावत II, 17, 9; 10.
धेनुका I, 13, 3.
धेनुभव्या II, 10, 9.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

ध्रुवचिति I, 9, 6.
ध्रुवतस् I, 9, 6.
ध्रुवता I, 9, 7.
ध्रुवयोनि I, 9, 6.
ध्वँसस् I, 17, 4.

नक्तंचारिन् II, 14, 1.
नभस् I, 10, 8.
नभस्य I, 10, 8.
नर्दबुद् II, 22, 7.
नवगत् II, 20, 30.
नाथ् I, 11, 2.
नाथकाम I, 10, 3-6.
नामन् I, 10, 9.
निजिह्वक II, 21, 32.
निधान II, 1, 8.
निधिगोप II, 5, 1.
निर्ऋत II, 22, 12.
निर्ऋति II, 22, 11.
निर्ऋथ I, 6, 14.
निवर्त II, 22, 9.
निवर्तन II, 22, 7; 8.
निवात I, 13, 7.
निस् I, 4, 9.
निशीथचारिन् II, 14, 2.
निषङ्गिन् II, 18, 45; 46.
निष्कर्तृ I, 7; 1.
नीललोहित p. xlii; I, 6, 8.

पक्ष् with प्र p. xxi; II, 22, 4.
पतिघ्नी I, 1, 5; 10, 3-6.
पतिलोक I, 4, 4; 9.
पतिवति p. xix; I, 10, 2.
पद् II, 21, 33; with अव II, 19, 1; 3; 5.
पद्य II, 9, 13.
परमेष्ठिन् II, 18, 1.
परस्य II, 2, 10.
परि II, 22, 5.
परिक्रोश II, 22, 9.
परिक्षप p. xxi; I, 13, 5.
परिधि II, 2, 4; 17, 3; 22, 24.
परिवत्सरीण II, 20, 34.
परिषीत p. xxvii; II, 22, 5; 6.
परिस्रुत् II, 15, 4.
परिह्वृत I, 13, 6.
परीवाद I, 13, 5.
परोगव्यूति II, 17, 13.
पर्वतपुरुष p. xxiv; II, 9, 1.
पर्वतभेषज II, 9, 1.
पर्वतवर्चस II, 9, 1.
पर्वतायुष II, 9, 1.
पशुघ्नी I, 10, 3-6.
पादावनेजनी II, 9, 10.
पिन्व् with प्र II, 18, 38 v.l.
पी with प्र I, 14, 7; II, 20, 35.
पुँसुवन II, 11, 14.
पुत्रनामन् II, 14, 3.
पुरुष I, 11, 8.
पुरोवसु I, 7, 1.
पुष्टिवर्धन I, 8, 4.
पू with प्र II, 18, 38.
पूष् II, 8, 3.
°पूरुष n., p. xxiv; II, 9, 1.
पूर्णमास I, 10, 9.
पूर्णमुख II, 18, 32.
पूर्ववह् I, 3, 4.
पृतनाजि II, 8, 2.
पृदाकु II, 17, 15.
पृश्नि II, 11, 20.
पृ (पूर्वी) p. xvi; I, 1, 9.
पौत्र I, 4, 7; 8; II, 13, 3; 4.
पौत्रमृत्यु I, 4, 11.
प्रजाघ्नी I, 10, 3-6.
प्रत्यक्ष I, 17, 9.
प्रबोध II, 16, 14.
प्रभर्वी p. xix; I, 10, 1.
प्रसव I, 10, 7; II, 3, 24.
प्रसाधनी II, 8, 7.
प्रसू p. xviii seq.; I, 9, 3.
प्राजापत्य I, 13, 1.
प्रायश्चित्ति I, 10, 3-6.

फलिग II, 22, 3.

बर्ह् with उप I, 11, 7.
बाध् with परि II, 2, 9.
बोध p. xlv; II, 16, 14.
ब्रह्मचारिन् II, 22, 1.
ब्रह्मणस्पुत्र II, 13, 12.
ब्रह्मन् p. xxiv; II, 1, 3; 8, 4.
ब्राह्मण II, 10, 7; 11, 13.

भग I, 10, 7.
भर्तृ II, 2, 10.
भव्य II, 18, 5.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

भागिन् II, 6, 12.
भू (बभूव) p. xvii; I, 3, 14.
भूम्य II, 22, 7.

मधव्य II, 10, 5.
मधु I, 10, 8.
मनस्य II, 21, 33.
मन्थाकक II, 16, 8.
मन्मनस् I, 3, 6.
मर्क II, 13, 9.
मशक II, 16, 15–17.
मही I, 6, 13.
माँसपिप्पलि II, 21, 1.
माधव I, 10, 8.
मायोभव I, 3, 10.
मि with प्र I, 8, 5.
मिश्रवासस् II, 13, 11.
मिह् II, 22, 5.
मीढुषी II, 18, 12.
मीढ्वँस् II, 18, 11.
मुख्ययोग I, 9, 7.
मूर्धन्वत् I, 3, 4.
मृत्युपाश I, 4, 7.
मृध्र II, 22, 1.
मृज् with प्र II, 13, 12.
मेधी (v.l. मेधी) I, 1, 10; 9, 6.
मेच I, 7, 10.

यक्षत् II, 14, 2.
यज् with अव II, 21, 32.
यु I, 3, 14 b; with प्र II, 3, 1; with वि I, 8, 8.
युष्मद्, पः for वः, p. xxi seq.; II, 22, 9.
योगन्धरि p. xlvi; II, 11, 12.

रथोराज II, 13, 11.
रमति II, 18, 7.
रराट II, 22, 2.
रराव्य II, 22, 1.
राजबन्धव p. xxiv; II, 17, 26.
रायस्पोष I, 9, 1.
राष्ट्रभृत् II, 4, 12; 9, 7–9.
रुद् I, 4, 7; 9 (रुदत्यः); II, 13, 3–5.
रुह् with प्रत्यव II, 18, 2.
रेतोभृत् I, 3, 14 f.
रेवती II, 2, 3.
रोचन II, 21, 6.
रोचिष्णु I, 3, 14 c.
रोहित p. xxiv; II, 16, 7.

लक्ष्मिघ्नी p. xxviii; I, 10, 3–6.
लक्ष्मी I, 1, 3.
लम्बनस्तन II, 13, 12.
लुभ् with प्र II, 19, 1; 3; 5.
लोहित p. xxiv; II, 16, 8.

वध् with आ I, 4, 9.
वन् with प्र II, 22, 4 v.l.
वप् to shear, II, 1, 1; 3–8.
वभ्रु II, 1, 7.
वर्षंकरण I, 17, 5.
वाजिनीवत् I, 3, 5.
वातपत्नी II, 12, 8.
वाताजिर II, 18, 10.
वाहबन्धन II, 16, 1.
वाशित II, 13, 7.
विकेश I, 4, 9; II, 13, 12.
विज्ञात I, 10, 9.
विज्ञान I, 10, 9.
वितूल II, 16, 8.
वितृष्टि II, 16, 15–17.
वित्ता p. xix; I, 10, 2.
विद् I, 3, 14 f (वेत्तवै); p. xxiv; II, 6, 8 (विवुक्षे).
विद् with आ I, 16, 5.
विधरणी II, 8, 5.
विधुर II, 14, 1.
विधृति II, 18, 6.
विराज् I, 6, 5; 7; II, 8, 8.
विवृत्तचक्र II, 11, 12; 13.
विश्न II, 8, 4.
विश्वजन II, 9, 4.
विश्वव्यचस् I, 10, 7.
विषवल्लि II, 17, 4.
विहृत I, 7, 1.
वृज् II, 19, 1; 3; 5.
वृत् with नि II, 22, 9.
वृध् with उद् II, 13, 7.
वेद II, 14, 3.
वैदर्व II, 17, 27.
वैशालेय II, 17, 9; 10.
व्यध्वर II, 16, 15–17.
व्या with उपसम् II, 2, 7.

शक्तसद् I, 13, 8.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

शङ्ख II, 16, 13.
शचीपति I, 1, 9.
शण्ड II, 13, 9.
शण्डिकेर् II, 13, 8.
शण्डेरथ II, 13, 8.
शतशारद् II, 7, 26.
शतहिमा I, 8, 3.
शतायुस् II, 2, 6.
शफिन् II, 17, 13.
शबल II, 16, 2.
शम् pp. xvi, xx; I, 1, 10; 11, 11.
शाक II, 7, 22.
शावस्त्र (v. l. शावुस्त्र) I, 17, 7.
शुक्र I, 10, 8.
शुच् (शोचेष्ट) p. xix; I, 9, 3.
शुचि I, 10, 8.
शुनक II, 16, 3; 6.
शुन्ध् II, 1, 7.
शुभिका II, 8, 9.
शूलहस्त II, 14, 1.
शृ with सं II, 7, 26.
शैवल II, 11, 20.
श्याम II, 16, 2.
श्रि, see स्रि.
श्रोणी I, 17, 4.
श्वलोमिनी II, 13, 10.
श्वश्रू I, 1, 8; 6, 6.
श्वासिन् II, 18, 36.
श्विच II, 17, 18.
श्वेत II, 17, 26; 27.

सँराधनी II, 8, 5; 6.
सगन्धर्वाप्सरस II, 5, 10.
संग्राम II, 22, 6.
सजात I, 6, 7.
सजालि II, 13, 11.
सचासाह II, 8, 2.
सन्धि II, 14, 2; 19, 6.
सपत्निघ्नी I, 16, 5.
सपित्व II, 3, 2.
सप्तपद् p. xvii; I, 3, 14 a.
सप्तर्षि I, 9, 7.
सप्रथस् p. xlii; II, 15, 2.
सम् for श्रम् p. xvi; I, 1, 10.
समनुष्यराज II, 5, 10.
समर्धयितृ II, 18, 31.
समानवसन II, 16, 12.
समिद्ध p. xxiii; II, 2, 11.
समुद्र I, 10, 7.
समृद्धि II, 8, 2.
संप्रिय I, 3, 14 c.
सम्राज् II, 8, 8.
सम्राडासन्दी II, 9, 8.
सयोनि I, 11, 7; 8.
सरस्वक II, 16, 7.
सरस्वत् I, 10, 7.
सरीरुप II, 17, 1.
सरेतस् I, 11, 7.
सरोवृध II, 17, 2.
सर्वव्रत II, 5, 10; 6, 13.
सवैश्वानर II, 3, 23.
ससरमतण्ड II, 16, 8.
सहमान I, 15, 2.
सहस् I, 10, 8.
सहसाम (?) p. xx; I, 11, 4.
सहस्र I, 10, 8.
सहस्रधार II, 20, 35.
सा (सि), सिक्का for सिक्ता II, 22, 10; परिषीत II, 22, 5; 6; p. xxvii.
साधस्क्री II, 21, 1.
सारमेय II, 16, 2; 9; 10.
सारय II, 16, 12.
साल्व p. xlvi; II, 11, 12.
सि, see सा.
सिन्धु I, 10, 7.
सीरा I, 6, 13.
सीसर p. xxvi; II, 16, 9; 10.
सीसरम II, 16, 9; 10.
सीसरीदत (?) p. xxvi; II, 16, 9; 10.
सुकेत I, 5, 16.
सुपेशस् II, 1, 7.
सुप्रजास्त्व I, 3, 3.
सुबीरण (v. l. सुबीरिण) p. xxvi; II, 16, 3; 6.
सुमनस्यमान I, 3, 14 c; 4, 9.
सुवर्=स्वर् I, 10, 12; II, 1, 8; 11, 9; 12, 13; 14, 13; 14; 22, 23.
सुशेव I, 5, 17.
सुसँसद् I, 8, 4.
सुसीमा II, 13, 4.
सुस्तङ्कत् II, 18, 31.
सूनृत I, 3, 14 f.
सूर्यवर्चस् I, 1, 9.
स्कृत I, 13, 6.
सौभव I, 3, 4.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

सौम्य I, 1, 1; II, 4, 14.
सौश्रोक्ष II, 1, 4; 5.
स्तूप II, 15, 11.
स्तृ I, 8, 1 (उपस्तिरे).
स्थपति II, 16, 13.
स्थविची II, 11, 19.
स्थविर II, 2, 11.
स्थूणाराज II, 15, 10.
स्नपन I, 1, 7.
स्पश् caus. II, 16, 4.
स्फीति II, 20, 33.
स्वज् I, 4, 11.
स्वि (विस्वयति) p. xvi; I, 11, 6.
स्वज II, 17, 16.
स्वर्य I, 5, 12.

हन् with विवि II, 21, 19; संहथः p. xx; I, 11, 11.
हस्तियश्व II, 21, 31.
हस्तियश्विन् II, 21, 31.
हस्थ II, 17, 2.
हिँस् p. xxvii; I, 9, 10; II, 17, 13.
हिंकार II, 12, 1.
हिरण्यवर्चस् II, 7, 25.
हिरण्यहस्त I, 3, 6.
हीचा I, 3, 13.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

OXFORD
PRINTED AT THE CLARENDON PRESS
BY HORACE HART, M.A.
PRINTER TO THE UNIVERSITY

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

ARYAN SERIES OF 'ANECDOTA'.

(Crown quarto, stiff covers.)

Buddhist Texts from Japan. 1. Vagra*kkh*edikâ. Edited by the Right Hon. F. MAX MÜLLER. *3s. 6d.*

Buddhist Texts from Japan. 2. Sukhâvatî-Vyûha. Edited by the Right Hon. F. MAX MÜLLER and BUNYIU NANJIO, M.A. *7s. 6d.*

Buddhist Texts from Japan. 3. The Ancient Palm-leaves containing the Pra*gñ*â-Pâramitâ-H*ri*daya-Sûtra and the Ush*n*îsha-Vi*g*aya-Dhâra*n*î, edited by the Right Hon. F. MAX MÜLLER and BUNYIU NANJIO, M.A. With an Appendix by G. BÜHLER. *10s.*

Kâtyâyana's Sarvânukrama*n*î of the *Rig*veda. With Extracts from Sha*d*guru*s*ishya's Commentary entitled Vedârthadîpikâ. Edited by A. A. MACDONELL, M.A., Ph.D. *16s.*

The Dharma-Sa*m*graha. Edited by KENJIU KASAWARA, the Right Hon. F. MAX MÜLLER, and H. WENZEL. *7s. 6d.*

The Buddha-*K*arita of A*s*vaghosha. Edited, from three MSS., by E B. COWELL, M.A. *12s. 6d.*

Oxford
AT THE CLARENDON PRESS
LONDON, EDINBURGH, AND NEW YORK
HENRY FROWDE, M.A.

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA

Digitized with financial assistance from

on 16 November, 2018

NATIONAL ARCHIVES OF INDIA